Underhållsstöd

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut.

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den digitala versionen, som finns på forsakringskassan.se. Sök på ”vägledningar”.

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Avdelningen för Barn och familj

Beslutad 2026-10-20

Innehåll

Förkortningar **9**

Sammanfattning **10**

Läsanvisningar **11**

1 Inledning **12**

2 Underhållsskyldighet för egna barn **13**
2.1 När upphör underhållsskyldigheten? 13
2.2 Underhållsskyldighet i form av underhållsbidrag 13
2.3 Betalning av underhållsbidrag 14
2.3.1 Preskription 14
2.4 Underhållsbidrag och underhållsstöd 14
2.5 Umgängesavdrag enligt föräldrabalken 15
2.5.1 Avdrag görs i efterhand 15
2.5.2 Underhållsstöd och umgängesavdrag 15

3 Vårdnad **16**
3.1 Rättslig vårdnadshavare 16
3.1.1 Gifta föräldrar 16
3.1.2 Ogifta föräldrar 16
3.1.3 Digital bekräftelse av föräldraskap 16
3.1.4 Vårdnaden efter skilsmässa 17
3.1.5 Avtal om vårdnad 17
3.1.6 Barnets bästa 17
3.1.7 Ändring av vårdnaden 17

4 Bosättning i Sverige **19**
4.1 Försäkrad och gällande skydd 19
4.1.1 EU:s samordningsbestämmelser 22
4.2 Har barnet fått underhållsstöd från ett annat nordiskt land? 22
4.2.1 Har barnet fått underhållsstöd från ett land utanför Norden? 23
4.3 När en person omfattas av mottagandelagen 23
4.4 Folkbokföringskravet för rätt till underhållsstöd 23
4.5 Om barnet går i skolan utomlands 23
4.5.1 Metodstöd – när ett barn ska gå i skolan utomlands 24
4.5.2 Metodstöd – när ett barn vistas utomlands 24

5 Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd **26**
5.1 Barnkonventionen 26
5.2 Barn vars föräldrar inte bor tillsammans 26
5.2.1 När anses föräldrarna bo tillsammans? 27
5.2.2 Den som får eller ansöker om underhållsstöd har bevisbördan 28
5.2.3 Begreppet ”bo tillsammans” 28
5.2.4 Bedömning av begreppet ”bo tillsammans” när den bidragsskyldiga föräldern är frihetsberövad inom kriminalvården 30
5.3 Barnets boende 31
5.3.1 Varaktigt eller växelvist boende 31
5.3.2 Gränsen mellan umgänge och växelvist boende 31

5.3.3 Varaktigt boende om barnets folkbokföring inte överensstämmer med den faktiska bosättningen....33
5.4 Uppgift om vårdnadshavare och vem som är förälder....35
5.4.1 Utredning av vårdnadsförhållanden och vem som är förälder....35
5.4.2 Blivande adoptivförälder....37
5.4.3 Förlängt underhållsstöd....37
5.5 Utländska vårdnadsavgöranden m.m....37
5.5.1 Bryssel II-förordningen....37
5.5.2 Avgöranden som inte ska godkännas....38
5.5.3 Bryssel II-förordningen har företräde....38
5.5.4 Norden....39
5.5.5 Europarådskonventionen....39
5.5.6 Schweiz....39
5.5.7 Övriga länder....39
5.5.8 Avgörande om vårdnad saknas....40
5.6 Utländska avgöranden om föräldraskap....40
5.7 Förlängt underhållsstöd....43
5.8 Barn hos särskilt förordnad vårdnadshavare....44

6 Undantag från rätten till underhållsstöd....45
6.1 Vägran att uppge föräldraskap....45
6.1.1 Mammans medverkan....45
6.1.2 Giltigt skäl att inte medverka....47
6.1.3 Inte giltigt skäl att inte medverka....49
6.2 Betalning av underhåll....49
6.2.1 Underhållsbidrag....49
6.2.2 I rätt ordning....50
6.3 Den bidragsskyldiga föräldern försörjer barnet på annat sätt....51
6.3.1 Bodelning....51
6.3.2 Underhållsbidragen fördelas....51
6.3.3 Barns underhåll har företräde....51
6.4 När en bidragsskyldig förälder betalat i rätt ordning till Försäkringskassan....52
6.4.1 Lagändring 1 januari 2022....52
6.4.2 Handläggning när Försäkringskassan ska inleda en prövning....55
6.4.3 Finns det särskilda skäl?....56
6.4.4 Hur lång tid ska ett beslut om särskilda skäl gälla?....59
6.4.5 Metodstöd – att tänka på vid kontakt med föräldrarna....60
6.5 Vägran att begära underhållsbidrag....61
6.5.1 Boförälderns medverkan när bidragsskyldig bor utomlands eller får lön från utlandet....61
6.5.2 Metodstöd – boförälderns medverkan när den bidragsskyldiga bor utomlands eller får lön från utlandet....62
6.5.3 Åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt....62
6.5.4 Skälighetsbedömning av underhållsbidrag....63
6.5.5 Metodstöd – skälighetsbedömning....63
6.5.6 Underhållsbidrag som är uppenbart för lågt....63
6.5.7 När anses boföräldern ha orsakat ett för lågt underhållsbidrag?....64
6.5.8 Giltiga skäl att inte medverka....64
6.6 Barn med barnpension eller efterlevandestöd....64
6.6.1 Förmånstiden....65

6.6.2 Underhållsstöd eller efterlevandestöd när officiella dödsfalls- eller släktskapsdokument saknas ... 65
6.6.3 Metodstöd – handläggning när barnet kan ha rätt till barnpension/efterlevandestöd ... 66
6.7 Förlängt underhållsstöd ... 66

7 Förmånstiden ... 67
7.1 Rätten inträder ... 67
7.1.1 Retroaktiv tid ... 67
7.1.2 Barnet flyttar mellan föräldrarna ... 68
7.2 Rätten upphör ... 68
7.3 Förlängt underhållsstöd ... 69
7.4 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad ... 69
7.4.1 Barn som placeras och vistas i det egna hemmet ... 71
7.4.2 Begreppen familjehemsförälder och särskilt förordnade vårdnadshavare ... 71
7.4.3 In- och utskrivningsmånaden ... 72
7.4.4 Om barnet undanhåller sig verkställighet av häktning eller frihetsberövande påföljd ... 72
7.4.5 När underhållsstöd ska lämnas trots sådana pågående insatser som anges i 106 kap. 8 § SFB ... 72
7.4.6 Underrättelse till Försäkringskassan ... 73
7.4.7 Utbetalningen innehålls ... 73
7.4.8 Underhållsstöd för barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad ... 73
7.4.9 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad när underhållsbidrag är fastställt och den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands eller får lön från utlandet ... 73

8 Särskilt om förlängt underhållsstöd ... 75
8.1 Rätt till förlängt underhållsstöd ... 75
8.1.1 Metodstöd – när CSN inte betalar ut studiehjälp ... 75
8.2 När rätten inträder ... 76
8.3 Vad räknas som ett studieavbrott? ... 76

9 Beräkning av underhållsstöd ... 79
9.1 Underhållsstödets belopp ... 79
9.2 Utfyllnadsbidrag efter avräkning för underhåll ... 80
9.2.1 Framräknat belopp är lägre än underhållsstödet ... 80
9.2.2 Framräknat belopp är större än underhållsstödet ... 80
9.2.3 Fördelarna med utfyllnadsbidrag ... 80
9.2.4 Utfyllnadsbidrag övergår till fullt underhållsstöd ... 80
9.3 Särskilt förordnad vårdnadshavare ... 81
9.4 Underhållsbidrag i form av engångsbelopp ... 81
9.5 Avräkning mot barns inkomster ... 81
9.5.1 Inkomsttak för barnet ... 81
9.6 Behovsprövning mot boföräldern ... 82
9.7 Utfyllnadsbidrag när den som är bidragsskyldig är bosatt utomlands ... 82
9.8 Fullmakt för att driva in underhållsbidrag som är högre än underhållsstödet ... 82
9.9 Nettoberäkning – avdrag för återkommande umgänge ... 82
9.10 Nettoavtal ... 83
9.10.1 Underhållsstödets storlek vid nettoavtal ... 83

10 Utbetalning av underhållsstöd ... 85
10.1 Betalningsmottagare ... 85

10.1.1 Utbetalning till socialnämnd eller till annan lämplig person 85
10.2 Utbetalningssätt 86
10.2.1 Utbetalningsdag 86
10.2.2 Minsta belopp som betalas ut 86
10.2.3 Öresavrundning 86
10.2.4 Minskning på grund av betalt underhåll 86
10.2.5 När umgängesavdrag inte kan verkställas på underhållsstödet 88
10.3 Förverkat bidrag 88
10.4 Samordning med barntillägg 88
10.4.1 Metodstöd – samordning mellan underhållstöd och barntillägg 89
10.5 Begäran om ersättning för utbetalt försörjningsstöd 89
10.6 Förbud att överlåta och utmäta underhållsstöd 90

11 Omprövning vid ändrade förhållanden 91
11.1 Omprövning vid ändrade förhållanden 91
11.2 Omprövning av utfyllnadsärenden vid nytt beslut om slutlig skatt 91
11.2.1 Nytt beslut om slutlig skatt för barnet 91
11.2.2 Omprövning av utfyllnadsbidrag vid ändrad procentsats 91
11.3 Jämkning av underhållsstöd 91
11.4 Förlängt underhållsstöd 92
11.5 Upphörande och minskning från och med nästa utbetalningstillfälle 92
11.5.1 Minskning av underhållsstödet 92
11.5.2 Interimistiskt innehålla eller minska stödet 92
11.5.3 Inget krav på delgivning 93
11.6 Beslut om nettoberäkning upphävs eller ändras 93

12 Särskilda handläggningsbestämmelser 94
12.1 Partsställning i ärenden om underhållsstöd 94
12.2 Att ställa frågor om hot och våld 94
12.3 Vem ansöker? 95
12.3.1 När behövs ny ansökan? 95
12.3.2 Ansökan av en särskild förordnad vårdnadshavare 96
12.3.3 Ansökan vid förändrat föräldraskap 96
12.3.4 Metodstöd vid förändrat föräldraskap 96
12.3.5 Ansökan via blankett eller Mina Sidor 98
12.3.6 Ansökans innehåll 98
12.4 Underrättelse till den som är bidragsskyldig när Försäkringskassan tagit emot en ansökan 98
12.4.1 Omedelbart meddelande 98
12.4.2 Meddelandets innehåll 99
12.4.3 Tid för yttrande 99
12.4.4 Meddelande vid avdrag för återkommande umgänge 99
12.5 Underrättelse till boförälder 99
12.6 Delgivning av beslut 99
12.6.1 Delgivning av beslut till bidragsskyldig 100
12.6.2 Delgivning vid beslut om utfyllnad 100
12.6.3 Delgivning vid nettoberäkning 100
12.7 Interimistiskt beslut om underhållsstöd med skäligt belopp 100
12.7.1 När boföräldern och barnet inte är folkbokförda på samma adress 100
12.7.2 När betalningsskyldigheten inte ännu har kunnat fastställas 101
12.8 Särskilda handläggningsbestämmelser kopplade till 18 kap. 9 a § SFB 101

12.8.1 Meddelande inför prövning ... 101
12.8.2 Meddelandets innehåll ... 102
12.8.3 Beslut efter prövning enligt 18 kap. 9 a § SFB ... 102

13 Anmälningsskyldighet ... 103
13.1 Anmälningsskyldig ... 103
13.1.1 Tidpunkt för anmälan ... 103
13.1.2 Exempel på förhållanden som medför anmälningsskyldighet ... 103
13.1.3 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad ... 103

14 Återbetalning ... 105
14.1 Strikt återbetalningsskyldighet ... 105
14.2 Fel vid tidpunkten för utbetalning ... 105
14.2.1 Metodstöd – hantering när en utbetalning av underhållstöd kan anses vara felaktig ... 105
14.3 Den bidragsskyldiges betalningsansvar när en utbetalning av underhållsstöd inte har bedömts vara felaktig ... 106
14.4 Anspråk om underhållsstöd från en ny boförälder som tidigare varit betalningsskyldig ... 106
14.5 Hantering av underhållsbidrag ... 107
14.6 Metodstöd ... 107
14.7 Särskilda skäl för eftergift ... 108
14.8 Kvittning ... 109

15 Övriga förfarandebestämmelser ... 110
15.1 Utredning och kontroll ... 110
15.1.1 Uppgiftsskyldighet ... 110

Källförteckning ... 111

Bilaga 1 Metodstöd – fråga om hot och våld ... 116

1. Fråga om hot och våld i handläggningen av underhållsstöd ... 118
Prövning utifrån 18 kap. 9, 21 och 22 §§ SFB ... 118
Prövning utifrån 18 kap. 8 § SFB ... 118
Prövning utifrån 18 kap. 9 a § SFB ... 119
Prövning utifrån 18 kap. 10 § SFB ... 119

2. Att fråga om hot och våld ... 119
Varför ge information? ... 119

3. Dokumentation och kommunikation när en person är utsatt för hot och våld ... 119

4. Kontakt med studerande som är mottagare av förlängt underhållstöd ... 120

5. Kontakt med föräldern som anses ha utövat hot och våld ... 120

Bilaga 1.1 – Exempel på hur du kan ställa frågor om våld ... 121
Säkerställ att den försäkrade kan prata enskilt ... 121
Lyssna aktivt ... 121
Förklara varför du ställer frågor ... 121
Exempel på hur du kan ställa frågor om våld ... 122
Information som du kan ge till en förälder som har erfarenhet av hot och våld ... 122

Bilaga 1.2 – Att prata med en förälder som utsätter andra för hot och våld 123

Bilaga 2 Konventionsländer.....124

Bilaga 3 Tidigare bestämmelser om underhållsstöd vid växelvist boende.....125

Förkortningar

Förkortning	Förklaring
CSN	Centrala studiestödsnämnden
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EG	Europeiska gemenskapen
EU	Europeiska unionen
FbL	Folkbokföringslagen
FB	Föräldrabalken
Fia	Försäkringskassans intranät
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
IFL	Lagen (1985:367) om föräldraskap i internationella situationer
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRNSU	Kammarrätten i Sundsvall
NFL	Lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska föräldraskapsavgöranden
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RR	Regeringsrätten
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RH	Rättsfall från hovrätten
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
SoL	Socialtjänstlagen (2025:400)
SOU	Statens offentliga utredningar
UB	Utsökningsbalken
USF	Förordningen (1996:1036) om underhållsstöd
ÄktB	Äktenskapsbalken

Sammanfattning

Föräldrar är skyldiga att försörja sina barn tills de fyller 18 år, eller 21 år om barnet fortfarande går i grundskola, gymnasium eller motsvarande. Om ett barn bor hos bara en förälder ska den andra föräldern betala underhållsbidrag: ett belopp som baseras på barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga att försörja barnet.

Om barnet får ett underhållsbidrag som är lägre än underhållsstöd, eller inget underhåll alls, kan föräldern som bor med barnet ansöka om underhållsstöd. Beloppet blir högre ju äldre barnet är.

Genom att fastställa ett betalningsbelopp beslutar Försäkringskassan om den bidragsskyldiga föräldern, alltså den förälder som inte bor med barnet, ska betala tillbaka hela eller delar av underhållsstödet till Försäkringskassan.

Om barnet får ett underhållsbidrag som minst motsvarar betalningsbeloppet, kan föräldern i stället ansöka om ett utfyllnadsbidrag. Barnet får då dels pengar från den bidragsskyldiga föräldern, dels från Försäkringskassan.

Bestämmelserna om underhållsstöd finns i socialförsäkringsbalkens avdelning B kapitel 17–19. Syftet med den här vägledningen är att den ska vara ett stöd i det dagliga arbetet hos Försäkringskassan och på så sätt bidra till att bestämmelserna tillämpas på ett riktigt och likformigt sätt. Vägledningen beskriver:

- Regler för vårdnad och underhållsskyldighet för barn
- Barnet och boförälderns boende och bosättning i Sverige
- Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd
- Undantag från rätten till underhållsstöd
- Olika beräkningar av underhållsstödets storlek
- Hur, när och till vem utbetalningar görs
- Omprövningar vid ändrade förhållanden
- Särskilda handläggningsbestämmelser
- Anmälningsskyldighet, återkrav och kontroller

Lagar, bestämmelser och praktisk handläggning av underhållsstöd förklaras även i Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* och vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden.*

Mer information om underhållsbidrag enligt föräldrabalken hittas i Försäkringskassans vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag för barn*.

Läsanvisningar

Den här vägledningen riktar sig till Försäkringskassans medarbetare i handläggningen. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av Försäkringskassans personal.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis samt för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Vägledningen innehåller också en beskrivning av hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som då ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet Metodstöd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden, interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör framför allt hur en ersättning ska beräknas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken ”Bokmärken” i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1 Inledning

Underhållsstöd är ett statligt bidrag till barn vars föräldrar inte bor tillsammans. Det betalas ut av Försäkringskassan till den förälder som barnet är bosatt och folkbokfört hos. Om barnet inte fyllt 18 år måste denna förälder vara vårdnadshavare för barnet, antingen ensam eller tillsammans med den andra föräldern.

Om barnet fyllt 18 år betalas underhållsstödet ut direkt till barnet.

När fullt underhållsstöd betalas ut ska den förälder som är bidragsskyldig för barnet betala samhällets kostnader helt eller delvis. Hur mycket som ska betalas tillbaka beror på den bidragsskyldigas inkomster och dennes totala antal barn, se Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

2 Underhållsskyldighet för egna barn

I det här kapitlet beskrivs kortfattat något om reglerna för föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn. Dessa finns i 7 kap. föräldrabalken (1949:381), förkortad FB. Reglerna anger vad som gäller dels när föräldern bor tillsammans med barnet, dels när underhållsskyldigheten ska fullgöras genom underhållsbidrag.

Av FB framgår att föräldrarna ska svara för underhållet för sina barn. Hur mycket föräldrarna ska bidra med beräknas med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Den förälder som inte bor med sitt barn ska betala underhållsbidrag. Du kan läsa mer i Försäkringskassans vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag till barn*. Du kan även läsa mer om vad som gäller vid underhållsbidrag fastställt genom utländskt avtal eller dom i Försäkringskassans vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet.*

2.1 När upphör underhållsskyldigheten?

Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör när barnet fyller 18 år. Om barnet går i skolan efter denna tidpunkt är föräldrarna underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår, men längst till dess barnet fyller 21 år. Som skolgång räknas studier i grundskolan, gymnasieskolan eller en annan jämförlig grundutbildning (7 kap. 1 § FB).

Läs mer
Läs mer om vad som räknas som skolgång i vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag till barn.*

2.2 Underhållsskyldighet i form av underhållsbidrag

En förälder ska betala underhållsbidrag till barnet om hen

- inte är vårdnadshavare och inte bor varaktigt tillsammans med barnet, eller
- är vårdnadshavare gemensamt med den andra föräldern och om barnet bor varaktigt tillsammans med endast den andra föräldern (7 kap. 2 § FB).

Vid växelvist boende är därför utgångspunkten att barnet bor varaktigt hos båda föräldrarna och att de uppfyller sin underhållsskyldighet genom att ha barnet boende hos sig.

Underhållsbidraget ska vara skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga (7 kap. 3 § FB). Ett tillägg till underhållsbidraget, även kallat standardtillägg, avser barnets rätt att leva på samma standard som föräldern. Standardtillägg kan fastställas både när barnet bor varaktigt hos endast en förälder eller växelvis hos båda föräldrarna.

Rättsfall
HD har den 19 november 2013 (NJA 2013:86) prövat frågan om en förälder vid växelvist boende kan vara underhållsskyldig i form av ett standardtillägg. HD konstaterade att föräldern med ett större ekonomiskt utrymme kan åläggas att betala underhåll med stöd av 7 kap. 6 § FB. Det innebär att en förälder i vissa fall kan anses försumma sin underhållsskyldighet även när barnet varaktigt bor tillsammans med hen.

2.3 Betalning av underhållsbidrag

Underhållsbidrag ska i regel betalas i förskott per kalendermånad. Underhållsbidraget får fastställas för högst tre år tillbaka, om inte den bidragsskyldiga föräldern går med på längre tid (7 kap. 7 och 8 §§ FB).

2.3.1 Preskription

Underhållsbidrag preskriberas, det vill säga kan inte återkrävas, i regel fem år efter det att det skulle ha betalats (7 kap. 9 § FB).

2.4 Underhållsbidrag och underhållsstöd

I första hand ska föräldrarna själva komma överens om barnets försörjning. Det vanliga är att den förälder som inte bor med barnet betalar underhållsbidrag. Föräldrarna kan fritt komma överens om ett belopp muntligt, upprätta ett skriftligt avtal eller få underhållsbidrag fastställt i en dom. Betalar den bidragsskyldiga föräldern inget underhållsbidrag kan barnet i stället ha rätt till underhållsstöd. Föräldern som är bidragsskyldig ska då betala ett belopp till Försäkringskassan. Beloppet beräknas av Försäkringskassan. Läs mer om det i Försäkringskassans vägledning (2001:2), *Betalningsskyldighet för underhållsstöd.*

En förälder som är bidragsskyldig enligt socialförsäkringsbalken har fullgjort sin underhållsskyldighet upp till det belopp som betalats ut i underhållsstöd till barnet (7 kap. 2 a § FB).

Exempel
Ett underhållsbidrag är fastställt till 1 700 kronor per månad, vilket inte betalas. Underhållsstöd betalas ut med 1 673 kronor per månad och betalningsskyldigheten till Försäkringskassan är fastställd till 1 100 kronor per månad. Underhållsskyldigheten anses då fullgjord med belopp motsvarande 1 673 kronor.

Boföräldern eller barnet kan själva kräva 27 kronor per månad (1 700 – 1 673 kronor) från den bidragsskyldiga föräldern.

Betalningsskyldigheten mot staten träder alltså in i stället för skyldigheten att betala underhållsbidrag. Bestämmelsen går att tillämpa både om underhållsbidrag är fastställt av domstol, genom avtal eller om något underhållsbidrag inte alls är fastställt (prop. 1995/96:208 Underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar, m.m., s. 102).

När underhållsstöd betalas ut fastställs som regel inte något underhållsbidrag. Det kan dock bli aktuellt, om föräldern som är bidragsskyldig kan betala ett underhållsbidrag som är högre än underhållsstödets belopp. Det går inte att få underhållsstöd för längre tid

tillbaka än en månad före ansökningsmånaden. Det kan därför finnas behov av att yrka underhållsbidrag för tid före denna tidpunkt (prop. 1995/96:208, s. 102).

Om den bidragsskyldiga föräldern antingen bor utomlands eller bor i Sverige men får sin huvudsakliga inkomst från utlandet, så kan underhållsskyldigheten fullgöras genom underhållsbidrag. Försäkringskassan inträder då i barnets rätt till underhållsbidrag till den del som motsvarar det underhållsstöd som betalats ut.

2.5 Umgängesavdrag enligt föräldrabalken

En bidragsskyldig förälder har rätt att göra avdrag på underhållsbidraget när barnet vistas hos hen. Avdrag får göras om barnet varit hos den bidragsskyldiga föräldern under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller i minst sex hela dygn under en kalendermånad. Föräldrarna kan genom dom eller avtal komma överens om andra villkor för antalet dygn (7 kap. 4 § FB).

Som helt dygn räknas tiden mellan kl. 00.00 och 24.00 (prop. 1978/79:12, s. 161 och prop. 1997/98:7, s. 126). Som helt dygn räknas också det dygn då barnets vistelse upphör, förutsatt att barnet inte hämtas och lämnas samma dygn. En vistelse från exempelvis torsdag till fredag med en övernattning räknas alltså som ett dygn (7 kap. 4 § andra stycket FB).

Avdraget är 1/40 av underhållsbidraget för varje helt dygn, om föräldrarna inte kommit överens om något annat eller om rätten finner särskilda skäl att besluta om andra villkor (7 kap. 4 § FB).

Föräldrar som har haft underhållsstöd med avdrag för återkommande umgänge och som nu ska sköta underhållet själva kan behöva veta att umgängesavdrag och avdrag för återkommande umgänge är skilda saker och att om föräldrarna muntligt kommer överens om ett underhållsbidrag ska de även ta ställning till om ett umgängesavdrag ska göras.

När Försäkringskassan betalar ut underhållsstöd kan det i vissa fall göras avdrag för återkommande umgänge. Det beskrivs i avsnitt 9.9 *Avdrag för återkommande umgänge –nettoberäkning.*

2.5.1 Avdrag görs i efterhand

Huvudregeln innebär att avdraget kan göras först efter det att barnet har varit hos den bidragsskyldiga föräldern. Eftersom underhållsbidrag normalt betalas i förskott för en kalendermånad, kan avdraget göras först vid nästa betalningstillfälle. Avdraget får dock inte göras på underhållsbidrag som avser senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde (7 kap. 4 § FB).

2.5.2 Underhållsstöd och umgängesavdrag

Enligt upphävda bestämmelser i socialförsäkringsbalken (2010:110), förkortad SFB, som gällde före den 1 april 2016 kunde den som är bidragsskyldig gentemot Försäkringskassan få tillgodoräkna sig ett avdrag för viss tid som barnet bott hos denna. Reglerna, handläggningen och övergångsbestämmelserna i SFB beskrivs i Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

3 Vårdnad

Vårdnad om barn har en avgörande betydelse för rätten till underhållsstöd. I kapitlet beskrivs de regler som gäller för vårdnad om barn enligt 6 kap. FB. Med vårdnad avses i huvudsak rätten och skyldigheten att bestämma över barnets person och företräda barnet i personliga och rättsliga angelägenheter.

3.1 Rättslig vårdnadshavare

Begreppet vårdnad och vårdnadshavare avser det rättsliga begreppet. Det är viktigt att skilja mellan den rättsliga vårdnaden och den faktiska vården om barnet.

Fram till dess att barnet fyller 18 år står det under någons vårdnad. Vårdnadshavare kan vara båda föräldrarna, en av dem eller en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 2 § FB).

3.1.1 Gifta föräldrar

Om barnets föräldrar är gifta med varandra när barnet föds får de automatiskt gemensam vårdnad om barnet. Om mamman är gift eller registrerad partner med en kvinna när barnet föds, ska den kvinnan anses som barnets förälder.

Om det är ett gift par där den ena eller båda har ändrat könstillhörighet ska den förälder som inte har fött barnet, beroende på omständigheterna, anses som mamma eller pappa. Dessa presumtioner gäller även när den make eller registrerade partner som inte har fött barnet har avlidit inom en sådan tid före barnets födelse att barnet kan ha tillkommit dessförinnan. (Se 1 kap. 9 och 11 a §§ FB samt prop. 2020/21:176 s. 28 och 78.)

Polygama äktenskap, dvs. att en person är gift med flera personer, är enligt svensk lag inte tillåtet. Om ett polygamt äktenskap har ingåtts utomlands har äktenskapet dock tidigare erkänts och därmed registrerats av Skatteverket om äktenskapet var giltigt i det land där det ingicks och ingen av parterna hade anknytning till Sverige vid tidpunkten för äktenskapet. Sedan 1 juli 2021 gäller dock att utländska månggiften som huvudregel inte erkänns i Sverige. Det spelar ingen roll att partnerna inte hade någon anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks (prop. 2020/21:149 s. 8f).

3.1.2 Ogifta föräldrar

När föräldrarna inte är gifta med varandra blir den som fött barnet automatiskt ensam vårdnadshavare. Om föräldrarna senare gifter sig med varandra får de gemensam vårdnad om barnet från den tidpunkten (6 kap. 3 § FB). De kan också få gemensam vårdnad om barnet genom beslut av domstol (6 kap. 4 § första stycket FB).

Efter anmälan av båda föräldrarna kan de få gemensam vårdnad. Anmälan görs antingen till socialnämnden i samband med att nämnden ska godkänna en föräldraskapsbekräftelse eller genom anmälan till Skatteverket. En förutsättning är att domstol inte har förordnat om vårdnaden tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare (6 kap. 4 § andra stycket FB).

3.1.3 Digital bekräftelse av föräldraskap

Bekräftelse av ett föräldraskap kan göras digitalt utan socialnämndens medverkan. Bekräftelsen ska godkännas digitalt av den som har fött barnet för att den ska gälla.

För att en digital bekräftelse ska vara möjlig måste både den som har fött barnet och den som lämnar bekräftelsen vara myndiga och folkbokförda i Sverige när barnet föds. Barnet måste vara folkbokfört i Sverige när bekräftelsen lämnas. Digital bekräftelse kan inte användas för att häva ett presumerat föräldraskap genom att godkänna någon annans bekräftelse av föräldraskapet.

En digital bekräftelse ska lämnas och godkännas senast 14 dagar efter barnets födelse. (Se 1 kap. 4 a, 9, 13 och 14 §§ FB samt prop. 2020/21:176 s.35 ff.)

3.1.4 Vårdnaden efter skilsmässa

Äktenskapsskillnad ska enligt äktenskapsbalken (1987:230), förkortad ÄktB, i vissa fall föregås av en betänketid på minst 6 och högst 12 månader. Det gäller bland annat om någon av makarna bor varaktigt tillsammans med ett eget barn under 16 år och om makan är vårdnadshavare för barnet. Om makarna har gemensamt barn fortsätter den gemensamma vårdnaden under betänketiden och efter äktenskapsskillnaden om domstolen inte beslutar annat.

Domstolen kan besluta att vårdnaden ska vara gemensam även om en av föräldrarna motsätter sig detta. Om det är uppenbart att gemensam vårdnad inte kan anses vara det bästa för barnet efter en skilsmässa, får domstolen lämna över vårdnaden till endast en av föräldrarna (6 kap. 5 § FB).

3.1.5 Avtal om vårdnad

Om någon av föräldrarna har vårdnad om barnet får de genom avtal bestämma om vårdnaden ska vara ensam eller gemensam. Avtalet ska vara skriftligt och det ska godkännas av socialnämnden (6 kap. 6 § FB).

Denna möjlighet finns även om domstol har beslutat om vårdnaden tidigare. Ett godkänt avtal har samma rättsverkan som en dom.

3.1.6 Barnets bästa

Frågor om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras efter vad som är bäst för barnet. Denna princip gäller för såväl domstolar i den dömande verksamheten som för socialförvaltningar när det gäller om avtalet ska godkännas (6 kap. 2 a § FB).

3.1.7 Ändring av vårdnaden

Högsta domstolen (HD) har slagit fast att en allmän domstols förordnande om att flytta över vårdnaden inte kan göras för retroaktiv tid, endast från och med beslutsdatum (NJA 1972 s. 350).

En dom om vårdnad gäller från och med

- beslutsdatum
- annat datum som domstolen anger i beslutet

och är verkställbar enligt 21 kap. FB när den vunnit laga kraft.

Ett interimistiskt förordnande av en domstol är däremot omedelbart verkställbart. Det innebär att det fattats ett tillfälligt beslut om vårdnad som gäller från och med beslutsdatum och så länge beslutet anger, vanligtvis till dess att domen vinner laga kraft. Att en dom om vårdnad vinner laga kraft innebär att den inte längre kan överklagas.

Ett avtal om vårdnad gäller från och med den tidpunkt då det godkänns, eftersom ett godkännande inte kan överklagas (prop. 1997/98:7, s. 110).

Metodstöd – uppgifter om vårdnad hos Skatteverket

Försäkringskassan inhämtar uppgifter om vårdnadsförhållanden per fil från Skatteverket, både när en förälder blir barnets vårdnadshavare och när det sker en förändring i det vårdnadsförhållandet.

Domstolar skickar nya domar om vårdnad till Skatteverket, som i sin tur registrerar vårdnadsavgörandets datum i sitt IT-system. Domstolarna skickar normalt avgörandet omgående när det vunnit laga kraft, och ett interimistiskt beslut skickas därför ofta redan samma dag.

Skatteverket registrerar vårdnaden från och med beslutets dag, om inte ett senare datum meddelats i avgörandet. Registrering sker under förutsättning att det har vunnit laga kraft.

En domstol kan fatta ett interimistiskt beslut och då meddela att beslutet ska övergå i ett slutligt beslut när det vinner laga kraft. Skatteverket kommer då att registrera två separata beslut trots att vårdnadsförhållandet är detsamma därför att vårdnaden har gått från att vara tillfällig till att vara slutgiltig. Skatteverket registrerar två separata beslut om vårdnadsförhållandet även om det slutliga beslutet ändras av domstolen.

När Försäkringskassan ska ta ställning till om ändrade vårdnadsförhållanden påverkar rätten till underhållsstöd kan man i normalfallet utgå från uppgifterna som finns registrerade hos Skatteverket och då förutsätta att det registrerade beslutet är verkställbart. Se även avsnitt 5.4.1 rörande utredningar av vårdnadsförhållanden och vem som är förälder.

4 Bosättning i Sverige

Det här kapitlet beskriver kortfattat vad det innebär att underhållsstöd är en bosättningsbaserad förmån enligt 5 kap. SFB och vad som gäller för en person som flyttar till eller från Sverige. Detta beskrivs närmare även i Försäkringskassans vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal.*

4.1 Försäkrad och gällande skydd

För att en förälder och barn ska ha rätt till underhållsstöd krävs att båda

- är försäkrade i Sverige
- omfattas av det svenska socialförsäkringsskyddet
- uppfyller de särskilda förmånsvillkoren. (4 kap. 3 § SFB)

Underhållsstöd är en bosättningsbaserad förmån. Därför krävs det som huvudregel att föräldern och barnet är bosatta i Sverige för att anses vara försäkrade (jfr 5 kap. SFB, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 och 4 §§ SFB).

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har den 11 mars 2024 prövat frågan om ett barn som föds i Sverige till tredjelandsmedborgare med permanent uppehållstillstånd ska anses vara bosatt i Sverige i socialförsäkringsbalkens mening trots att barnet inte har uppehållstillstånd (HFD 2024 ref. 17). Läs mer om villkoren för att vara försäkrad för bosättningsbaserade förmåner i vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal.*

Även om Försäkringskassan konstaterar att föräldern och barnet är försäkrade i Sverige, krävs det dessutom att båda uppfyller de andra villkor som gäller för förmånen enligt 5–7 kap. SFB (jfr 4 kap. 3 § andra stycket SFB). Detta gäller exempelvis SFB:s bestämmelser om krav på uppehållstillstånd för personer som behöver ett sådant och bestämmelserna om förmåner vid utlandsvistelse (5 kap. 12 § SFB).

Förälder och barn kan uppfylla 5 kap. 12 § SFB på följande sätt:

- genom att ha uppehållstillstånd (permanent eller tidsbegränsat) 5 kap. 12 § 1 st. SFB
- genom att det finns synnerliga skäl att inte behöva ha uppehållstillstånd enligt 5 kap. 12 § 1 st. SFB
- genom att ha gjort en fortsättningsansökan om uppehållstillstånd enligt 5 kap. 12 § 2 st. SFB. Fortsättningsansökan ska ha lämnats in innan det tidigare tillståndet har upphört att gälla .

Vad kan utgöra synnerliga skäl enligt 5 kap. 12 § 1 st. SFB?
Det kan finnas synnerliga skäl när prövningen av barnets uppehållstillstånd enbart är av formell natur. Det gäller exempelvis i dessa situationer:

- när ett barn föds i Sverige och har föräldrar som är tredjelandsmedborgare och har uppehållstillstånd
- när föräldrar i Sverige adopterar ett barn till Sverige.

Anledningen är att dessa barn i regel får samma medborgarskap och uppehållstillstånd som sina föräldrar. Det är alltså en sådan prövning av formell natur som avses i förarbetena (prop. 1998/99:119 s. 100 och 183).

Med anledning av HFD 2024 ref. 17 har Försäkringskassan sett över tillämpningen av synnerliga skäl och bedömer att det numer anses föreligga från barnets födelse. Tillämpningsändringen gäller efter att domen meddelades den 11 mars 2024.

När Försäkringskassan bedömer om prövningen av barnets uppehållstillstånd är av formell natur har alltså förälderns uppehållstillstånd en avgörande betydelse.

Föräldern behöver ha uppehållstillstånd (permanent eller tidsbegränsat) för att synnerliga skäl ska finnas för barnet.

Om föräldern däremot har ett tidsbegränsat uppehållstillstånd som har löpt ut och har lämnat in en fortsättningsansökan i rätt tid och enligt någon av de grunder som anges i 5 kap. 12 § 2 st. SFB, är frågan om förälderns uppehållstillstånd inte avgjord. Försäkringskassan kan därför inte utgå ifrån att barnet kommer att få samma tillstånd som sin förälder. Eftersom det inte får råda någon osäkerhet när det gäller förälderns uppehållstillstånd, kan det inte finnas synnerliga skäl för barnet i dessa situationer när förälderns uppehållstillstånd löpt ut.

Det innebär att i situationen när föräldern har gjort en fortsättningsansökan och tidigare uppehållstillstånd har löpt ut, så behöver barnet ha uppehållstillstånd eller uppfylla villkoren i 5 kap. 12 § 2 st. SFB för att det ska finnas rätt till underhållsstöd.

Stöd vid bedömningen om det finns synnerliga skäl för ett barn enligt 5 kap. 12 § 1 st. SFB
Som framgår ovan kan ett barn uppfylla behovet av uppehållstillstånd enligt 5 kap. 12 § SFB på olika sätt. Om barnet inte har uppehållstillstånd eller inte skickat in en fortsättningsansökan finns en möjlighet att pröva om barnet har synnerliga skäl att inte ha uppehållstillstånd. Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl kan till exempel följande frågor ställas:

1. Finns det något som talar för att barnet inte kommer vara bosatt här i Sverige? Det kan finnas omständigheter i ärendet som gör att barnets bosättning behöver utredas.

   Om allt talar för att barnet är och kommer att vara bosatt i Sverige kan följande fråga ställas:

2. Är en prövning av barnets uppehållstillstånd enbart av formell natur? Har föräldrarna uppehållstillstånd?

Om föräldern har uppehållstillstånd kan det finnas synnerliga skäl för barnet att inte ha uppehållstillstånd.

Notera att en prövning om det finns synnerliga skäl kan göras vid mer än ett tillfälle.

Här följer ett par exempel på när prövningen av uppehållstillstånd för barnet kan anses vara av formell natur. Exemplen är inte uttömmande utan ska läsas som ett stöd.

Exempel

Föräldern saknar uppehållstillstånd – föräldern får uppehållstillstånd på nytt

Oksana föds i Sverige. Hennes föräldrar separerar och Oksana bor på heltid med sin pappa Ian. Ian ansöker om underhållsstöd och har ett tidsbegränsat uppehållstillstånd. Både Oksana och Ian bedöms vara bosatta här, och båda uppfyller 5 kap. 12 § SFB. För Oksanas del uppfylls 5 kap. 12 § SFB genom att det finns synnerliga skäl. Övriga förmånsvillkor är uppfyllda och underhållsstöd betalas därför ut. Utredaren lägger en bevakning på Ians tidsbegränsade uppehållstånd.

När bevakningen faller ut visar det sig att Ian då saknar uppehållstillstånd, men har lämnat in en fortsättningsansökan enligt 5 kap. 12 § 2 st. SFB. Oksana har inget uppehållstillstånd. Utredaren fattar ett beslut om att hålla inne underhållsstöd.

Efter en kort tid får Ian ett nytt tidsbegränsat uppehållstillstånd. Prövningen av Oksanas uppehållstillstånd anses på nytt vara av formell natur. Underhållsstöd kan därför betalas ut igen.

Exempel

Barnet får avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd

Jaime föds i Sverige. Hans mamma Sophia ansöker om underhållsstöd och har uppehållstillstånd. Båda bedöms vara bosatta här och uppfyller 5 kap. 12 § SFB. För Jaimes del uppfylls 5 kap. 12 § SFB på grund av att det finns synnerliga skäl. Övriga förmånsvillkor är uppfyllda och underhållsstöd betalas därför ut.

Med tiden får Försäkringskassan veta att Jaime har fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd. Därför behöver Försäkringskassan pröva om det fortfarande finns rätt till underhållsstöd. Eftersom Migrationsverket har avslagit Jaimes ansökan om uppehållstillstånd bedömer Försäkringskassan att det inte längre finns synnerliga skäl att betala ut underhållsstöd för honom. Det beror på att prövningen av Jaimes uppehållstillstånd inte längre är av formell natur. Underhållsstöd ska därför dras in.

Ibland måste Försäkringskassan också ta hänsyn till olika internationella regelverk, som exempelvis Europeiska unionens (EU:s) förordningar, avtal om social trygghet och andra avtal som Sverige har ingått med andra länder. Det kan bli aktuellt när det rör sig om en gränsöverskridande situation, det vill säga när minst två länder är inblandade. Det kan innebära att bestämmelserna i SFB ibland inte kan upprätthållas i en viss situation. Läs mer om bosättning, uppehållstillstånd och internationella regelverk i vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal.*

4.1.1 EU:s samordningsbestämmelser

Samordningsreglerna i förordning 883/2004, 987/2009 och 1231/2010 är inte tillämpliga när det gäller underhållsstöd. Det beror på att underhållsstöd

- är en bosättningsbaserad förmån enligt 5 kap. SFB
- inte är en familjeförmån som omfattas av förordning 883/2004.

En familjeförmån är en förmån som är avsedd att kompensera en familjs utgifter och som ett visst EU/EES-medlemsland klassificerar som familjeförmån. Underhållsstöd ses i stället som ett förskott som kan krävas tillbaka och är avsett att kompensera när en förälder inte uppfyller sin underhållsskyldighet. Det framgår av artikel 1 z i förordning 883/2004.

4.2 Har barnet fått underhållsstöd från ett annat nordiskt land?

En person som flyttar från ett nordiskt land till Sverige har rätt till underhållsstöd på samma villkor som det landets egna medborgare. Rätten inträder från den tidpunkt som personen bosätter sig i landet. Konventionen omfattar nordiska medborgare och andra personer som lagligen är bosatta i ett nordiskt land, oavsett om de är anställda eller inte. Detta framgår av lagen (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster.

Enligt den nordiska konventionen kan ett land låta bli att betala ut underhållsstöd om ett annat nordiskt land redan har betalat ut underhållsstöd för samma tid. Avsikten är att förhindra att flera länder betalar ut underhållsstöd för samma period.

I vissa fall betalar Danmark ut underhållsstöd i förskott för flera månader i taget. En person som flyttar till Sverige och som redan har fått underhållsstöd från Danmark kan därför inte få svenskt underhållsstöd förrän förskottsperioden har passerat. Den nordiska konventionen reglerar alltså sådana situationer, när det enligt nationella rättsregler kan finnas rätt till underhållsstöd från två länder samtidigt (Vägledande kommentar till konventionen).

Exempel
Ett barn flyttar tillsammans med en av sina föräldrar till Sverige från Danmark. Båda blir folkbokförda här den 7 april. Normalbidrag har betalats ut från Danmark till och med den 30 juni. Underhållsstöd lämnas från och med juli.

När en person flyttar från ett annat nordiskt land till ett annat och där ansöker om stöd för underhåll till barn, är det viktigt att handläggande institution i inflyttningslandet undersöker för hur lång tid underhållsstöd redan har betalats ut. Om inflyttningslandet betalar ut stöd för en period som redan ersatts av landet som hen flyttat ifrån, är det inflyttningslandets lagstiftning som avgör om det belopp som betalats ut i inflyttnings-landet är felaktigt och ska krävas tillbaka. Ett sådant krav ska behandlas på vanligt sätt enligt landets nationella lagstiftning (Vägledande kommentar till konventionen).

Exempel
Samma förutsättningar gäller som i exemplet ovan. Försäkringskassan uppmärksammar inte att normalbidrag betalats ut till och med juni utan beviljar underhållsstöd från och med maj. Försäkringskassan kan ställa återkrav för den felaktiga utbetalningen av underhållsstöd som gjorts för tiden maj till och med juni.

Underhållsstöd kan också ha betalats ut felaktigt från utflyttningslandet under längre perioder efter utflyttningen. Bestämmelsen ger inte inflyttningslandet rätt att innehålla löpande beviljade underhållsstöd i syfte att överföra de felaktigt utbetalda beloppen till utflyttningslandet. Avsikten med bestämmelsen har inte varit att göra det möjligt för inflyttningslandet att sätta ned underhållsstödet för en senare period än den som dubbelutbetalning gjorts för (Vägledande kommentar till konventionen).

Observera att den här konventionen inte bör förväxlas med den som införlivats i svensk rätt genom lagen (2013:134) om nordisk konvention om social trygghet (kapitel 16 i vägledning [2017:1] *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*).

4.2.1 Har barnet fått underhållsstöd från ett land utanför Norden?

Sverige har ingen överenskommelse om utbetalat underhållsstöd med länder utanför Norden. Det betyder att Försäkringskassan inte kan låta bli att betala ut underhållsstöd om ett land utanför Norden har betalat ut underhållsstöd för samma tid. Betalningen från det andra landet ska inte heller ses som en betalning av underhåll från den andra föräldern.

4.3 När en person omfattas av mottagandelagen

Förmåner ska inte betalas ut för tid då en person omfattas av mottagandelagen (2026:999). Detta framgår av 5 kap. 12 § tredje stycket SFB. Den här bestämmelsen rör de föräldrar och barn som behöver ha uppehållstillstånd enligt 5 kap. 12 § första stycket.

4.4 Folkbokföringskravet för rätt till underhållsstöd

Längre utlandsvistelser medför ofta att en person inte längre är folkbokförd i Sverige, till exempel utlandsstuderande och biståndsarbetare. Om barnet bor tillsammans med sin förälder, som är studerande eller biståndsarbetare under utlandsvistelsen, kan det finnas rätt till underhållsstöd även om kravet på folkbokföring inte är uppfyllt, jfr prop. 1998/99:119, s. 148.

4.5 Om barnet går i skolan utomlands

Om barnet bedöms vara bosatt i Sverige enligt socialförsäkringsbalken men går i skolan utomlands, behöver Försäkringskassan utreda om barnet anses bo varaktigt tillsammans med boföräldern. Läs mer om bedömningen om varaktigt boende i avsnitt 5.3.3 *Varaktigt boende om barnets folkbokföring inte överensstämmer med den faktiska bosättningen.*

4.5.1 Metodstöd – när ett barn ska gå i skolan utomlands

När Försäkringskassan tar emot en uppgift om att ett barn ska börja i skola utomlands, ska du som handläggare kontrollera ett antal uppgifter som du väger in i din bedömning. Om informationen inte redan finns hos Försäkringskassan kan du till exempel be föräldern berätta om

- avsikten med utlandsvistelsen
- vilken typ av studier det gäller och om det finns ett beslut om studiestöd
- vilket land det gäller
- var barnet ska bo under vistelsen, till exempel på internat, hos släktingar eller den andra föräldern
- datum för avresan
- när barnet beräknas vara tillbaka i Sverige
- vilka planer som finns för barnets skolgång i Sverige.

Du fattar ett interimistiskt beslut enligt 112 kap. 3 § SFB om att inte längre betala ut underhållsstöd om du bedömer att det är sannolikt att barnet inte längre har rätt till underhållsstöd. Du initierar även en utredning om var barnet är försäkrat om det finns faktorer som tyder på att barnet bosatt sig utomlands.

En boförälder eller studerande är skyldig att anmäla utlandsvistelsen så snart som möjligt och senast 14 dagar efter det att hen fick kännedom om förändringen (110 kap. 46 § SFB). Detta kan innebära att Försäkringskassan redan har betalt ut underhållsstödet felaktigt, eller att impulsen kommer så sent att du inte kan stoppa utbetalningen eftersom brytdatumet har passerat i systemet.

Det felaktigt utbetalda beloppet ska återkrävas, oavsett om anmälan har kommit in i tid eller inte. Det beror på att strikt återbetalningsskyldighet gäller för underhållsstöd. Du kan läsa mer om det i kapitel 14.

Om barnet anses fortsatt bosatt i Sverige och har rätt till underhållsstöd under vistelsen i det andra landet, ska Försäkringskassan följa upp att barnet återvänder till Sverige. Du bevakar ärendet och när bevakningen faller ut ska du utreda

- om barnet kommit tillbaka till Sverige
- om avsikten är att stanna här.

I första hand ska du kontrollera om det redan finns nya uppgifterna hos Försäkrings-kassan, till exempel i ett ärende om barnbidrag. Om inte, kan du till exempel be föräldern lämna in boardingkort eller kopia på passtämpel och fråga om barnet framöver kommer att bo i Sverige. Du kan också följa upp detta genom att kontrollera om barnet är inskriven i en skola eller hos skolförvaltningen i hemkommunen.

Mer information om hur och när du ska ta kontakt med en kontrollutredare finns i riktlinjen 2009:9 *Överlämnade av impulser till kontrollutredning och till andra myndigheter samt beslut i samband med kontrollutredning*.

4.5.2 Metodstöd – när ett barn vistas utomlands

Om ett barn vistas utomlands utan boföräldern kan du behöva utreda om det påverkar barnets rätt till underhållstöd. I din bedömning behöver du ta hänsyn till alla relevanta omständigheter och göra en samlad bedömning utifrån dem.

Först behöver du ta reda på hur länge barnet kan antas vistas utomlands. Tänk på om det finns omständigheter som talar för att barnet inte längre är bosatt och försäkrad i Sverige. Då behöver du initiera en utredning om barnets försäkringstillhörighet. Du kan läsa mer i vägledningen (2017:01) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.

Sedan behöver du utreda om barnet fortfarande kan anses vara varaktigt bosatt med boföräldern. I bedömningen kan du exempelvis ta hänsyn till barnets anknytning till boförälderns hem och ekonomi, vem som ansvarar för barnets försörjning och var barnets har sina saker. För mer information om bedömningen om varaktigt boende se avsnitt 5.3 *Barnets boende.*

5 Allmänna bestämmelser om rätten till underhållsstöd

I detta kapitel beskrivs de allmänna bestämmelserna och situationer som gäller för rätten till underhållsstöd.

5.1 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) är lag i Sverige sedan 2020.

Många av Försäkringskassans förmåner rör barn, och vår handläggning kan påverka barns situation på olika sätt. Därför ska vi följa barnkonventionen i all vår handläggning.

Konkret betyder det att vi alltid ska beakta barnets bästa när vi fattar beslut eller vidtar åtgärder som rör ett barn. På så sätt säkerställer vi barnets rättigheter och har ett barnrättsperspektiv.

Bedömningen av vad som är barnets bästa ska göras som en del av vår ordinarie handläggning, precis som vi hanterar förmånsspecifika regler, utredningsmetodik, kommunikation och bemötande. Hur och i vilken utsträckning barnets bästa ska beaktas måste vägas mot andra regler och intressen inom Försäkringskassans verksamhet.

Att barnets bästa ska beaktas innebär däremot inte att det i sig självständigt kan grunda rätt till ersättning om det inte finns stöd för det i bestämmelserna om underhållsstöd.

Att beakta barnets bästa innebär också att du som anställd hos Försäkringskassan har ett ansvar för att agera vid indikationer på att ett barn far illa, till exempel uppgifter som tyder på att det förekommer våld i hemmet. Om du misstänker något sådant ska du göra en orosanmälan till socialtjänsten.

Läs mer

- I riktlinje (2016:02) om *Anmälan till socialnämnden vid kännedom om eller misstanke att ett barn far illa och polisanmälan vid misstanke om brott*
- I vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* om barn och barnrättsperspektivet
- Om barnets bästa på Barnombudsmannens hemsida
- Om barns rättigheter på Försäkringskassans intranät

5.2 Barn vars föräldrar inte bor tillsammans

Det finns några grundläggande förutsättningar gällande barnets och föräldrarnas boende som behöver vara uppfyllda för att ha rätt till underhållsstöd:

- att föräldrarna inte bor tillsammans
- att barnet bor varaktigt och är folkbokförd hos den ena föräldern, boföräldern
- att boföräldern bor i Sverige och är vårdnadshavare för barnet om det är under 18 år (17 kap. 2 § och 18 kap. 2 § SFB).

Det krävs inte att föräldrarna ska ha levt isär under en längre period för att barnet ska få rätt till underhållsstöd (prop. 1995/96:208, s. 81).

Ett barn som bor varaktigt och är folkbokförd hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare har också rätt till underhållsstöd (18 kap. 7 § SFB). I dessa fall har det

ingen betydelse för rätten till underhållsstöd om föräldrarna bor tillsammans eller inte (prop. 1995/96:208, s. 82).

Om barnet fyllt 18 år kan det få förlängt underhållsstöd. I kapitel 8 finns mer att läsa om förlängt underhållsstöd.

5.2.1 När anses föräldrarna bo tillsammans?

Det finns en bestämmelse som anger i vilka situationer föräldrar ska anses bo tillsammans:

> **18 kap. 3 § SFB**
> När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress eller är gifta med varandra ska de anses bo tillsammans. Detta gäller dock inte om den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar något annat.
>
> Om andra omständigheter gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans, måste den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visa att de inte gör det.

Första stycket reglerar situationen när föräldrarna antingen är folkbokförda på samma adress eller är gifta med varandra. Då anses de bo tillsammans. Detta gäller dock inte om den som begär underhållsstöd eller den som underhållsstöd betalas till visar att detta inte stämmer.

Andra stycket reglerar situationen när det finns andra omständigheter som gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans. Även då är det den som får eller ansöker om underhållsstöd som ska visa att detta inte stämmer.

Föräldrarnas boende och folkbokföringsadresser

Barnets föräldrar bör i första hand anses bo tillsammans om de enligt folkbokförings-lagen (1991:481), förkortad FbL, är folkbokförda på samma adress. Normalt kan man därför utgå från den faktiska folkbokföringen (prop. 1995/96:208, s. 81).

Skatteverket kan i vissa fall folkbokföra ”bostadslösa” personer på den adress som de har störst anknytning till. Det gäller till exempel om personen är hemlös, vägrar medverka till utredningen av boendet eller om posten är ställd till den fastigheten. Det är ett alternativ till att Skatteverket registrerar kommunen som folkbokföringsort (tidigare registrerades församlingen) (prop. 2012/13:120, s. 85). Det kan leda till att en bidragsskyldig blir folkbokförd på samma adress som boföräldern utan att faktiskt bo där. Om boföräldern kan visa varför den bidragsskyldiga föräldern är folkbokförd på samma fastighet, kan det vägas in i Försäkringskassans bedömning. Se även avsnitt nedan om bevisbördan och Försäkringskassans utredningsansvar.

Det kan finnas situationer där en förälder regelmässigt tillbringar sin dygnsvila hos familjen, men ändå är folkbokförd någon annanstans. I dessa fall bör föräldrarna anses bo tillsammans och då kan underhållsstöd inte betalas ut (prop.1995/96:208, s. 81).

Det kan också vara så att folkbokföringsfastigheten är densamma, men föräldrarna bor i skilda lägenheter i ett flerfamiljshus. Då ska underhållsstöd kunna lämnas (prop. 1995/96:208, s. 81).

5.2.2 Den som får eller ansöker om underhållsstöd har bevisbördan

Det är alltså den sökande föräldern eller den studerande, vid förlängt underhållsstöd, som ska visa att föräldrarna inte bor tillsammans.

Hen kan till exempel skicka in intyg från utomstående personer som har särskild insyn i boendesituationen. Försäkringskassan ska sedan göra en helhetsbedömning av alla relevanta omständigheter. Om den sökande inte kan visa att de bor isär ska Försäkringskassan utgå från att de bor tillsammans (se HFD 3828-17 och 4104-17, jfr. HFD 2018 ref. 70). Läs mer nedan.

Det kan också hända att Försäkringskassan får information som gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans. Då ska vi begära att sökanden lämnar uppgifter så att vi kan utreda rätten till underhållsstöd (prop. 1995/96:208, s. 84).

Även om det är den som ansöker om eller får underhållsstöd som har bevisbördan, så har Försäkringskassan ett omfattande utredningsansvar. Det innebär att det är vi som har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet överensstämmer med de faktiska förhållandena så att vi kan fatta ett materiellt korrekt beslut. Du kan läsa mer om bevisning och bevisbörda i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

5.2.3 Begreppet ”bo tillsammans”

HFD har uttalat sig om vad som menas med uttrycket bo tillsammans:

Rättsfall

Målet gällde en boförälder, A, som fick underhållsstöd för två barn med B som bidragsskyldig. A fick ett nytt barn med B, och ansökte om underhållsstöd för det barnet också. Försäkringskassan utredde då föräldrarnas boendesituation. A uppgav att hon bodde tillsammans med barnen i Malmö medan B bodde i Köpenhamn.

Försäkringskassan beslutade att dra in underhållsstödet till de två äldsta barnen och avslog samtidigt begäran om stöd till det yngsta barnet. Besluten motiverades med att A och B, eftersom de hade fått ett tredje barn tillsammans, hade ett familjesamband och därför skulle anses vara sammanboende.

HFD framhöll bland annat att uttalandena i förarbetena (prop. 1978/78:12 s. 197) i fråga om praktiska överväganden och påtvingad särlevnad visar att det finns anledning att också väga in om föräldrarna har en sådan hushållsgemenskap som normalt präglar ett sammanlevande även om de inte fullt ut delar bostad.

HFD uppgav att uttrycket att ”bo tillsammans” i detta sammanhang inte bör begränsas enbart till den situationen då föräldrarna huvudsakligen tillbringar sin dygnsvila i samma bostad. Även föräldrar som inte på det sättet lever tillsammans men som ändå har en hushållsgemenskap i nyss angiven mening bör omfattas av uttrycket.

HFD bedömde att A inte hade visat att hon och B inte bodde tillsammans i den mening som avses i bestämmelserna om underhållstöd. A hade därför inte rätt till underhållsstöd. (HFD 2018 ref. 70)

Av rättsfallet framgår att det inte bara är den faktiska boendesituationen som är avgörande. Det har även betydelse om föräldrarna har en sådan hushållsgemenskap

som normalt präglar ett sammanlevande, även om de *inte fullt ut* delar bostad i den mening att de huvudsakligen tillbringar sin dygnsvila i samma bostad.

Vad som menas med hushållsgemenskap är inte definierat i SFB, men en användbar beskrivning finns i förarbetena till sambolagen (2003:376). Där framgår bland annat följande:

> ”Personerna ska ha ett gemensamt hushåll. Med det menas att de som bor ihop delar på sysslor och utgifter och har gemensam ekonomi, åtminstone ett sådant ekonomiskt samarbete att man kan tala om hushållsgemenskap” (prop. 2002/03:80 s. 44).

Att föräldrar lever på skilda håll under ibland till och med ganska långa perioder innebär inte alltid att sammanlevnaden kan anses ha brutits. Om den ena föräldern på grund av sitt arbete bor på annat håll men regelbundet besöker familjen, kan föräldern anses bo tillsammans med familjen. Detsamma gäller om föräldern är intagen på till exempel kriminalvårdsanstalt men har för avsikt att flytta hem till familjen igen efter avtjänat straff. (Prop. 1978/79:12 s. 197).

När kan föräldrarna inte anses bo tillsammans?

HFD har prövat ytterligare ett mål, och där kom de fram till att boföräldern visat att föräldrarna inte bodde tillsammans:

Rättsfall
Målet gällde bland annat vad som menas med uttrycket ”bo tillsammans” enligt bestämmelserna om underhållsstöd.

En boförälder, A, fick underhållsstöd för ett barn med B som bidragsskyldig. Hon fick ett nytt barn med B och ansökte om underhållsstöd för det barnet också. Försäkringskassan beslutade då att dra in underhållsstödet för det äldsta barnet. Samtidigt avslogs begäran om stöd till det nyfödda barnet med motiveringen att det var sannolikt att A och den B levde tillsammans under familjeliknande förhållanden och att de därför skulle ses som sammanboende.

HFD delade kammarrättens bedömning som ansåg att A genom intyg och lämnade uppgifter tillräckligt visat att föräldrarna under den aktuella tiden inte bodde tillsammans. A hade därför rätt till underhållsstöd. (HFD mål nr 3828-17 och 4104-17)

I det här rättsfallet kunde den sökande föräldern visa att föräldrarna inte bodde tillsammans under den aktuella perioden.

Även om det finns en hushållsgemenskap så är det alltså inte självklart att föräldrarna ska anses bo tillsammans (jfr HFD 2023 ref. 15 III – i ett mål om bostadsbidrag – där två makar inte ansågs bo tillsammans eftersom de inte delade bostad överhuvudtaget. I det rättsfallet bodde makarna i olika länder.). Det innebär att en eventuell hushållsgemenskap inte *ensamt* medför att föräldrarna ska anses bo tillsammans om den sökande kan visa att föräldrarna inte alls delar bostad eller att föräldrarna inte har träffats fysiskt eller haft kontakt under en lång period.

På samma sätt är det inte självklart att två personer som träffas relativt ofta har en sådan hushållsgemenskap som innebär att de ska anses bo tillsammans. HFD kommenterar detta i mål om garantipension, HFD 2025 ref. 60. Målet gällde två makar där ena maken bodde utomlands och de hade aldrig haft någon gemensam bostad eller ekonomi. Makarna hade inte för avsikt att bo tillsammans och de hade inte några gemensamma barn. HFD uttalade att enbart det förhållande att makarna träffades

relativt ofta inte ansågs innebära att det fanns en sådan hushållsgemenskap som innebar att de inte kunde anses stadigvarande leva åtskilda. HFD bedömde att det var visat att makarna levde åtskilda.

För att Försäkringskassan ska kunna bedöma att två föräldrar bor tillsammans, exempelvis i situationer när föräldrarna befinner sig i olika länder, behöver utredningen visa att de på något sätt delar bostad genom att umgås eller fysiskt träffas. Därefter kan Försäkringskassan väga in om en eventuell hushållsgemenskap medför att föräldrarna sammantaget ska anses bo tillsammans.

Utredningen kan till exempel visa att den ena föräldern hälsar på den andra föräldern, tillsammans med omständigheten att de nyligen fått ett nytt gemensamt barn eller uppgett att de är ett par. Dessa omständigheter behöver sedan vägas mot eventuell bevisning som den sökande lämnar in för att visa att föräldrarna inte bor tillsammans.

Det är det enskilda ärendet som avgör vilka utredningsåtgärder och vilket underlag som krävs för att Försäkringskassan ska kunna bedöma om föräldrarna bor tillsammans eller inte. Därefter krävs en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i ärendet.

Läs mer

Du kan läsa mer om Försäkringskassans utredningsansvar i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

5.2.4 Bedömning av begreppet ”bo tillsammans” när den bidragsskyldiga föräldern är frihetsberövad inom kriminalvården

Försäkringsöverdomstolen (FÖD) har prövat om en bidragsskyldig ska anses bo tillsammans med den andra föräldern när hen är frihetsberövad en längre tid.

Rättsfall

En bidragsskyldig förälder var intagen på kriminalvårdsanstalt i ett år och tre månader. Strafftiden var så pass lång att föräldrarna inte kunde anses bo varaktigt tillsammans. Den intagna föräldern fullgjorde inte sin underhållsskyldighet. Bidragsförskott kunde betalas ut. (FÖD 1989:42)

Detta gäller även om en bidragsskyldig förälder avtjänar ett straff med elektronisk övervakning i ett kontrollerat boende eller säkerhetsförvaring. Föräldern befinner sig i dessa situationer inte i bostaden utan på en anstalt eller ett boende som liknar en anstalt (prop. 2025/26:95 och prop. 2024/25:202 s. 39).

Om en bidragsskyldig förälder däremot avtjänar ett fängelsestraff med elektronisk övervakning i hemmet anses hen bo i bostaden (jfr. prop. 2024/25:202 s. 27 ff. och prop.1995/96:208 s. 81).

Metodstöd – den bidragsskyldiga föräldern är intagen på kriminalvårdsanstalt

För att utreda om det finns rätt till underhållsstöd under tiden den bidragsskyldiga föräldern är intagen på kriminalvårdsanstalt behöver du kontrollera om det finns en dom och om domen har vunnit laga kraft eftersom det är först då som strafftiden är bestämd.

I utredningen av rätten till underhållsstöd behöver du ta hänsyn till hela den tid som föräldrarna inte lever tillsammans. Det betyder att både den eventuella häktningstiden och strafftiden tillsammans kan ha betydelse för din bedömning. Du kan behöva kontakta Kriminalvårdens aktregister för att få de uppgifter du behöver.

Till Kriminalvårdens aktregister kan du behöva ställa frågor som:

Finns det en dom som har vunnit laga kraft?

Hur lång är strafftiden enligt domen?

När kan personen tidigast bli frigiven?

Hur lång var häktningstiden?

Om den bidragsskyldiga är intagen på kriminalvårdsanstalt i ett annat land kan du behöva kontakta kriminalvården i det landet eller begära att den sökande föräldern lämnar in de uppgifter som behövs för att göra en bedömning i ärendet.

5.3 Barnets boende

Även om ett barn är folkbokfört hos en förälder kommer ibland frågan upp om barnet bor varaktigt tillsammans med hen.

5.3.1 Varaktigt eller växelvist boende

Ett barn som bor varaktigt hos båda föräldrarna, så kallat växelvist boende, kan inte få fullt underhållsstöd. Det följer av definitionen av boförälder och bidragsskyldig förälder i 17 kap. SFB.

För att avgöra om barnet bor varaktigt hos en förälder kan du behöva beräkna vistelsetiden, alltså hur mycket tid barnet vistas hos respektive förälder. Du bör då räkna in hela den faktiska vistelsetiden, det vill säga även delar av den första och den sista dagen i vistelsen. Det innebär att en enda övernattning leder till att del av två dagar räknas med. Även del av dag utan övernattning bör beaktas (RAR 2001:1 till 18 kap. 2 § SFB).

5.3.2 Gränsen mellan umgänge och växelvist boende

Med växelvist boende avses normalt att barnet vistas ungefär lika mycket hos den ena som hos den andra föräldern (prop. 1999/2000:118, Underhållsstöd vid växelvis boende s. 14).

Rättsfall

I ett avgörande från HD uttalas att det normalt är fråga om umgänge, och inte varaktigt boende, när barnet vistas hos den ena föräldern endast en tredjedel av tiden (NJA 1998:43). I domen uttalar HD att även om skillnaden i vistelsetider hos de båda föräldrarna är mindre, bör bedömningen ofta bli densamma. Alltså att det inte rör sig om ett växelvist boende om det inte finns faktorer som klart pekar i en annan riktning. Sådana faktorer som förutom vistelsetiden kan få betydelse vid bedömningen är enligt HD var barnet var folkbokfört, hur barnets boende är ordnat, vart barnet har sina tillhörigheter och hur barnets försörjning delas mellan föräldrarna.

Det saknas vägledande domar från RR om växelvist boende. Dåvarande Riksförsäkringsverket har emellertid gett ut en rättsfallsöversikt över kammarrättsdomar som gäller

växelvist boende och underhållsstöd (RFV anser 2003:3). Kammarrättsdomar som meddelats därefter avviker inte från den praxis som framgår av RFV:s översikt.

En tolkning som kan göras utifrån förarbeten och rättspraxis som stöd för den praktiska hanteringen och bedömningen av när ett barn kan anses varaktigt bo hos var och en av föräldrarna vid växelvist boende är följande.

Om barnet vistas i genomsnitt färre än 12 dagar (40 procent) per månad hos den ena föräldern ska detta betraktas som umgänge och inte som att barnet bor varaktigt hos den föräldern. I denna situation finns alltså inte växelvist boende.

Om vistelsen hos en av föräldrarna i genomsnitt är mellan 12 och 13 dagar per månad, kan det eventuellt röra sig om växelvist boende. Det krävs då att det finns fler faktorer än vistelsetidens längd som klart pekar i den riktningen. Sådana faktorer är hur barnets försörjning är fördelad mellan föräldrarna, hur barnets boende är ordnat och var barnet förvarar sina tillhörigheter. Ju större skillnaden i vistelsetiden mellan föräldrarna är desto större betydelse har övriga faktorer. Detta gäller i särskilt hög grad om barnet till övervägande del vistas hos en förälder som är ensam vårdnadshavare.

Barnets anknytning till hemmet

Kammarrätten har i ett mål bedömt att det inte finns något uttryckligt krav på att föräldern och barnet måste tillbringa all dygnsvila tillsammans, eller att föräldern måste ha den omedelbara vården och tillsynen om barnet, för att bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende ska vara tillämpliga.

Rättsfall

Målet gällde ett barn som bodde varannan vecka hos mamman och varannan vecka hos pappan, men vistades hos farföräldrarna eller pappans sambo under måndag–torsdag medan pappan arbetade på annan ort. Kammarrätten uttalade att det inte enbart är den fysiska samvaron som avgör, utan att det behöver göras en samlad bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Det kan exempelvis vara utifrån den tid som barnet vistas hos respektive förälder och barnets anknytning till respektive förälders hem och ekonomi. Domstolen ansåg att barnet vistades halva tiden hos respektive förälder, trots att barnet inte fysiskt vistades tillsammans med pappan under stora delar av den tid som han hade ansvaret för barnet. En viktig omständighet var att pappan hade försörjt barnet och ansågs ha ansvaret för barnet under hela veckan, även om han inte hade den omedelbara vården eller tillsynen om barnet. (KRNG mål nr 1480–15)

Bevisbördan när barnets boende ändras

Kammarrätten i Göteborg har prövat frågan om vem som ska visa att det inte längre är frågan om växelvist boende. Kammarrätten anser att det är den som väcker frågan som ska bevisa att förhållandena har ändrats (KRNG mål nr 3416–06). Det gäller även när barnets varaktiga boende hos den ena föräldern har övergått i ett växelvist boende hos båda föräldrarna.

Även om det är den som väcker frågan som har bevisbördan har Försäkringskassan ett omfattande utredningsansvar. Det innebär att det är myndigheten som har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet blir sådant att ett beslut som överensstämmer med de faktiska förhållandena kan fattas.

Du kan läsa mer om bevisbördan och Försäkringskassans utredningsansvar i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Interimistiskt förordnande

RR har i en dom prövat situationen då det finns ett interimistiskt förordnande om barnets vårdnad och boende. RR konstaterade att det vid tidpunkten för Försäkringskassans beslut om rätten till underhållsstöd fanns ett av tingsrätten interimistiskt förordnande som angav att barnet skulle bo hos mamman och ha ett i förordnandet närmare preciserat umgänge med fadern. RR betonade att ett interimistiskt förordnande är en tillfällig lösning i avvaktan på att domstolen beslutar något annat. RR menade vidare att ett interimistiskt förordnande kan komma att bestå så pass lång tid att det som förordnats blir av varaktig karaktär. I det aktuella fallet ansåg emellertid RR att den tid som förflutit från förordnandet fram till Försäkringskassans omprövningsbeslut om underhållsstöd (knappt fem månader) var för kort för att förordnandet skulle kunna uppfattas annat än som ett provisorium. Med hänsyn till detta och till övriga omständigheter ansågs barnet inte vistas varaktigt hos fadern (RÅ 2004 ref. 138). Domen kan endast anses vägledande i fall där barnets vistelse är reglerad i ett interimistiskt förordnande.

5.3.3 Varaktigt boende om barnets folkbokföring inte överensstämmer med den faktiska bosättningen

Folkbokföringsadressen är i de allra flesta fall samma som den där barnet bor varaktigt, men i praktiken kan barnet bo någon annanstans (prop. 1995/96:208, s. 82). Det kan exempelvis handla om ett barn som är folkbokförd tillsammans med boföräldern men som på grund av studier bor på annan ort eller i ett annat land. Då kan Försäkringskassan behöva utreda om barnet bor varaktigt tillsammans med boföräldern. FÖD har i ett mål prövat denna fråga.

Rättsfall

I avgörandet FÖD 1988:2 gick ett barn i årskurs 3 på en 4-årig teknisk utbildning. Familjen flyttade till en annan ort och barnet folkbokfördes där tillsammans med den övriga familjen. Barnet fortsatte skolgången i den skola som hon påbörjat utbildningen i. Hon fick även en lägenhet på skolorten. Motsvarande utbildning fanns i närheten av föräldrahemmet, men barnet ville fullfölja utbildningen på samma skola.

Barnet beviljades studiehjälp i form av inackorderingstillägg. Enligt studiestödsförordningen anses en studerande som har rätt till inackorderingstillägg inte ha brutit sambandet med föräldraekonomin. FÖD bedömde att barnet hade rätt till bidragsförskott trots att det faktiskt inte bodde tillsammans med en av föräldrarna. Vid bedömningen av rätten till förlängt bidragsförskott för studerande ansåg FÖD att man måste ta hänsyn till de riktlinjer som varit vägledande för utformningen av reglerna för studiestöd. Skilda bedömningar i bosättningsfrågan skulle leda till svårförståeliga resultat och motverka syftet med den samverkan som finns mellan de olika ekonomiska stödformerna för de studerande och deras föräldrar.

Att barnet hade kunnat få motsvarande utbildning nära föräldrahemmet kunde enligt domstolen därför inte läggas till grund för att vägra förlängt bidragsförskott.

Inackorderingstillägg kan också beviljas av kommunen enligt samma riktlinjer och kan då styrka sambandet med familjeekonomin.

Det blir allt vanligare att även grundskolestuderande går i skola på annan ort. Ofta rör det sig om så kallade friskolor som finansieras genom kommunala bidrag från barnets

hemkommun. Barnet ska då vara folkbokfört hos boföräldern och inackorderingstillägg betalas vanligtvis inte ut. I dessa fall anses barnet varaktigt bo hos boföräldern.

Domstolen har även uttalat sig om hur barnets boende kan bedömas om barnets folkbokföring inte överensstämmer med den faktiska bosättningen.

Rättsfall

Regeringsrätten bedömde att en 15-årig flicka inte bott varaktigt hos sin mamma som hon var folkbokförd hos, när hon faktiskt bodde hos sina morföräldrar. Flickan, som var folkbokförd hos sin mamma, bodde hos sina morföräldrar under ett års tid. Mamman fick under denna tid underhållsstöd.

Regeringsrätten framhöll att folkbokföringen normalt är en utgångspunkt för bedömningen av var ett barn ska anses varaktigt bosatt. Men när det står klart att folkbokföringen inte överensstämmer med den faktiska bosättningen ska bedömningen göras med hänsyn till barnets anknytning till boförälderns hem och ekonomi. Utredningen visade att flickan flyttat direkt till morföräldrarna efter att ha varit bosatt hos pappan. Det var inte utrett att mamman skulle ha svarat för dotterns försörjning på sådant sätt att dottern kunde anses varaktigt bosatt hos mamman. Flickan hade således inte rätt till underhållsstöd för den aktuella tiden. (RÅ 2008 ref. 80)

Domstolen har även uttalat sig kring begreppet ”varaktigt bor” i FÖD 1990:21 och FÖD 1993:7.

När barnet försvunnit eller förts bort

Det kan bli aktuellt att bedöma om en förälder har fortsatt rätt till underhållsstöd om barnet förs bort eller försvinner, till exempel i samband med en naturkatastrof. Detta eftersom det finns ett strikt krav på att barnet ska bo varaktigt hos boföräldern, vilket beror på att underhållsstödet ska täcka den bidragsskyldiges del av barnets försörjning (17 kap. 3–4 §§ SFB).

Försäkringskassan har i ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2006:8) klargjort hur barnets rätt till underhållsstöd påverkas i de här situationerna. Där framgår bland annat följande.

När ska varaktigt boende anses ha upphört om ett barn försvinner i samband med en naturkatastrof eller under andra liknande omständigheter?

När ett barn försvunnit ska utbetalningen av underhållsstöd innehållas interimistiskt. Om utredningen visar att omständigheterna är sådana att det är sannolikt att barnet inte kommer tillbaka, ska slutligt beslut om indragning fattas. Visar utredningen att det är mera sannolikt att barnet kan komma tillbaka ska underhållsstödet fortsatt innehållas interimistiskt. Om barnet inte kommit tillbaka inom tre månader ska det interimistiska beslutet ersättas med ett slutligt beslut.

När ska varaktigt boende anses ha upphört när barnet förts bort av den andra föräldern?

När ett barn förts bort och bor med den tidigare bidragsskyldiga föräldern, och hen är vårdnadshavare för barnet, ska underhållsstödet dras in. Om barnet förts bort från en förälder som är ensam vårdnadshavare och hen agerar för att få tillbaka barnet ska underhållsstödet i stället hållas inne interimistiskt. Om barnet inte kommit tillbaka inom tre månader ska det interimistiska beslutet ersättas med ett slutligt beslut.

Läs mer
I Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2006:08) *Underhållsstöd – rätten till underhållsstöd när barn försvunnit eller förts bort.*

5.4 Uppgift om vårdnadshavare och vem som är förälder

Som framgår av föregående kapitel är en förutsättning för rätt till underhållsstöd att föräldrarna inte bor tillsammans. Ytterligare en förutsättning för att få underhållsstöd är att boföräldern är vårdnadshavare, antingen ensam eller tillsammans med den förälder som är bidragsskyldig. En eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan också ha vårdnaden om barnet. Se även kapitel 3 om vårdnad.

5.4.1 Utredning av vårdnadsförhållanden och vem som är förälder

Normalt framgår vem som är förälder och vem som är barnets vårdnadshavare av folkbokföringen, men ibland behöver Försäkringskassan utreda detta. En utredning kan behöva göras för att klargöra

- vem den andra föräldern är för att veta om föräldrarna bor tillsammans eller inte
- om den som ansöker om underhållsstöd är förälder och vårdnadshavare för barnet och därmed kan ha rätt till underhållsstöd.

Försäkringskassan kan normalt godta Skatteverkets bedömning av var barnet ska vara folkbokfört. Det går emellertid inte att säga att Skatteverkets bedömning i folkbokföringsfrågan har någon egentlig prejudiciell verkan. Detsamma gäller vid andra bedömningar som Försäkringskassan har att göra i ärenden om underhållsstöd och även i andra ärenden inom Försäkringskassans verksamhetsområde (Justitieombudsmannen [JO] beslut, dnr 5368-2006).

Detta innebär att Försäkringskassan inte är bunden av folkbokföringsuppgifterna, utan om så behövs, ska utreda ärendet och begära in handlingar som visar vem som är barnets förälder och vårdnadshavare. Det är den sökande föräldern som ska lämna in handlingarna. Det är viktigt att rätt förälder är registrerad.

Utredningen kan bli aktuell i en rad situationer, till exempel när barnet föddes utomlands, den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands eller om förälder eller barn är nyanländ i Sverige.

Vid utredning av föräldraskap och vårdnadsförhållanden kan följande handlingar bli aktuella att hämta in:

- födelsebevis
- föräldraskapsbekräftelse
- domar rörande föräldraskap
- domar, avtal eller beslut som rör vårdnad
- domar, avtal eller beslut om underhållsbidrag
- giftermåls- eller skilsmässohandlingar.

Dessa handlingar finns att få i de flesta länder, men det finns vissa undantag när det pågår krig eller naturkatastrofer.

En DNA-analys är inte en rättslig handling och kan inte ensamt visa en persons relation till barnet.

Om det saknas uppgifter om barnets andra förälder i folkbokföringsregistret och föräldern är bosatt utomlands, finns det regler om vilka utländska föräldraskapsavgöranden som kan erkännas i Sverige. Se avsnitt 5.6.

Moderskapspresumtion

För moderskap finns det nästan inga regler i föräldrabalken. Rättslig status som förälder följer i stället av de oskrivna principerna ”det är alltid säkert vem som är mor” och ”modern är den som födandet visar”. Samma principer gäller för en kvinna som efter äggdonation föder ett barn (1 kap. 7 § FB). Moderskapet uppstår automatiskt för kvinnan när barnet föds och gäller alltså direkt från och med tidpunkten för barnets födelse (se bl.a. Prop. 2021/22:188 s. 16 samt SOU 2022:38 s. 240).

Faderskapspresumtion – om mamman är gift med en man när ett barn föds räknas maken som pappa

Det händer att en boförälder i ansökan anger en annan förälder till barnet än den som Skatteverket har registrerat. I FB står att om en kvinna är gift med en man när hon föder ett barn, anses hennes make vara pappa till barnet (1 kap. 1 § FB). Denna faderskapspresumtion kan bara brytas genom en dom från domstol eller genom att mannen i äktenskapet godkänner en annans persons bekräftelse av faderskapet, föräldraskapet eller moderskapet (1 kap. 2 § FB). Det här gör att Försäkringskassan inte kan göra en egen bedömning och begära in underlag rörande faderskapet, eftersom faderskapet bara kan ändras på ovan angivna sätt.

Om boföräldern säger att det är en annan person som är förälder till barnet, ska vi i stället hänvisa boföräldern till att inleda en utredning om vem som är förälder hos socialnämnden. Om tingsrätten ändrar vem som är förälder till barnet, eller om mannen i äktenskapet godkänner en annan persons bekräftelse av faderskapet eller föräldraskapet, gör Försäkringskassan en ny prövning av rätten till underhållsstöd utifrån de uppgifter som är aktuella då. Om boföräldern vill gå vidare med sin ansökan med den registrerade pappan fortsätter du handläggningen av ärendet. Samma hantering gäller vid föräldraskapspresumtion, se nedan.

Föräldraskapspresumtion – om mamman är gift eller registrerad partner med en kvinna när ett barn föds räknas den kvinnan som förälder

Om mamman vid barnets födelse är gift eller registrerad partner med en kvinna, ska den kvinnan anses vara barnets förälder. Detsamma gäller om mamman är änka och barnet föds inom sådan tid att det kan ha blivit till före kvinnans död. (1 kap. 9 § FB)

Föräldraskapspresumtionen kan precis som vid faderskapspresumtionen endast brytas genom en dom från domstol eller genom att kvinnan i äktenskapet godkänner en annan persons bekräftelse av faderskapet, föräldraskapet eller moderskapet. (1 kap. 9 a § FB)

FB innehåller från och med 1 januari 2019 även bestämmelser som gäller vid ändrad könstillhörighet, alltså när en person har ändrat sitt juridiska kön, se 1 kap. 10–14 §§ FB. I avsnitt 6.1.1. finns metodstöd vid krav på medverkan när en person ändrat juridiskt kön.

5.4.2 Blivande adoptivförälder

En person som med socialnämndens medgivande har tagit emot ett barn för att adoptera det, likställs med en förälder som har vårdnaden om ett barn om barnet inte är svensk medborgare och inte är bosatt här i landet när personen får barnet i sin vård (2 kap. 15 § och 17 kap. 6 § SFB). Underhållsstöd kan alltså betalas ut även innan det finns beslut om adoptionen.

5.4.3 Förlängt underhållsstöd

Barn som har fyllt 18 år och som därmed saknar vårdnadshavare, kan få förlängt underhållsstöd om det bor med en av föräldrarna eller med någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare (jfr 18 kap. 2 och 7 p. 2 §§ SFB). Barnet behöver inte ha bott med förälder eller särskilt förordnad vårdnadshavare innan barnet fyllt 18 år för att kravet om bosättning enligt 18 kap. 2 § SFB ska anses vara uppfyllt.

5.5 Utländska vårdnadsavgöranden m.m.

I de fall som en konvention eller förordning inte reglerar vilka avgöranden som kan godkännas i Sverige, är huvudregeln att utländska avgöranden om vårdnad om barn anses sakna rättsverkan i Sverige (Gösta Walin, Föräldrabalken och internationell föräldrarätt, fjärde uppl. 1986, s. 559). Nedan beskrivs de förordningar och konventioner som reglerar om ett utländskt avgörande kan erkännas i Sverige.

5.5.1 Bryssel II-förordningen

Den 25 juni 2019 antogs Bryssel II-förordningen: rådets förordning (EU) 2019/1111 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn.

Förordningen tillämpas fullt ut sedan den 1 augusti 2022. Den gäller i förhållandet mellan EU:s medlemsländer med undantag för Danmark.

Den nya Bryssel II-förordningen är en omarbetning av rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000.

Bryssel II-förordningen omfattar civilrättsliga frågor om äktenskapsskillnad och föräldraansvar, samt regler om vilket medlemslands domstol som kan pröva en tvist med en internationell anknytning. Den innehåller också regler om erkännande och verkställighet av avgöranden i EU.

Med föräldraansvar menas enligt förordningen alla rättigheter och skyldigheter som en fysisk eller juridisk person har för ett barn eller barnets egendom genom ett avgörande, antingen på grund av lag eller genom en överenskommelse med rättslig verkan. I detta ingår vårdnad och umgänge (artikel 2.2.7 Bryssel II-förordningen).

Begreppet civilrättsliga frågor har fått en mer utvecklad förklaring i den nya förordningen. Det anges uttryckligen att det bör ses som ett självständigt begrepp som ska tolkas i enlighet med fast rättspraxis från EU-domstolen.

I den nya förordningen stärks barns och föräldrars rättssäkerhet. Ett exempel på det är att domstolen nu är skyldig att låta barn uttrycka sina åsikter.

Alla avgöranden om föräldraansvar görs även direkt verkställbara i andra EU-länder och kravet på verkställbarhetsförklaring avskaffas. Detta innebär att det blir generellt möjligt för en part att vända sig direkt till en verkställande myndighet för att få ett utländskt

avgörande verkställt. Samtidigt har ett antal rättssäkerhetsgarantier införts, s.k. vägransgrunder. Förenklat tar de sikte på allvarliga brister i utländska avgöranden eller förfaranden. (Se artiklarna 38–41, 58, 59 och 68 samt prop. 2021/22:189 s. 27 och 49 f.).

Det finns kompletterande bestämmelser i lagen (2022:948) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

5.5.2 Avgöranden som inte ska godkännas

Ett avgörande om vårdnad och umgänge som har meddelats ska inte erkännas i dessa situationer:

- om avgörandet strider mot grunderna i den svenska rättsordningen, med hänsyn till barnets bästa
- om avgörandet har meddelats i någons frånvaro och hen inte har delgivits stämningsansökan i tillräckligt god tid
- om någon ansöker om att avgörandet inte ska erkännas och hävdar att det hindrar hen från att utöva sitt föräldraansvar, om avgörandet har meddelats utan att personen i fråga har fått möjlighet att yttra sig
- om avgörandet är oförenligt med ett senare avgörande i frågor om föräldraansvar som har meddelats i det medlemsland där erkännande begärs
- om avgörandet är oförenligt med ett senare avgörande i frågor om föräldraansvar som har meddelats i ett annat medlemsland eller i ett icke-medlemsland där barnet har hemvist, förutsatt att det sista meddelade avgörandet uppfyller de nödvändiga villkoren för att erkännas i det medlemsland där erkännande begärs
- om barnet skulle ha placerats i ett annat medlemsland men den placeringen inte har gjorts enligt artikel 82 (artikel 39.1 Bryssel II-förordningen).

Ett avgörande i ett mål om föräldraansvar behöver inte heller erkännas om barnet inte fick möjlighet att uttrycka sina åsikter trots att barnet var i stånd att göra det. Det gäller med undantag för

- om avgörandet endast gällde barnets egendom, förutsatt att det inte var nödvändigt att ge en sådan möjlighet mot bakgrund av sakfrågan
- om det inte fanns tid att låta barnet uttrycka sin åsikt eftersom ärendet var brådskande (artikel 39.2 Bryssel II-förordningen).

5.5.3 Bryssel II-förordningen har företräde

Förordningen ersätter alla gällande konventioner som ingåtts mellan två eller flera medlemsländer och som avser frågor som regleras i förordningen (artiklarna 94–99 i Bryssel II-förordningen).

Förordningen har således företräde framför bland annat 1980 års konvention om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonvention). Företrädet gäller endast i förbindelserna mellan medlemsländerna.

Konventionerna gäller fortfarande beträffande frågor på vilka förordningen inte är tillämplig.

5.5.4 Norden

Mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige gäller en konvention som innehåller privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmyndarskap (1931 års nordiska äktenskapskonvention). Även frågor som har samband med dessa sakområden kan behandlas enligt den nordiska äktenskapskonventionen, till exempel vårdnad av barn.

Enligt Bryssel II-förordningen har Sverige och Finland rätt att avge förklaring om att den nordiska äktenskapskonventionen ska gälla även i fortsättningen. Sverige och Finland har avgivit förklaringar som innebär att konventionen gäller i stället för bestämmelserna i Bryssel II-förordningen (jfr artikel 94.2 Bryssel II-förordningen).

5.5.5 Europarådskonventionen

Sverige tillträdde Europarådskonventionen i samband med att lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden med mera trädde i kraft. Huvudregeln är att ett avgörande om vårdnaden om barn, om umgänge med barn eller om rätten att ta vård om barn och som har meddelats i en stat som har tillträtt Europarådskonventionen, gäller även i Sverige. Med barn avses den som är under 16 år.

I vissa fall får ett sådant avgörande dock inte erkännas och verkställas här. Så är fallet till exempel om ett utländskt avgörande skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige i fråga om familj och barn (en regel om s.k. ordre public). Bestämmelsen är avsedd att tolkas restriktivt och användas endast i klara fall (prop. 1988/89:8, s. 35 f.) Beträffande vilka länder som har tillträtt Europarådskonventionen, se bilaga 1.

5.5.6 Schweiz

I förhållande till Schweiz gäller särskilda regler i fråga om erkännande och verkställighet av bland annat vårdnadsavgöranden (lagen [1936:79] om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz).

Dessa regler innebär att sådana avgöranden gäller i Sverige under vissa förutsättningar och kan verkställas här. Eftersom både Sverige och Schweiz har tillträtt Europarådskonventionen gäller 1936 års lag och 1989 års lag vid sidan av varandra (prop. 1988/89:8, s. 23).

5.5.7 Övriga länder

Utländska avgöranden i frågor om vårdnad erkänns inte utan stöd i lag (jfr NJA 1974 s. 629). Däremot har svenska domstolar i vissa fall prejudiciellt tillmätt ett utländskt avgörande betydelse, det vill säga lagt det till grund för sitt beslut om till exempel underhållsbidrag.

Att i princip alltid vägra att erkänna ett utländskt avgörande om vårdnad skulle innebära att avgörandet inte i något rättsligt hänseende, varken civilrättsligt eller utifrån offentligrättsliga aspekter, skulle kunna läggas till grund för svenska myndigheters beslut.

När det blir aktuellt att bedöma om ett utländskt avgörande om vårdnad ska erkännas eller inte, kan detta göras med ledning av artikel 39 i Bryssel II-förordningen.

Exempel
Ett utländskt föräldrapar är inte gifta med varandra. En domstol i deras hemland har beslutat att pappan ska få vårdnaden om barnet. Pappan och barnet flyttar till Sverige. Eftersom domen inte strider mot vare sig Bryssel II-förordningen eller principerna om barnets bästa som kännetecknar svenska vårdnadsavgöranden, anses pappan som vårdnadshavare vid bedömningen av rätten till underhållsstöd.

Om ett vårdnadsavgörande inte kan godkännas gäller svensk rätt vid bedömningen av rätten till underhållsstöd. Det innebär bland annat att om mamman är ogift anses hon vara ensam vårdnadshavare för sitt barn. Är mamman gift med eller skild från barnets andra förälder anses vårdnaden vara gemensam.

5.5.8 Avgörande om vårdnad saknas

Saknas ett utländskt avgörande om vårdnaden gäller svensk rätt vid bedömningen av rätten till underhållsstöd. Det innebär bland annat att om mamman är ogift anses hon vara ensam vårdnadshavare för sitt barn. Är föräldrarna gifta eller har varit gifta anses vårdnaden vara gemensam för barnet.

Underhållsstöd kan endast lämnas om barnets boförälder bor i Sverige och om barnet är under 18 år krävs att boföräldern är vårdnadshavare för barnet.

5.6 Utländska avgöranden om föräldraskap

När ett barn flyttar till Sverige registrerar Skatteverket barnets föräldrar i folkbokföringen om relationen är bevisad och kan erkännas i Sverige och om det finns författningsstöd för registreringen. Det spelar ingen roll var föräldraskapet är fastställt, utan både svenska och utländska presumtioner och fastställelser kan ligga till grund för Skatteverkets registrering.

Om Skatteverket inte registrerar båda föräldrarna till barnet i folkbokföringen är de skyldiga att underrätta socialnämnden om det (9 § förordning om utlämnande av uppgifter från Skatteverkets folkbokföringsverksamhet [2026:163]).

Skatteverket har bara lagligt stöd att registrera uppgift om en aldrig folkbokförd förälder till ett folkbokfört barn i dessa situationer:

- om föräldern är vårdnadshavare
- om föräldern hade samordningsnummer när barnet folkbokfördes
- om det finns en underrättelse av fastställt föräldraskap från socialnämnden eller en svensk domstol.

Om den ena föräldern inte är registrerad i folkbokföringen kan Försäkringskassan behöva utreda om föräldraskapet är fastställt i utlandet, och i så fall pröva om fastställandet kan erkännas i Sverige.

Bestämmelser om vilka utländska avgöranden om föräldraskap som kan erkännas i Sverige finns i lagen (1985:367) om föräldraskap i internationella situationer (IFL) och lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska föräldraskapsavgöranden (NFL).

Sedan den 1 augusti 2022 gäller en föräldraskapspresumtion i internationella situationer. Det innebär att en kvinna som är eller har varit gift med barnets mamma under vissa förutsättningar automatiskt anses som barnets förälder i Sverige. Även utländska domstolsavgöranden och fastställelser av föräldraskap för en kvinna som är

eller har varit gift eller sambo med barnets mamma ska under vissa förutsättningar erkännas i Sverige (se 2 a, 7 och 8 §§ IFL). Utländska domstolsavgöranden och fastställelser genom bekräftelse gäller i vissa fall i Sverige även om de har meddelats före den 1 augusti 2022 (se övergångsbestämmelser i SFS 2022:1322 p. 2 samt prop. 2021/22:188 s. 41 ff.).

Om du konstaterar att det utländska föräldraskapsavgörandet inte kan erkännas i Sverige eller om det inte finns något fastställt föräldraskap, ska du kräva att föräldern medverkar till att föräldraskapet fastställs, se avsnitt 6.1.

Vilka utländska föräldraskap kan erkännas?

Det finns olika sätt att fastställa föräldraskap på:

- Faderskapspresumtion. Om en gift kvinna föder barn presumeras (antas) hennes make vara pappa till barnet.
- Föräldraskapspresumtion. Om barnets mamma är gift med en kvinna presumeras makan vara förälder till barnet.
- Avgörande om föräldraskap. När en domstol avgjort vem som är den andra föräldern till barnet.
- Föräldraskapsbekräftelse. När den andra föräldern har skrivit under en handling och bekräftat att hen är förälder till barnet.

Beroende på vad som ligger till grund för fastställandet behöver vi kontrollera olika omständigheter för att kunna avgöra om det kan erkännas i Sverige. I normalfallet behöver vi bara göra grundläggande kontroller för att avgöra om föräldraskapet kan erkännas, och det behövs oftast inte några mer ingående undersökningar (prop. 1984/85:124 s. 56).

En situation när det däremot behövs mer ingående undersökningar är om någon av parterna invänder mot domen eller en föräldraskapsbekräftelse som har legat till grund för Försäkringskassans handläggning (prop. 1984/85:124 s. 56).

Faderskapspresumtion

En man som är eller har varit gift med ett barns mamma anses vara barnets pappa

- om han anses vara det enligt lagen i det land där barnet bodde vid födelsen eller
- om inte någon annan ska anses vara barnets pappa enligt den lagen, och om det också är i enlighet med lagen i det land där barnet blev medborgare vid födseln (2 § IFL).

Om barnet fick hemvist i Sverige vid födelsen, ska frågan om faderskapet alltid bedömas enligt svensk lag.

En utländsk faderskapspresumtion är giltig även om äktenskapet mellan mamman och pappan inte kan erkännas i Sverige. Äktenskapet måste dock vara giltigt enligt lagen i det land som frågan om faderskapspresumtionen prövats mot, alltså lagen i det land där barnet vid födelsen antingen fick hemvist eller blev medborgare.

I vissa utländska lagar finns bestämmelser som säger att en man blir rättslig far till ett barn om han gifter sig med mamman efter barnets födelse (legitimation). Ett sådant faderskap kan dock inte erkännas i Sverige med stöd av 2 § IFL, eftersom bedömningen ska göras utifrån förhållandena vid barnets födelse.

Att en man är presumtiv far kan visas med exempelvis ett födelsebevis, civilregisterutdrag eller annan handling som visar att mannen var gift med barnets mamma vid tidpunkten för födelsen.

Detta gäller både för nordiska och icke-nordiska faderskapspresumtioner, eftersom det inte finns några bestämmelser om faderskapspresumtion i NFL.

Föräldraskapspresumtion

En kvinna som är eller har varit gift med barnets mamma ska anses som barnets föräldrar i dessa situationer:

- om hon anses vara det enligt lagen i det land där barnet hade sin hemvist vid födelsen
- om inte någon annan kvinna än mamman ska anses vara barnets förälder enligt den lagen, då det följer av lagen i det land där barnet blev medborgare vid födelsen (2 a § IFL)

Om barnet fick hemvist i Sverige vid födelsen ska frågan om föräldraskapet alltid bedömas enligt svensk lag.

Nordiska föräldraskapsavgöranden

Huvudregeln är att nordiska föräldraskapsavgöranden även gäller i Sverige, det vill säga en lagakraftvunnen dom om eller en fastställelse av föräldraskap från Danmark, Finland, Island eller Norge. Med dom jämställs en förlikning som har ingåtts inför domstol i Danmark (1 och 2 §§ NFL).

Ett nordiskt föräldraskapsavgörande gäller dock inte i Sverige om

- avgörandet står i strid med en annan föräldraskapsdom som är giltig i Sverige, om denna dom har meddelats i en rättegång som påbörjades innan rättegången i det nordiska landet inleddes eller innan den nordiska föräldraskapsbekräftelsen gjordes
- avgörandet står i strid med en föräldraskapsbekräftelse som är giltig i Sverige, om den fastställdes innan rättegången i det nordiska landet inleddes eller innan den nordiska bekräftelsen gjordes
- det pågår en rättegång i Sverige eller utomlands angående föräldraskapet som kan leda till en dom som gäller i Sverige och denna rättegång påbörjades innan den nordiska rättegången inleddes eller innan den nordiska föräldraskapsbekräftelsen gjordes
- det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna domen eller fastställelsen (ordre public) (3 § NFL).

Utomnordiska avgöranden

Ett föräldraskap som är fastställt av en utomnordisk domstol gäller i Sverige om det har vunnit laga kraft (7 § IFL). En förutsättning är att det fanns skäl att pröva frågan just i det landet, till exempel om det var en parts hemvist när processen inleddes, om någon av parterna är medborgare där eller om det finns en annan anknytning.

Ett utomnordiskt föräldraskapsavgörande gäller dock inte i Sverige om

- den person som enligt avgörandet är den andra föräldern inte fick kännedom om processen i tillräcklig tid eller rimliga möjligheter att föra sin talan i den utländska rättegången
- avgörandet strider mot en svensk dom
- avgörandet strider mot ett annat utländskt avgörande som är giltigt i Sverige och där rättegången började tidigare än den här rättegången
- avgörandet strider mot en föräldraskapsbekräftelse som är giltig i Sverige och som fastställdes innan den utländska rättegången började
- det pågår en rättegång om föräldraskapet i Sverige

- det pågår en annan rättegång utomlands som började tidigare än den här rättegången, och den pågående rättegången kan antas leda till ett avgörande som blir giltigt i Sverige (7 § andra stycket IFL)
- om domen är uppenbart oförenlig med grunderna i den svenska rättsordningen (till exempel om föräldern har yttrat sig mot sin vilja, genom hot eller tvång, inför domstolen) (12 § IFL).

Du behöver inte utreda undantagen ingående, men du ska kontrollera om det finns ett redan fastställt föräldraskap eller om det pågår en fastställelseprocess i Sverige eller utomlands. Det gör du genom att fråga boföräldern eller genom att kontrollera i pågående eller avslutade ärenden.

Ett föräldraskap som är fastställt genom en dom kan normalt visas genom att föräldern visar upp domen.

Utomnordiska bekräftelser av föräldraskap

En utomnordisk föräldraskapsbekräftelse gäller i Sverige om den är giltig enligt lagen i det land där barnet eller den som har lämnat bekräftelsen hade hemvist eller i ett land där någon av dem var medborgare (8 § IFL). Det är också viktigt att bekräftelsen följer den form som en sådan bekräftelse ska ha i det land där den är upprättad.

En utomnordisk föräldraskapsbekräftelse gäller dock inte i Sverige om

- den strider mot en dom som är giltig i Sverige, och där rättegången började innan den här bekräftelsen gjordes
- den strider mot en tidigare fastställelse som gjordes före den här fastställelsen och som är giltig i Sverige
- det pågår en rättegång i Sverige som började innan den här bekräftelsen gjordes
- det pågår en rättegång utomlands som började innan den här bekräftelsen gjordes och som kan antas leda till en dom som blir giltig i Sverige
- bekräftelsen gäller föräldraskap och är uppenbart felaktig (8 § tredje stycket IFL).

Om den andra föräldern har utsatts för brott, tvång eller hot i samband med föräldraskapsbekräftelsen så är den inte giltig i Sverige med stöd av 12 § IFL (ordre public).

Du behöver inte utreda undantagen ingående. Du behöver däremot kontrollera att det inte redan finns en annan erkänd bekräftelse eller, dom eller att det inte pågår en rättegång om föräldraskap. Det gör du genom att fråga boföräldern eller genom att kontrollera i pågående eller avslutade ärenden.

Om du är tveksam till om handlingen kan erkännas i Sverige kan du kontakta socialnämnden för att höra hur nämnden har bedömt den. Du är dock inte bunden av nämndens tolkning men kan ta ledning av nämndens bedömning.

5.7 Förlängt underhållsstöd

Ett barn som fyllt 18 år och inte är eller har varit gift har rätt till förlängt underhållsstöd om hen bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag eller till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (1999:1395). Deltidsstudier och studier som omfattar kortare tid än åtta veckor ger inte rätt till förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB). Läs mer om förlängt underhållsstöd i kapitel 8.

5.8 Barn hos särskilt förordnad vårdnadshavare

Ett barn har också rätt till underhållsstöd om det bor varaktigt och är folkbokfört hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare som bor här i landet. Om barnet fyllt 18 år måste det bo hos någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet när det fyllde 18 år. Barnet kan då få underhållsstöd i förhållande till båda föräldrarna (18 kap. 7 och 26 §§ SFB).

6 Undantag från rätten till underhållsstöd

Det här kapitlet beskriver situationer när underhållsstöd inte kan lämnas trots att vissa grundläggande förutsättningar för att få stödet är uppfyllda. Kapitlet beskriver bestämmelserna i 18 kap. 8–12 §§ SFB.

6.1 Vägran att uppge föräldraskap

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd om mamman är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få föräldraskapet till barnet fastställt (18 kap. 8 § SFB).

Försäkringskassan kan enligt 18 kap. 8 § SFB bara kräva att den som föder barnet ska medverka. Om barnet ansöker om förlängt underhållsstöd kan Försäkringskassan i stället kräva att barnet ska medverka (18 kap. 12 § SFB).

För att underhållsstöd inte ska lämnas ska det vara fråga om mycket klara fall av vägran att medverka till att fastställa fader- eller föräldraskap. Bestämmelsen i 18 kap. 8 § SFB är densamma som gällde för bidragsförskott. Den praxis som bildats i fråga om vad som är ”giltigt skäl” kan därför tillämpas även på underhållsstödet. Eftersom syftet med regeln är att förhindra uppenbart missbruk, är det endast i undantagsfall som Försäkringskassan har anledning att tillämpa den. Med hänsyn till bestämmelsernas syfte måste tolkningen av bestämmelsen vara mycket generös i förhållande till boföräldern (Socialutskottets betänkande 1975/76:37 med anledning av prop. 1975/76:116, s. 18 och prop. 1995/96:208 s. 83).

Se även avsnitt 5.4.1 för att läsa mer om utredning av vårdnadsförhållanden och vem som räknas som förälder i vissa situationer.

6.1.1 Mammans medverkan

Socialnämnden är skyldig att försöka utreda vem som är pappa eller förälder till ett barn under 18 år som är bosatt i Sverige, och att se till att föräldraskapet fastställs (2 kap. 1 och 8 a §§ FB). Om mamman är myndig och folkbokförd i Sverige när barnet föds, inträder socialnämndens utredningsansvar först 15 dagar efter barnets födelse (2 kap. 1 och 8 a §§ FB och prop. 2020/21:176 s. 83 ff.).

Det kan hända att föräldraskapet inte är fastställt när en ansökan om underhållsstöd lämnas in till Försäkringskassan. Genom att kontakta socialnämnden kan Försäkringskassan få uppgift om mammans inställning till att medverka till att föräldraskapet fastställs. Kommunala myndigheter är skyldiga att lämna de uppgifter som behövs för att lagen ska kunna tillämpas (110 kap. 31 § SFB).

Om mamman inte medverkar måste Försäkringskassan noggrant pröva skälen. Det är därför nödvändigt med ett nära samarbete och samråd mellan Försäkringskassan och socialnämnden (prop. 1975/76:116, s. 32).

Om socialnämnden till exempel har beslutat att lägga ned ett föräldraskapsärende med stöd av FB, kan Försäkringskassan ta ledning av deras beslut vid bedömningen av om mamman medverkat.

Försäkringskassan ska inte kräva att mamman medverkar till att fastställa föräldraskapet i de fall som socialnämnden beslutar att inte påbörja en utredning eller lägger ner en pågående utredning med stöd av 1 kap. 3 eller 12 §§ FB, alltså när en ensamstående genomgått assisterad befruktning enligt svensk lag eller vid en behörig inrättning utomlands där barnet har rätt att ta del av uppgifter om spermiedonatorn. Barnet har i

det här fallet rätt till underhållsstöd om övriga förutsättningar är uppfyllda (prop. 2014/15:127 s. 20).

Assisterad befruktning för ensamstående

Sedan den 1 april 2016 ges en ensamstående kvinna samma möjlighet till assisterad befruktning inom svensk hälso- och sjukvård som gifta par, sambor och registrerade partner.

Assisterad befruktning är ett samlingsnamn på olika metoder att behandla ofrivillig barnlöshet. Inom svensk hälso- och sjukvård kan assisterad befruktning utföras i form av dels insemination, dels befruktning utanför kroppen. Det senare kallas även in vitro-fertilisering (IVF). Detta regleras i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Socialnämnden får lägga ner en påbörjad föräldraskapsutredning om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom behandling inom svensk sjukvårds regi och att mamman då var ensamstående kvinna. Föräldraskap för barnet ska inte fastställas, och kvinnan blir därmed barnets enda rättsliga förälder (1 kap. 3 § FB och 2 kap. 7 § FB)

Sedan den 1 januari 2019 omfattar detta även barn till ensamstående kvinnor som genomför den assisterade befruktning vid en behörig inrättning i utlandet där barnet har rätt att ta del av uppgifterna om spermiedonatorn (1 kap. 3 § FB).

Om den assisterade befruktningen ägt rum i egen regi ska föräldraskap fortsatt fastställas. Detsamma gäller om befruktningen äger rum vid en utländsk inrättning som inte är behörig och barnet inte har rätt att ta del av uppgifterna om donatorn.

Att reglerna från och med den 1 januari 2019 även gäller när en ensamstående man föder barnet framgår av 1 kap. 12 § FB.

Föräldraskap vid assisterad befruktning

Före 1 juli 2005 var assisterad befruktning bara möjligt för kvinnor som var gifta eller sambo med en man. Därefter blev det möjligt för en kvinna som är partner, sambo eller gift med en annan kvinna att få barn genom assisterad befruktning på ett allmänt sjukhus i Sverige. Makan, partnern eller sambon ska då anses som barnets förälder, förutsatt att hon har samtyckt till befruktningen. Ett föräldraskap fastställs då för barnet. (Prop. 2004/05:137, s. 44)

Om den assisterade befruktningen ägt rum före år 2019 kan ett föräldraskap bara fastställas om den genomförts med stöd av lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. Sedan den 1 januari 2019 gäller detta även en assisterad befruktning vid en behörig inrättning i utlandet där barnet har rätt att ta del av uppgifterna om spermiedonatorn (1 kap. 9 § FB)

Om den assisterade befruktningen ägt rum i egen regi ska föräldraskap fastställas för donatorn. Detsamma gäller om befruktningen äger rum vid en utländsk inrättning som inte är behörig och barnet inte har rätt att ta del av uppgifterna om donatorn.

Sedan den 1 januari 2022 gäller att när mamman vid barnets födelse är gift eller registrerad partner med en kvinna, ska den kvinnan anses vara barnets förälder enligt 1 kap. 9 § FB. Om det är ett gift par där en av makarna eller båda har ändrat könstillhörighet ska den förälder som inte har fött barnet, beroende på omständigheterna, anses som mamma eller pappa.

Föräldraskap kan inte fastställas om barnet kommit till genom surrogatmödraskap (värdmödraskap), något som inte är tillåtet enligt svensk lag. Enligt FB anses den kvinna som fött barnet vara barnets mamma (1 kap. 7 § FB).

Metodstöd – krav på medverkan när en person ändrat juridiskt kön

Om…	… ska
den som föder barnet är en man	han anses vara far till barnet enligt 1 kap. 11 § FB. Han ska däremot omfattas av det som sägs om *mor, moder* eller *moderskap* i FB:s övriga kapitel eller andra författningarna. Detta innebär att Försäkringskassan ska ställa krav på att den som föder barnet ska medverka. Skatteverket kommer, som en följd av beslutet om ändrat juridiskt kön, att registrera honom som far till barnet i folkbokföringsregistret.
den som inte föder barnet är en kvinna	hon anses vara mor till barnet enligt 1 kap. 14 § FB. Det som sägs om *far, fader* eller *faderskap* i FB:s övriga kapitel eller andra författningar, gäller däremot även henne. När det finns ett beslut om ändrat juridiskt kön kommer socialnämnden att fastställa ett moderskap i stället för ett faderskap. Detta innebär att barnet kan ha två mödrar enligt Skatteverkets folkbokföringsregister. I det här fallet kan Försäkringskassan inte kräva att hon medverkar.

6.1.2 Giltigt skäl att inte medverka

Det kan vara svårt att bedöma när en mamma har giltigt skäl att inte medverka till att få föräldraskap fastställt.

Giltigt skäl kan till exempel vara att mamman vägrar uppge pappans namn på grund av rädsla för att hon eller barnet ska misshandlas eller utsättas för hotelser av olika slag. FÖD har i ett par mål prövat denna fråga (FÖD 1987:39, FÖD 1992:9 och FÖD 1986:56).

Rättsfall

Bidragsförskott var beviljat och faderskapsutredningen pågick. Försäkringskassan kontaktade socialnämnden och fick veta att mamman vägrade att uppge pappans namn, eftersom hon ansåg att pappan var psykiskt sjuk och kunde vara farlig för hennes och barnets säkerhet. Bidragsförskottet drogs in. Socialnämnden beslutade att lägga ner faderskapsutredningen med stöd av FB. En fortsatt utredning eller rättegång bedömdes vara till men för barnet, eftersom mamman skulle utsättas för påfrestningar, som kunde innebära fara för hennes psykiska hälsa. Mamman ansökte på nytt om bidragsförskott. Försäkringskassan avslog hennes ansökan. Mamman och RFV överklagade. FÖD fann att mamman hade rätt till bidragsförskott på grund av att hon haft giltigt skäl att inte medverka till att faderskapet fastställdes. (FÖD 1987:39)

Rättsfall

En mamma hade i sina kontakter med socialförvaltningen uppgett att hon under inga omständigheter kunde tänka sig att uppge pappans identitet. Anledningen var att han i så fall skulle göra allt för att ”psyka ner” henne. Socialförvaltningen hade vilandeförklarat faderskapsärendet. Försäkringskassan avslog hennes ansökan. Motiveringen var att de uppgivna omständigheterna inte kunde anses vara tillräckliga skäl för att kunna låta bli att medverka till att få faderskapet fastställt.

Mamman överklagade beslutet och anförde att hennes beslut berodde på att det fanns tydligt uttalade hotelser om psykisk press från pappans sida. I samband med överklagandet framförde hon sin rädsla för psykiskt och fysiskt våld från pappan. Han hade hotat henne och dottern om hon lämnade ut hans namn. På grund av sin rädsla hade hon bytt lås på bostaden. När hon blev gravid ville han även tvinga henne att göra abort, men hon vägrade. Faderskapsutredningen var inte nedlagd när överklagandet prövades.

Bidragsförskott beviljades eftersom det inte framkommit några omständigheter som tydde på att det var fråga om något uppenbart missbruk av förmånen. Det fanns inte något som tydde på att mamman uppenbarligen utan giltigt skäl underlåtit att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet fastställt. (FÖD 1992:9)

En ensamstående kvinna som skaffar barn genom insemination utomlands, och har förbundit sig att inte efterforska donatorns identitet anses ha giltigt skäl att inte medverka till att faderskap fastställs (RR-dom 7262-1999 är refererad RÅ 2002 ref. 3). Vad som sägs i rättsfallet om fastställande av faderskap gäller på motsvarande sätt för föräldraskap.

Rättsfall

En ensamstående mamma ansökte om bidragsförskott hos Försäkringskassan till ett barn som kommit till genom insemination i Danmark med anonym donator. Vid tillfället var inte insemination tillåten för ensamstående i Sverige.

Regeringsrätten konstaterade att mamman före inseminationen förbundit sig att inte efterforska donatorns identitet, vilket var en förutsättning för inseminationen och att det inte torde vara möjligt att fastställa faderskapet till barnet. Det rörde sig enligt Regeringsrätten inte om något sådant missbruk av bidragsförskott som sägs i lagen – att vårdnadshavaren utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskap fastställt. I domen betonades lagens allmänna syfte – att ge ekonomiskt stöd till barn som bor tillsammans med endast en förälder. Regeringsrätten fann alltså inte att mammans handlande skulle anses innefatta ett sådant missbruk av förmånen som avsågs i lagen om bidragsförskott. (RÅ 2002 ref. 3)

En annan situation där mamman kan ha giltigt skäl att inte medverka är när hon befarar att barnet riskerar att kidnappas om föräldraskapet fastställs.

Rättsfall
En mamma ville inte uppge vem som var pappa till barnet när hon ansökte om bidragsförskott. Hon var rädd för att pappan, som är egyptisk medborgare och bosatt i hemlandet, skulle komma till Sverige och kidnappa barnet. Om faderskapet fastställdes skulle barnet få dubbelt medborgarskap och därmed kunna skrivas in i pappans pass. Så länge faderskapet inte var fastställt kunde pappan inte föra ut barnet ur Sverige. Mamman ansåg att risken för kidnappning av barnet var så stor att hon hellre avstod från bidragsförskottet än uppgav hans namn. Bidragsförskott betalades ut, eftersom det inte var fråga om något uppenbart missbruk. (FÖD 56-1981)

6.1.3 Inte giltigt skäl att inte medverka

Att en mamma inte vill uppge pappans namn för att hon vill ”skydda” honom har i praxis inte accepterats som ett giltigt skäl att vägra medverka i en föräldraskapsutredning.

Rättsfall
En dansk medborgare hade ansökt om bidragsförskott. Hon vägrade att uppge pappans namn, med motiveringen att hon av dansk myndighet befriats från att uppge hans namn. Den danska myndigheten ansåg i sitt beslut att ett fastställande av faderskapet skulle kunna skada hans äktenskap och familj. Att mamman befriats av den danska myndigheten från att uppge pappans namn var inte giltigt skäl för att vägra medverkan till att få faderskapet fastställt. Bidragsförskott beviljades inte. (FÖD 1982:13)

6.2 Betalning av underhåll

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd om det finns anledning att anta att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning betalar ett underhåll med minst det belopp som skulle betalas ut som underhållsstöd till barnet (18 kap. 9 § SFB).

Underhållsstöd lämnas inte heller om det finns anledning att anta att den bidrags-skyldiga föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll.

6.2.1 Underhållsbidrag

Underhållsbidrag ska betalas i förskott per kalendermånad (7 kap. 7 § FB). Förfallo-dagen blir då i regel den sista dagen i månaden före den månad som underhållsbidraget avser. Exempelvis ska underhållsbidraget för februari alltså vara mottagaren till handa senast den 31 januari.

Parterna kan komma överens om andra betalningsperioder. Om underhållsbidraget ska betalas i form av ett engångsbelopp eller för en längre period än tre månader måste ett sådant avtal vara skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under 18 år måste avtalet dessutom godkännas av socialnämnden för att vara giltigt. Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp ska betalas till nämnden (7 kap. 7 § FB).

Om det finns särskilda skäl får domstolen bestämma andra betalningsperioder än förskottsvis per månad (7 kap. 7 § FB).

Reglerna i FB innebär att det inte finns någon formföreskrift, till exempel att avtalet ska vara skriftligt, när underhållsbidraget ska betalas enligt huvudregeln. Du kan läsa mer om detta i Försäkringskassans vägledning (2016:1) *Underhållsbidrag till barn*

6.2.2 I rätt ordning

I normalfallet finns inte en rätt till underhållsstöd om den bidragsskyldiga föräldern betalar underhållsbidraget direkt till boföräldern med ett belopp som motsvarar underhållsstödets nivå. Ett skäl att bevilja underhållsstöd trots detta är om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar underhållsbidraget i rätt ordning, alltså oregelbundet.

För att avgöra när betalningarna ska anses vara oregelbundna kan regler om utmätning av underhållsbidrag som finns i utsökningsbalken (1981:774), förkortad UB, vara vägledande. Utmätning av lön för underhållsbidrag kan göras om bidraget inte betalats eller om gäldenären inte betalat i rätt tid vid två eller flera tillfällen under de senaste två åren. Det ska även finnas anledning att tro att det kommer att upprepas. (7 kap. 6 § UB)

Den bidragsskyldiga föräldern har rätt att göra umgängesavdrag på underhållsbidraget när barnet har vistats hos hen. Det kan få till följd att underhållsbidraget understiger underhållsstödet. I sådana ärenden anses den bidragsskyldiga föräldern ha betalat minst det belopp som skulle ha betalats ut som underhållsstöd.

FÖD har i två ärenden funnit att bidragsförskott inte skulle ha beviljats (FÖD:s dom 1986-05-27, mål nr 2906/82:6 och FÖD:s dom 1985-10-23, mål nr 474/83:3).

Rättsfall

I det första avgörandet hade vårdnadshavaren ansökt om bidragsförskott med motiveringen att den bidragsskyldiga föräldern vid tre tillfällen betalat underhållsbidraget för sent och vid det sista tillfället med ett reducerat belopp. Försäkringskassans utredning visade att det endast var fråga om en mindre försening vid två tillfällen. Vid den tredje förseningen hade underhållsbidraget betalats via bank den första dagen den månaden bidraget avsåg. Den bidragsskyldiga föräldern hade endast betalat en del av underhållsbidraget, eftersom han tidigare erlagt en större summa som förskottsbetalning. När han fick veta att han inte hade rätt till detta avdrag betalade han resterande belopp. Bidragsförskott lämnades inte eftersom det endast rörde sig om två mindre förseningar och det inte fanns anledning att tro att det skulle komma att upprepas.

Rättsfall
I det andra avgörandet hade den bidragsskyldiga föräldern tillfällig vårdnad om ett barn. Vårdnaden flyttades över till mamman den 25 september. Först den 30 september fick den bidragsskyldiga föräldern ta del av domen. Den 1 oktober betalade han underhållsbidragen via postgiro. Gireringen bokfördes hos postgirot den 5 oktober. För november månad betalades underhålls-bidraget först den 1 november, på grund av att vårdnadshavaren lämnat bristfälliga upplysningar om sitt checkkonto. Den bidragsskyldiga föräldern fick korrekta uppgifter under veckoslutet den 31 oktober–den 1 november och betalade underhållsbidragen den 1 november via postgiro. Betalningen bokfördes hos postgirot den 2 november. Bidragsförskott beviljades inte eftersom förseningarna var ursäktliga. Det fanns ingen anledning att tro att de skulle komma att upprepas.

6.3 Den bidragsskyldiga föräldern försörjer barnet på annat sätt

Underhållsskyldigheten till barn kan fullgöras på andra sätt än genom att betala underhållsbidrag. Barnets behov av underhållsbidrag kan till exempel tillgodoses genom ett bodelningsavtal, se nedan. Denna så kallade spärregel har kommit till för att förhindra att underhållsstöd lämnas till barn, vars försörjning redan är tryggad på ett sätt som är minst lika förmånligt som stödet.

Spärregeln kan tillämpas i de nedan nämnda situationerna (prop. 1964:70, s. 38–40).

6.3.1 Bodelning

I samband med bodelning av två makars giftorättsgods, kan den make som har vårdnaden om barnet tillskiftas egendom som tillgodoser barnets behov av underhåll, trots att ett löpande bidrag inte har fastställts. Exempel på det är att vårdnadshavaren får behålla makarnas villa och bor där med barnen utan att lösa ut den andra föräldern ur villan.

Något publicerat rättsfall där bestämmelsen har tillämpats vid bodelningsavtal finns inte.

6.3.2 Underhållsbidragen fördelas

Underhållsbidraget kan också fördelas så att vårdnadshavaren får ett relativt stort underhållsbidrag för egen del, medan underhållsbidraget till barnet eller barnen bestäms till ett lägre belopp eller inget alls. Det innebär inte att barnet går miste om sin försörjning. Ett skäl att fastställa ett högre underhållsbidrag till maken/makan kan vara att det är helt avdragsgillt ur skattehänseende för den bidragsskyldiga föräldern.

6.3.3 Barns underhåll har företräde

En grundläggande princip är att underhållsbidrag till barn har företräde framför underhållsbidrag till make (prop. 1978/79:12, s. 427).

Av detta följer att betalning av underhållsstöd har företräde framför underhållsbidrag till make eller maka. Har ett underhållsbidrag fastställts till make eller maka och boföräldern ansöker om underhållsstöd fastställer Försäkringskassan betalningsbeloppet enligt reglerna i SFB.

Om ett underhållsbidrag har fastställts till en make med ett belopp som enligt Försäkringskassans bedömning täcker såväl hens som barnets eller barnens behov av underhållsbidrag kan ansökan om underhållsstöd avslås. Detta görs då på grund av att det är uppenbart att den bidragsskyldiga föräldern på något annat sätt ser till att barnet eller barnen får motsvarande underhåll (18 kap. 9 § SFB).

6.4 När en bidragsskyldig förälder betalat i rätt ordning till Försäkringskassan

Barnet har inte rätt till underhållsstöd om den bidragsskyldiga föräldern har betalat betalningsbeloppet i rätt ordning under minst tolv månader i följd. Om det finns särskilda skäl kan det fortsatt finnas rätt till underhållsstöd för barnet. Underhållsstöd på grund av särskilda skäl lämnas under en tidsperiod om minst sex månader och högst fyra år (18 kap. 9 a § SFB). Detta gäller betalningsskyldighet enligt 19 kap. 16–18 och 21–27 §§ SFB, vilket innebär att Försäkringskassan även ska göra en prövning i de fall som betalningsbeloppet har räknats fram genom en skälighetsbedömning enligt 19 kap. 21 § SFB eller när den bidragsskyldiga föräldern fått tillgodoräkna sig ett avdrag enligt 22–25 §§ på grund av en nettoberäkning.

Lagstiftningen om underhållsstöd är en skyddslagstiftning som är avsedd att garantera barnet en rimlig försörjning om barnet inte får underhållsbidrag. Bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB har kommit till för att öka andelen föräldrar som själva kommer överens om barnets försörjning. Det eftersom underhållsstöd från Försäkringskassan inte är avsett att vara det primära sättet för föräldrar att reglera underhållsskyldigheten på. En bidragsskyldig förälder som fullgör sin betalningsskyldighet till Försäkringskassan förutsätts i stället kunna betala underhåll i rätt ordning direkt till boföräldern. (Prop. 2014/15:145 s. 21 och 33–34)

Eftersom barn som bor och är folkbokförda hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare inte har samma förutsättningar är de undantagna från regeln. Det framgår av 18 kap. 7 § andra stycket SFB. (Prop. 2014/15:145 s. 33–34)

Om betalningsbeloppet är lägre än underhållsstödet för barnet i fråga och Försäkringskassan beslutar med stöd av 18 kap. 9 a § SFB att barnet inte längre har rätt till fullt underhållsstöd, kan barnet i stället ha rätt till utfyllnadsbidrag (18 kap. 21 § SFB och prop. 2014/15:145 s. 33).

6.4.1 Lagändring 1 januari 2022

Den 1 januari 2022 trädde en lagändring i kraft som innebär att den bidragsskyldiga föräldern ska ha betalat sitt betalningsbelopp i minst tolv månader i följd i stället för sex månader för att Försäkringskassan ska pröva om barnet fortfarande har rätt till underhållsstöd. Om det finns särskilda skäl finns fortsatt rätt till underhållsstöd. Lagändringen innebär även att om det vid en prövning enligt 18 kap. 9 a § SFB finns fortsatt rätt till underhållsstöd på grund av särskilda skäl ska beslutet tidsbestämmas till en period om minst sex månader och högst fyra år. Rätten till underhållsstöd på grund av särskilda skäl gäller dock längst till och med den månad då rätten till underhållsstöd annars upphör. Ett tidsbestämt beslut om underhållsstöd på grund av särskilda skäl innebär att underhållsstödet inte kan dras in under beslutets giltighetstid på den grunden att den betalningsskyldiga föräldern har betalat i rätt ordning till Försäkringskassan.

Efter att en tid med underhållsstöd på grund av särskilda skäl har löpt ut, har barnet fortsatt rätt till underhållsstöd, så länge övriga förutsättningar är uppfyllda. Underhållsstöd betalas då ut enligt grundbeslutet. Det är den grundläggande rätten till underhållsstöd som framgår av grundbeslutet. Underhållsstödets storlek kan däremot ha

ändrats genom efterkommande beslut. Vad gäller beloppets storlek är det därför det senaste beslutet som blir styrande.
En ny prövning av rätten till underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB kan ske i samband med att tiden för de särskilda skälen löper ut om den bidragsskyldiga föräldern vid den tiden har fullgjort sin betalningsskyldighet. Det gäller även om den tidsbestämda perioden med särskilda skäl har varit kortare än tolv månader.

Ytterligare en ändring är att det i 18 kap. 42 a § SFB nu anges att när Försäkringskassan har fattat ett beslut med stöd av 18 kap. 9 a § SFB ska boföräldern och den bidragsskyldiga föräldern, och vid förlängt underhållsstöd även den studerande, skriftligen underrättas om beslutet. Enligt den tidigare bestämmelsen skulle ett beslut bara skickas om underhållstöd inte längre skulle betalas ut på grund av 18 kap. 9 a § SFB (prop. 2020/21:203 *Justerad indragningsbestämmelse inom underhållsstödet*).

Övergångsbestämmelser

Av övergångsbestämmelserna framgår att 18 kap. 9 a § första stycket SFB i den nya lydelsen ska tillämpas på betalningar som gjorts till Försäkringskassan från och med den 1 augusti 2021. I praktiken innebär det att det tidigast är inbetalningar som gäller betalningsbeloppet för september 2021 som kan räknas med, förutsatt att den inte räknas av på äldre fordringar hos Försäkringskassan.

Bestämmelsen ska dock inte tillämpas på betalningar som före den 1 januari 2022 har beaktats vid beslut om att lämna underhållsstöd på grund av särskilda skäl.

För betalningar som har gjorts till Försäkringskassan under minst sex månader i följd före den 1 januari gäller fortfarande 18 kap. 9 a § SFB i den äldre lydelsen. Om Försäkringskassan efter den 1 januari beslutar att lämna underhållsstöd på grund av särskilda skäl i dessa fall, så ska de nya bestämmelserna i 18 kap. 9 a § andra och tredje styckena tillämpas. Det innebär att beslutet om rätt till underhållsstöd på grund av särskilda skäl ska tidsbestämmas. (prop. 2020/21:203 s.19 f.)

Exempel

Försäkringskassan inleder i oktober 2021 en prövning av rätten till underhållsstöd eftersom den bidragsskyldiga föräldern har betalat sitt betalningsbelopp i minst sex månader i följd (maj–oktober). Handläggaren beslutar i november 2021 att det finns särskilda skäl för fortsatt rätt till underhållsstöd. En ny prövning enligt 18 kap. 9 a SFB kan då bli aktuell tidigast november 2022 om den bidragsskyldiga föräldern vid det tillfället betalat sitt betalningsbelopp i minst tolv månader.

Exempel

Försäkringskassan inleder i december 2021 en prövning av rätten till underhållsstöd eftersom den bidragsskyldiga föräldern har betalat sitt betalningsbelopp i minst sex månader i följd (juli–december). Handläggaren beslutar i januari 2022 att det finns särskilda skäl. Eftersom att beslutet fattas efter 1 januari 2022 innebär det att de särskilda skälen ska tidsbestämmas till mellan 6 och 48 månader.

Bakgrund till lagändringen

I det här kapitlet ges en bakgrund till lagändringen den 1 januari 2022, vilket kan ge en djupare förståelse för hur lagen är tänkt att tillämpas.

Frågan om rätten till underhållstöd ska prövas vid en senare tidpunkt

Det finns flera anledningar till att regeringen förlängde tidpunkten för prövning av rätten till underhållsstöd. En anledning är att det för föräldrar med en säsongsvarierande inkomst kan vara riskabelt att anta att en påvisad betalningsförmåga under en viss del av året är liktydigt med betalningsförmåga under hela året. Bland låginkomsttagare med säsongsvarierande inkomst kan möjligheten att lägga undan till en buffert som räcker till barnets underhåll vara begränsad, även om årsinkomsten till synes som sådan kan vara tillräckligt hög för att klara underhållet. En längre period där den bidragsskyldiga föräldern måste uppvisa förmåga att betala tillbaka ger en mer rättvisande bild av den enskildes betalningsförmåga i de fall inkomsterna varierar över tid.

I samband med en separation eller när ett barn föds där föräldrarna inte bor ihop är det mycket som förändras för föräldrarna, flera av dessa förändringar kan ha stora ekonomiska konsekvenser för dem. Att bland alla frågor som ska lösas vid en separation samtidigt lösa barnets underhåll, särskilt ett som är långsiktigt hållbart, kan vara svårt och att komma överens om underhåll kan därför ta lång tid. Det kan då gå snabbare för den bidragsskyldiga föräldern att betala till Försäkringskassan i den följd som krävs för att bestämmelsen om prövning av rätten till underhållstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB blir aktuell. Att Försäkringskassan då prövar indragningen för tidigt skulle kunna leda till att en konflikt som annars skulle kunna undvikas blossar upp.

Skälen för regeringens förslag är dock inte att det ska ske fler prövningar enligt 18 kap 9 a § SFB, utan att besluten ska bli mer korrekta genom att Försäkringskassan får ett bättre underlag för att fatta beslut. Syftet med indragningsbestämmelsen är fortfarande att underlätta för föräldrarna att sköta barnets underhåll själva. Däremot vill man inte att föräldrar ska hamna i situationen att underhållsstödet dras in, men att direktbetalningen sedan inte fungerar och boföräldern måste söka underhållsstöd på nytt, vilket borde anses vara för barnets bästa. Även om boförälderns och barnets försörjning inte äventyras genom att möjligheten att söka underhållsstöd på nytt finns, kan en sådan hantering innebära onödiga svårigheter som kan undvikas. En indragning som enbart leder till att boföräldern behöver ansöka om underhållsstöd på nytt kan i värsta fall leda till konflikter mellan föräldrarna vilket är negativt för barnet.

Genom att tiden till den första prövningen förlängs får Försäkringskassan ett bättre underlag samt mer tid att genomföra sitt stödjande och rådgivande arbete. Samtidigt får föräldrarna och studerande mer tid att hantera och lösa frågan om underhåll om det faktiskt finns möjligheter till det (prop. 2020/21:203 s.11f).

Underhållsstöd på grund av särskilda skäl ska lämnas under en tidsbestämd period

Den granskning av 2016 års reform som Inspektionen för socialförsäkringen har genomfört visade på problem med de återkommande prövningarna (ISF:s rapport 2019:7, *Från underhållsstöd till underhållsbidrag?).* Problemen består i att de särskilda skälen nästan alltid finns kvar också efter ytterligare ett halvår, och att en ny prövning i vissa fall kan leda till att gamla konflikter rivs upp och att föräldrar riskerar att åka in och ur systemet. ISF konstaterar även att det i huvudsak är i ärenden där det förekommer hot och våld som Försäkringskassan har bedömt att det finns särskilda skäl att fortsätta betala ut underhållsstöd, vilket inte var lagstiftarens intention (prop. 2020/2021:203 s. 9).

För att minimera problemen och samtidigt visa på vikten av att det är föräldrarna som har det primära ansvaret för barnet och att underhållsstöd är en skyddslagstiftning som

är avsett att garantera ett barn en rimlig försörjning om underhållsbidrag inte lämnas, föreslogs att de särskilda skälen ska tidsbestämmas. De särskilda skälen kan vara av olika karaktär och dignitet. För att ha möjlighet att anpassa periodens längd till förhållandena i det enskilda fallet bör tidsintervallet vara brett. Regeringen anser att en lämplig tidsperiod för ett beslut om särskilda skäl bör vara minst sex månader och högst fyra år. En bortre gräns (4 år) sätts då det inte alltid kan antas att tidigare situation med hot och våld för all framtid utgör hinder för att föräldrarna kan sköta försörjningen av barnet utan Försäkringskassan (prop. 2020/2021:203 s15f). Lagändringen har ingen påverkan på vad som utgör särskilda skäl, utan det är samma som tidigare. Skillnaden är att situationen i det enskilda ärendet ska avgöra hur lång tid det finns särskilda skäl.

Du kan läsa mer om särskilda skäl i avsnitt 6.4.3.

6.4.2 Handläggning när Försäkringskassan ska inleda en prövning

Tiden till en första prövning

Det är inledningsvis inte känt när bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB kan bli aktuell i det enskilda ärendet. Det kan konstateras tidigast när tolv månader har passerat från det att underhållsstöd är beviljat. Eftersom det är Försäkringskassan som har informationen om hur och när den som är bidragsskyldig betalar sina betalningsbelopp är det Försäkringskassan som ansvarar för att påbörja en prövning av barnets fortsatta rätt till underhållsstöd. Försäkringskassan ska inleda en prövning i enlighet med 18 kap. 9 a § SFB även om det redan vid den inledande genomgången av ärendet framgår att det finns särskilda skäl för att underhållsstöd ändå ska lämnas (prop. 2014/15:145 s. 39 och 61). Läs mer om de särskilda handläggningsbestämmelserna i kapitel 12, avsnitt 12.6.

Förnyad prövning

När Försäkringskassan fattat beslut om fortsatt rätt till underhållsstöd på grund av särskilda skäl, kan en ny prövning av rätten till förmån ske tidigast i samband med att beslutet om underhållsstöd på grund av särskilda skäl löper ut. Det här innebär att tiden för att fullgöra sin betalningsskyldighet till Försäkringskassan i rätt ordning i minst tolv månader kan ingå i den tidsbestämda perioden med särskilda skäl.

Exempel – tidsbestämd period med särskilda skäl längre än 12 månader

Vid en prövning av rätten till underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB tidsbestäms de särskilda skälen till 48 månader, vilket i det här fallet är till och med december 2029. I december 2029 har den bidragsskyldiga föräldern betalat i rätt ordning sedan december 2027. Eftersom hen har gjort det i minst tolv månader ska rätten till underhållsstöd prövas på nytt i samband med att tiden för de särskilda skälen löper ut i december 2029.

Om föräldern i stället börjat betalat i rätt ordning i november 2029, kan en ny prövning av rätten till underhållsstöd göras tidigast i november 2030. Det gäller under förutsättning att föräldern fortsätter betala i rätt ordning.

Exempel – tidsbestämd period med särskilda skäl 12 månader eller mindre
Den bidragsskyldiga föräldern börjar betala i rätt ordning i juli 2022. Vid prövning av rätten till underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB i augusti 2023 tidsbestäms de särskilda skälen till 6 månader (september 2023–februari 2024). Den bidragsskyldiga föräldern fortsätter att betala i rätt ordning under tiden med särskilda skäl, vilket gör att en ny prövning av rätten till underhållsstöd ska ske i samband med att tiden för de särskilda skälen löper ut i februari 2024.

Om föräldern däremot inte fortsätter betala i rätt ordning under de sex månaderna med särskilda skäl, görs ny prövning först när hen på nytt betalat i rätt ordning i minst tolv månader.

Bestämmelsen säger att betalningarna ska göras i rätt ordning under minst tolv månader i följd, vilket avser antalet kalendermånader som ska ha passerat. Om betalningsbelopp som avser flera månader förfaller till betalning vid samma tillfälle ska Försäkringskassan betrakta det som endast en fullgjord inbetalning. Det kan till exempel vara när betalningsskyldigheten ändras eller fastställs retroaktivt.

Vid beslutstillfället ska Försäkringskassan även ta hänsyn till om den bidragsskyldiga föräldern har betalat de betalningsbelopp som förfallit till betalning under handläggningstiden (prop. 2014/15:145 s. 34). Det innebär att om hen inte längre betalar i rätt ordning till Försäkringskassan är bestämmelsen 18 kap. 9 a § SFB inte längre tillämplig. Barnet har därför fortsatt rätt till underhållsstöd.

Om det efter en indragning av underhållsstöd visar sig att föräldern inte fullgör sina skyldigheter när det gäller barnets underhåll, kan barnet lämna in en ny ansökan och ha rätt till underhållsstöd igen om förutsättningarna i övrigt fortfarande är uppfyllda. Om föräldern däremot fortlöpande betalar underhållet till boföräldern eller den studerande, kan det vid en ny ansökan bli aktuellt att med stöd av 18 kap. 9 § SFB inte lämna underhållsstöd. (Prop. 2014/15:145 s. 34)

Tidigare bestämmelser

Från den 1 april 2016 till den 1 januari 2022 gällde en tidigare lydelse av 18 kap. 9 a § SFB. Enligt den äldre lydelsen prövades rätten till underhållsstöd när den bidragsskyldiga föräldern betalat i rätt ordning i minst sex månader. Beslutet om fortsätt rätt till betala ut underhållsstöd på grund av särskilda skäl tidsbestämdes inte.

6.4.3 Finns det särskilda skäl?

Lagändringen den 1 januari 2022 påverkar inte vad som kan utgöra särskilda skäl. Bestämmelsen i 18 kap. 9 a § SFB är tänkt att omfatta de föräldrar som har faktiska möjligheter att själva hantera underhållet för sina barn. Men Försäkringskassan kan fortsätta att betala ut underhållsstöd om det finns särskilda skäl för det. Sådana skäl kan finnas i förhållande till både barnets, boförälderns och den bidragsskyldiga förälderns situation. (Prop. 2014/15:145 s. 35)

Särskilda skäl kan till exempel vara att boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter, eller att det finns en hotbild mot dem från den andra föräldern (prop. 2014/15:145 s. 60). När boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter som inte har sin grund i en hotbild från den bidragsskyldiga föräldern, kan utredningen i ärendet visa att föräldrarna kan samarbeta om underhåll för barnet. Utredningen kan även visa att det faktum att boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter gör det olämpligt att föräldrarna ska samarbeta kring underhåll.

De särskilda skälen kan vara av olika dignitet och vissa av dem kan påverka bedömningen av om underhållsstödet ska dras in eller inte vid flera prövningstillfällen. Ett sådant prövningstillfälle kan vara att underhållsstöd tidigare har dragits in med stöd av 18 kap. 9 a § och att den bidragsskyldiga föräldern därefter regelmässigt betalat barnets underhåll för sent eller med ett för lågt belopp. De bristande betalningarna till boföräldern eller den studerande kan ha sin grund i en avsikt att förorsaka dessa personer olägenhet. Det kan vara ett särskilt skäl. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att det även kan handla om omständigheter som är utom den bidragsskyldiga förälderns kontroll, såsom att hen har drabbats av en sjukdom som påverkar förmågan att fullgöra betalningarna. (Prop. 2014/15:145 s. 60)

Det finns situationer när socialnämnden begärt att underhållsstödet ska betalas ut till nämnden eller annan lämplig person, för att pengarna på så vis ska användas för barnets bästa, se 18 kap. 19 § SFB. Försäkringskassan anser att det finns särskilda skäl enligt 18 kap. 9 a § SFB i dessa fall. Försäkringskassan anser även att när någon av föräldrarna har lämnat en förmedlingsfullmakt till socialförvaltningen, som gäller underhållsstödsärendet, kan det finnas anledning att på Försäkringskassans initiativ utreda särskilda skäl. Även när en förälder har en god man eller förvaltare kan det finnas särskilda skäl. Det särskilda skälet finns då i anledningen till varför föräldern har en god man eller förvaltare, inte i det faktum att föräldern har en god man eller förvaltare.

Ett annat särskilt skäl kan vara att den bidragsskyldiga förälderns ekonomiska situation har blivit avsevärt försämrad i jämförelse med de taxerade inkomsterna som legat till grund för beräkningen av betalningsbeloppet. Det bör i sådana fall handla om att förmågan att för en tid framöver betala underhåll för sitt barn i praktiken är obefintlig. (Prop. 2014/15:145 s. 60)

Särskilda skäl på grund av konflikter, hot och våld

Om det finns en hotbild mot boföräldern eller barnet från den bidragsskyldiga förälderns sida, kan det vara lämpligare att underhållsskyldigheten regleras genom underhållsstöd än genom underhållsbidrag. Det gäller också om det finns mycket infekterade konflikter föräldrarna emellan, som går ut över barnet och där ett samarbete mellan föräldrarna är utsiktslöst eller olämpligt. (Prop. 2014/15:145 s. 21)

Denna typ av särskilda skäl har prövats av kammarrätten i flera domar (KRNG mål nr 4656-17, KRNS mål nr 4331-17 och 4330-17 samt KRNSU mål nr 214-18).

Rättsfall

Föräldrarna uppgav att de tidigare haft konflikter om underhåll och barnbidrag, och att de därför har haft samarbetssamtal vid kommunen.

Föräldrarna var eniga om att det bästa för deras samarbete kring barnet var att Försäkringskassan även fortsättningsvis betalade underhållsstöd. Förvaltningsrätten i Malmö ansåg att enbart detta faktum inte kunde anses vara särskilda skäl. Domstolen konstaterade vidare att det inte heller räcker med enbart en risk för att en tidigare konflikt ska väckas till liv. Det bör då krävas att det är fråga om en påtaglig risk för att underhållsfrågan inte kommer att kunna lösas.

Eftersom utredningen i målet inte visade att föräldrarna saknade faktiska möjligheter att själva hantera underhållsfrågan, fanns inte särskilda skäl för att fortsätta betala ut underhållsstöd. Kammarrätten i Göteborg gjorde ingen annan bedömning än förvaltningsrätten. (KRNG mål nr 4656-17)

Rättsfall
Den bidragsskyldiga föräldern var dömd för grov fridskränkning mot barnet och föräldrarna hade inte haft kontakt med varandra på flera år. Enligt Kammarrätten i Stockholm framgick det inte att det fanns en pågående hotbild mot barnet, eller att det fanns en pågående konflikt mellan föräldrarna. Det framgick inte heller att det fanns risk för att sådana förhållanden skulle uppstå igen. Domstolen konstaterade att enbart det faktum att föräldrarna inte haft någon kontakt med varandra på flera år, inte kunde anses utgöra särskilda skäl. (KRNS mål nr 4331-17)

Rättsfall
Den bidragsskyldiga föräldern uppgav att hon hade utsatts för våld av boföräldern. Förvaltningsrätten i Stockholm konstaterade att det kan finnas särskilda skäl även vid en hotbild mot den bidragsskyldiga från boförälderns sida, eftersom ett samarbete även då kan anses vara direkt olämpligt. Domstolen uttalade också att det inte kan ställas krav på att föräldrarna ska komma in med skriftlig dokumentation på det förhållande som åberopas. Det räcker dock inte heller med att en förälder endast påtalar en situation.

Förvaltningsrätten ansåg att de uppgifter som hade lämnats om misshandeln i det aktuella målet var allmänt hållna och att de inte omfattade den grad av precisering och konkretisering som krävs för att vara särskilda skäl.

Kammarrätten i Stockholm gjorde samma bedömning som förvaltningsrätten, men uttalade också att föräldrarnas påstående om att de inte kan lösa underhållsfrågan inte räcker för att det ska anses vara särskilda skäl. (KRNS mål nr 4330-17)

Rättsfall
Boföräldern uppgav att hon och den bidragsskyldiga föräldern i flera år har haft stora samarbetssvårigheter och att det förekommit sociala problem hos den bidragsskyldiga som också drabbat barnet. Föräldrarna hade även haft en uppslitande vårdnads- och umgängestvist och inte haft någon kontakt med varandra på över två år.

Kammarrätten i Sundsvall konstaterade att samarbetssvårigheter och konflikter mellan föräldrarna kan vara särskilda skäl. Enbart allmänt hållna påståenden om risken för att konflikter ska uppstå på nytt bör däremot inte vara tillräckligt.

För att risken för framtida konflikter ska kunna beaktas bör det finnas omständigheter som med viss styrka talar för att ett samarbete mellan föräldrarna är utsiktslöst eller olämpligt. Enligt domstolen hade några sådana omständigheter inte framkommit i målet och enbart det faktum att föräldrarna inte haft någon kontakt med varandra på flera år kunde inte anses utgöra särskilda skäl. (KRNSU mål nr 214-18)

Domarna visar att samarbetssvårigheter och konflikter mellan föräldrarna kan vara särskilda skäl. Även en hotbild mot den bidragsskyldiga föräldern, eller risk för våld från boföräldern, kan vara särskilda skäl. Det spelar alltså ingen roll om det är den bidragsskyldiga, boföräldern eller barnet som riskerar att utsättas för hot eller våld.

Domarna visar att konflikter eller våldssituationer som inträffat flera år tidigare inte är särskilda skäl. Det ska i så fall finnas en risk både att sådana situationer uppstår på nytt och att föräldrarna inte alls kommer att kunna lösa underhållsfrågan själva. Att föräldrar inte har kontakt eller är eniga om att de inte kan komma överens är inte heller några särskilda skäl.

I domarna har domstolarna hänvisat till prop. 2014/15:145 s. 32 där det framgår att det är föräldrarna som primärt är försörjningsskyldiga för sina barn och att lagstiftningen om underhållsstöd är ett skydd som ska garantera en rimlig försörjning till barn med föräldrar som inte lever tillsammans. Det bör alltså inte vara möjligt att "välja" underhållsstöd när det finns ekonomiska förutsättningar och möjlighet att komma överens om ett underhållsbidrag. (Prop. 2014/15:145 s. 32).

6.4.4 Hur lång tid ska ett beslut om särskilda skäl gälla?

Ett beslut om underhållsstöd på grund av särskilda skäl ska gälla under en tidsperiod om minst sex månader och högst fyra år. Som utgångspunkt för hur lång perioden med underhållsstöd på grund av särskilda skäl ska vara bör ledning kunna hämtas ur vilken typ av särskilda skäl som finns i det enskilda ärendet.

I vissa fall är grunden för de särskilda skälen av mycket tillfällig art, exempelvis att den bidragsskyldiga föräldern fått en tillfälligt försämrad betalningsförmåga. Då kan perioden som beslutas vara kortare. Tidsperiodens bortre gräns bör i dessa fall bestämmas till den tidpunkt då det finns anledning att anta att föräldern återigen har tillräcklig inkomst för att betala ett underhållsbidrag motsvarande fullt underhållsstöd (jfr 9 § första stycket). I andra situationer är inkomsten mer långvarigt försämrad. Då kan tidsperiodens bortre gräns knytas till den tidpunkt då Försäkringskassan får vetskap om ändrade årsinkomster inför en omräkning av betalningsbeloppet (jfr 19 kap. 34 §), under förutsättning att en tillräcklig förbättring av inkomsten kan förväntas (prop. 2020/21:203 s.16 f. och 25).

Skulle de särskilda skälen i stället vara av den kategorin att det är olämpligt att föräldrarna och, vid förlängt underhållsstöd även den studerande, har kontakt är det ofta lämpligt att beslutet gäller för en längre period, t.ex. om det finns risk för hot eller våld. Om det i det enskilda fallet bedöms att det finns risk för hot och våld är det inte lämpligt att dra in underhållsstödet eller att göra en ny prövning inom en relativt kort period. Det kan dock inte alltid antas att en tidigare situation med hot och våld för alltid utgör ett hinder för att föräldrarna kan sköta barnets underhåll utan att gå via Försäkringskassan. (prop. 2020/21:203 s.16)

Som tidigare nämnts kan rätt till underhållsstöd finnas när den bidragsskyldiga föräldern vid tidigare tillfällen regelmässigt skött sina betalningar till Försäkringskassan men sedan regelbundet inte betalat underhållsbidrag eller betalat det för sent (se prop. 2014/15:145 s. 60). Försäkringskassan kan här behöva väga in flera olika faktorer i bedömningen av hur lång tid det kan finnas särskilda skäl, bland dem anledningen till att direktbetalningarna inte har fungerat.

Vilken bevisning krävs?

Personen som hävdar att det finns särskilda skäl ska visa detta, även om Försäkringskassan kan få reda på sådana skäl, till exempel genom en egen utredning. Det finns dock inga formkrav på bevisningen, eftersom det kan vara fråga om komplicerade relationer mellan föräldrarna som i många fall inte finns dokumenterade. (Prop. 2014/15:145 s. 35) Men det är inte heller tillräckligt att en förälder endast påtalar att en viss situation existerar. Om muntliga uppgifter lämnas och dessa är allmänt hållna, är det inte tillräckligt för att visa på att särskilda skäl föreligger (se KRNS mål nr 4330-17).

Även om det är den som hävdar att det finns särskilda skäl som har bevisbördan har Försäkringskassan ett omfattande utredningsansvar, vilket innebär det är myndigheten som har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet blir sådant att ett beslut som överensstämmer med de faktiska förhållandena kan fattas.

Du kan läsa mer om bevisbördan och Försäkringskassans utredningsansvar i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

Om muntliga uppgifter är den enda bevisningen för särskilda skäl, så måste de dokumenteras utförligt för att det ska vara tydligt vad som har legat till grund för handläggarens bedömning. Se mer om dokumentation och motivering av beslut i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

6.4.5 Metodstöd – att tänka på vid kontakt med föräldrarna

Inför att Försäkringskassan ska fatta ett beslut om att ett barn inte längre har rätt till fullt underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd, kan det finnas situationer när du har kontakt med någon av föräldrarna eller den studerande.

Utgångspunkten är att föräldrarna själva ska komma överens om barnets underhåll och hur betalningarna ska göras. Men det kan hända att föräldrarna vänder sig till Försäkringskassan för att man exempelvis saknar den andra förälderns kontakt-uppgifter. För att veta hur du ska hantera de förvaltningsrättsliga krav som ställs på myndigheten, kan du vid samtalet ställa dig själv följande frågor:

- Är det föräldern som frågar efter uppgifter och kan det därför uppfattas som att föräldern ber om att ta del av en uppgift ur allmän handling?
- Gäller det en förälders samtycke till att Försäkringskassan ska lämna hens kontaktuppgifter till den andra föräldern?

Beroende på svaret kan det alltså leda till olika krav på myndigheten, till exempel vad du ska dokumentera i ärendet.

När en person frågar efter en uppgift ur en allmän handling måste du pröva om uppgiften kan lämnas ut. I vägledningen (2001:3) *Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter* hittar du mer information om hur du gör en sådan prövning.

Samtycke innebär däremot att en enskild individ, helt eller delvis, själv kan samtycka till att sekretessbelagda uppgifter lämnas till någon annan. Det kan vara ett alternativ om en förälder uppger att hen saknar den andra förälderns kontaktuppgifter eller kontouppgifter och därför vill att Försäkringskassan förmedlar hens kontaktuppgifter till den andra föräldern.

I vissa situationer är det dock olämpligt att lämna ut vissa uppgifter trots att det finns ett samtycke. Det gäller till exempel kontouppgifter som innehåller ett så kallat clearing nummer. Numret kan i vissa fall ange ort. Den person som ger samtycket är kanske inte medveten om detta och därför kan det vara olämpligt att lämna ut uppgiften.

Samtycke kan lämnas både skriftligen eller muntligen. För att försäkra dig om att föräldern förstått innebörden av samtycket kan du ställa fråga: *Menar du att du lämnar ditt samtycke till att vi lämnar ut dina kontaktuppgifter till barnets andra förälder?*

Eftersom samtycket kan ges muntligt är det viktigt att Försäkringskassan dokumenterar vad samtycket omfattar och när det lämnades. Det ska tydligt framgå av journalanteckningen att det bara gäller samtycke till att Försäkringskassan lämnar ut telefonnummer till den andra föräldern och inget annat. Du kan till exempel skriva: *NN*

har sagt att han/hon samtycker till att Försäkringskassan lämnar ut hans/hennes telefonnummer till förälder xxxx.

I vägledningen (2001:3) *Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter* hittar du mer information om samtycke.

6.5 Vägran att begära underhållsbidrag

Underhållsstöd lämnas inte om boföräldern trots föreläggande utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till de åtgärder som begärs för att få ett underhållsbidrag fastställt (18 kap. 10 § SFB). Det gäller när den som är bidragsskyldig bor utomlands eller bor i Sverige och får lön från utlandet.

Boföräldern är skyldig att medverka till att skäligt underhållsbidrag blir fastställt om inte sådant redan finns (19 kap. 30 § och 110 kap. 13 § SFB).

6.5.1 Boförälderns medverkan när bidragsskyldig bor utomlands eller får lön från utlandet

Om den bidragsskyldiga föräldern är bosatt utomlands eller bor i Sverige men har lön eller annan inkomst i eller från utlandet kan Försäkringskassan träda in i barnets rätt till underhållsbidrag upp till det belopp som motsvarar det underhållsstöd som har betalats ut (19 kap. 28 och 29 §§ SFB).

Boföräldern ska på begäran av Försäkringskassan lämna in en skriftlig handling om fastställt underhållsbidrag som kan ligga till grund för indrivning (19 kap. 30 § SFB).

Om underhållsbidrag inte är fastställt kan Försäkringskassan förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt (19 kap 30 § SFB).

Försäkringskassan kan också förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att fastställa ett underhållsbidrag som inte uppenbart understiger vad den bidragsskyldiga föräldern bör betala. Det gäller både om det inte finns något fastställt underhållsbidrag och om ett befintligt underhållsbidrag bör ändras (19 kap. 30 § SFB).

Ett föreläggande ska vara skriftligt och innehålla information om vad Försäkringskassan begär av boföräldern och vad det innebär om boföräldern inte följer föreläggandet.

Om boföräldern eller barnet utan giltigt skäl låter bli att följa föreläggandet lämnas inget underhållsstöd eller så minskas underhållsstödet så att det motsvarar det fastställda underhållsbidraget (18 kap. 10,12 och 23 §§ SFB).

Har barnet fyllt 18 år gäller samma skyldigheter för barnet att medverka och vidta åtgärder som för boföräldern (19 kap. 31 § SFB).

För att underhållsbidrag ska kunna fastställas eller drivas in i utlandet behöver Försäkringskassan få uppgifter om den bidragsskyldiga föräldern. Om det inte finns aktuella uppgifter är det viktigt att boföräldern lämnar all information hen har eller kan skaffa fram om var den andra föräldern befinner sig.

Sådana uppgifter kan vara

- samtliga namn
- födelseort
- senast kända adress
- tidigare adresser
- telefonnummer

- arbetsplats, arbetsgivare
- tidigare arbetsgivare.

6.5.2 Metodstöd – boförälderns medverkan när den bidragsskyldiga bor utomlands eller får lön från utlandet

När du handlägger ett ansökningsärende så kan du förelägga den sökande föräldern att medverka till att få ett underhållsbidrag fastställt från och med en viss tidpunkt. Den sökande föräldern kan göra anspråk från ett senare datum eller gå med på ett avtal från ett senare datum. I det fallet ska du bevilja underhållsstöd tidigast från den månad som anspråket görs ifrån eller som avtalet gäller ifrån. För månaderna innan dess kan den sökande föräldern inte anses ha medverkat till att få underhållsbidrag fastställt.

Om den sökande föräldern gör anspråk från den tidpunkt som du har förelagt och det andra landet fastställer underhållsbidrag från en senare tidpunkt, så får hen anses ha medverkat till att få underhållsbidraget fastställt från och med den förelagda tidpunkten. Något återkrav kan inte ställas för månaderna innan det att underhållsbidrag fastställdes.

När underhållsstöd redan är beviljat

När du förelägger boförälderm att medverka till att få underhållsbidrag fastställt från en viss tidpunkt och underhållsbidraget blir fastställt från en senare tidpunkt får boföräldern anses ha medverkat till att få underhållsbidrag fastställt, även när boföräldern går med på ett avtal från ett senare datum. Något återkrav kan inte ställas för den retroaktiva tiden.

6.5.3 Åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt

Boföräldern kan ta initiativ till att få underhållsbidrag fastställt genom att vända sig till ett juridiskt ombud för att få hjälp med det. I Sverige kan underhållsbidrag fastställas genom att parterna träffar avtal med varandra eller genom att en domstol fastställer ett belopp (7 kap. 2 § FB). Boföräldern kan visa att hen medverkar till att få ett underhållsbidrag fastställt genom att till exempel lämna in ett intyg från ett juridiskt ombud.

Om det senare kommer fram att boföräldern inte längre medverkar, till exempel genom att hen har avslutat uppdraget hos ombudet, inte lämnar in de kompletteringar som begärs av tingsrätten eller förhalar fastställelseprocessen, ska barnets fortsatta rätt till underhållsstöd utredas.

Om den bidragsskyldiga föräldern bor i ett EU-land eller i ett land som har signerat och ratificerat 2007 års Haagkonvention kan underhållsbidraget också fastställas i avtal och vara indrivningsbart i det landet om Kronofogdemyndigheten bestyrker avtalet och utfärdar ett utdrag om officiell handling. Om den bidragsskyldiga föräldern bor i exempelvis USA eller Australien måste underhållsbidraget fastställas i domstol eller genom administrativa beslut.

Underhållsbidraget kan också fastställas i det land där den bidragsskyldiga föräldern bor. Inom ramen för internationella överenskommelser om indrivning av underhålls-bidrag i gränsöverskridande ärenden är det möjligt att få underhållsbidrag fastställt i de länder som har undertecknat samma överenskommelser som Sverige. Försäkringskassan är svensk centralmyndighet i enlighet med dessa konventioner och förordningar. Därför kan Försäkringskassan hjälpa boföräldern med en ansökan om att få underhållsbidrag fastställt i ett annat land.

Reglerna för underhållsskyldighet enligt FB och indrivning av underhållsbidrag i utlandet beskrivs i Försäkringskassans vägledning (2006:1) *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet*.

6.5.4 Skälighetsbedömning av underhållsbidrag

Underhållsbidrag ska fastställas till ett skäligt belopp (7 kap. 1 § första stycket FB, prop. 2004/05:116 s. 68).

6.5.5 Metodstöd – skälighetsbedömning

Du kan med hjälp av tjänsten *Beräkna underhållsbidrag* på Försäkringskassans webbplats räkna fram ett belopp som du sedan behöver kontrollera genom en allmän skälighetsbedömning.

För att kunna bedöma skäligheten kan du till exempel behöva uppgifter om

- föräldrarnas nuvarande inkomster
- föräldrarnas bostadskostnader
- kostnader för eventuell barnomsorg
- faktiska/särskilda kostnader för barnet
- den bidragsskyldiga förälderns hemmavarande barn och andra barn som hen är underhållsskyldig för.

Om du saknar faktiska uppgifter kan du använda schabloner för inkomster och kostnader för att få stöd i att beräkna ett belopp som skulle kunna vara ett skäligt underhållsbidrag.

I vissa fall behöver du inte göra en beräkning för att bedöma underhållsbidragets skälighet. Det kan till exempel vara om du har uppgifter som visar att den bidragsskyldiga föräldern saknar betalningsförmåga. Det kan även vara när underhållsbidraget är fastställt till ett högre belopp än underhållsstödet eller när den bidragsskyldiga föräldern är bosatt i ett land som Sverige inte har ett internationellt samarbete med.

Även om underhållsbidraget fastställdes för länge sedan så ska alltid nuvarande ekonomiska förhållanden ligga till grund för skälighetsbedömningen. Anledningen till att grunden är nuvarande ekonomiska förhållanden är att det är nu som prövningen görs.

Ett underhållsbidrag som är fastställt genom en muntlig överenskommelse mellan föräldrarna ska också skälighetsbedömas. Det är enbart aktuellt för Försäkringskassan att skälighetsbedömma muntliga avtal i utfyllnadsärenden.

6.5.6 Underhållsbidrag som är uppenbart för lågt

Om ett underhållsbidrag bedöms vara uppenbart för lågt och boföräldern kan lastas för det ska Försäkringskassan inte betala underhållsstöd med högre belopp än underhållsbidraget. Detta är en så kallad spärregel som finns i 18 kap. 23 § SFB. En förutsättning för att kunna använda spärregeln är att det fastställda underhållsbidraget är uppenbart lägre än vad den som är bidragsskyldig bör betala.

Det innebär att det ska vara en klar avvikelse från vad som kan anses rimligt för den bidragsskyldiga föräldern att betala. En riktpunkt kan vara att det fastställda underhållsbidraget är åtminstone en tredjedel lägre än vad det borde vara (prop. 2004/05:116 s. 69).

När Försäkringskassan bedömer om ett underhållsbidrag är uppenbart för lågt görs bedömningen med utgångspunkt i de regler som gäller för underhåll enligt FB. I

praktiken är det sällan möjligt att exakt ange hur högt ett underhållsbidrag bör vara för att det ska kunna sägas stämma överens med FB:s regler (prop. 2004/05:116 s. 68 f.).

6.5.7 När anses boföräldern ha orsakat ett för lågt underhållsbidrag?

För att ett uppenbart för lågt underhållsbidrag ska påverka underhållsstödets storlek, ska orsaken till det låga underhållet kunna läggas boföräldern till last (18 kap. 23 § SFB). Det innebär att boföräldern anses ha orsakat det låga underhållet och att konsekvensen blir att underhållsstödet då betalas ut med samma belopp som underhållsbidraget.

Föräldrar har enligt FB avtalsfrihet om underhållsbidrag. De kan alltså själva avtala om underhållsbidragets belopp. Boföräldern kan till exempel ha gått med på ett lågt belopp när underhållet fastställdes. Vid en process i domstol är domstolen bunden av föräldrarnas yrkanden och medgivanden. Domstolen gör ingen saklig prövning om parterna vid en process styrker varandras ekonomiska förhållanden och går med på varandras yrkanden. Om föräldrarna är överens fastställer domstolen underhållet utan någon som helst prövning. Om ett underhållsbidrag då blir för lågt, kan boföräldern anses ha orsakat det.

Om ett underhållsbidrag har fastställts efter en saklig prövning av domstol och det inte har begränsats av boförälderns yrkanden eller medgivanden, kan boföräldern däremot inte anses ha orsakat det låga underhållsbidraget.

6.5.8 Giltiga skäl att inte medverka

Boföräldern kan ha ett giltigt skäl att inte medverka om hen visar att den andra föräldern inte går att få tag på. Det kan också vara så att boföräldern visar eller har uppgifter som gör det sannolikt att den andra föräldern inte längre lever (prop. 1995/96:208, s. 84).

Om det är klarlagt att den som är bidragsskyldig inte har ekonomisk förmåga att betala underhållsbidrag behöver boföräldern inte heller medverka till att bidrag fastställs.

Försäkringskassan har i ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2017:04) bland annat klargjort följande. Att boföräldern och barnet har skyddade personuppgifter eller att det finns en hotbild mot dem från den bidragsskyldiges sida kan utgöra giltigt skäl enligt 18 kap. 10 § SFB för boföräldern att trots föreläggande enligt 19 kap. 30 § SFB inte vidta eller medverka till de åtgärder som begärs för att få ett underhållsbidrag fastställt.

Läs mer

I Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2017:04) *Giltigt skäl enligt 18 kap. 10 § socialförsäkringsbalken (SFB) att trots föreläggande låta bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få ett underhållsbidrag fastställt.*

6.6 Barn med barnpension eller efterlevandestöd

Ett barn som har rätt till barnpension eller efterlevandestöd efter en bidragsskyldig förälder kan inte få underhållsstöd (18 kap. 11 § SFB). Barnpension och efterlevandestöd betalas ut till barn som förlorat en eller båda föräldrarna. Dessa förmåner regleras i 77 kap. SFB och handläggs av Pensionsmyndigheten.

Skyddet i socialförsäkringen för barn med en avliden förälder förstärktes år 2003. När efterlevandestödet konstruerades var utgångspunkten att ett barn till en avliden förälder i princip ska få samma ekonomiska grundskydd som barn till särlevande föräldrar får

genom underhållsstöd. Som en konsekvens har ett barn till en avliden förälder inte rätt till underhållsstöd, eftersom hen alltid kommer att få ett grundskydd genom efterlevandestödet (prop. 2001/02:84, s. 99).

Om barnet bor hos en särskilt förordnad vårdnadshavare och får barnpension eller efterlevandestöd efter *en* avliden förälder, kan barnet däremot få underhållsstöd i förhållande till den andra föräldern (18 kap. 7 § SFB).

6.6.1 Förmånstiden

Barnet kan inte få underhållsstöd för dödsfallsmånaden om hen får barnpension eller efterlevandestöd för samma månad (18 kap. 11 § SFB). Om barnpension eller efterlevandestöd beviljas retroaktivt ska underhållsstöd som redan har betalats ut för dödsfallsmånaden därför räknas av (107 kap. 2 § SFB).

Rätten till barnpension och efterlevandestöd gäller från och med dödsfallsmånaden om föräldern inte hade ålderspension vid dödsfallet. Om föräldern hade ålderspension börjar rätten till barnpension eller efterlevandestöd gälla månaden efter dödsfallet (77 kap. 14 § SFB). Sedan 1 januari 2020 betalas inte efterlevandestöd ut för längre tid tillbaka än en månad före ansökningsmånaden (77 kap. 16 § SFB).

När rätt till barnpension eller efterlevandestöd finns hämtar Pensionsmyndigheten uppgifter om hur mycket underhållsstöd som har betalats ut så att det går att göra avräkningen enligt bestämmelsen om sammanträffande av förmåner i 107 kap. 2 § SFB.

Exempel

Underhållsstöd betalas ut. Den bidragsskyldiga föräldern (ej pensionär) avlider den 16 maj. Barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd enligt SFB från och med maj månad. I samband med den retroaktiva utbetalningen av barnpension eller efterlevandestöd räknas det underhållsstöd som betalats ut för tiden från och med maj månad av.

Exempel

Underhållsstöd betalas ut. Den bidragsskyldiga föräldern är pensionär. Han avlider den 16 maj. Barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd enligt SFB från och med juni månad. Underhållsstöd kan betalas ut till och med maj månad. Avräkning ska göras för underhållsstöd för tid från och med juni månad.

6.6.2 Underhållsstöd eller efterlevandestöd när officiella dödsfalls- eller släktskapsdokument saknas

I vissa ärenden är det oklart om det är underhållsstöd eller barnpension/efterlevandestöd som ska beviljas. Det handlar om ärenden där boföräldern uppger att den bidragsskyldiga föräldern är försvunnen eller avliden, men där det är omöjligt att få in officiella dokument som styrker dödsfall och släktskap. Det handlar ofta om länder där det pågår krig eller naturkatastrofer. En förutsättning för att efterlevandestöd ska kunna beviljas är att dödsfallet (att personen är avliden) och släktskap (att den avlidna är barnets förälder) har gjorts sannolikt. Om frågan gäller efterlevandestöd efter en försvunnen person ska det kunna antas att försvinnandet har lett till dödsfall. Mer information finns i Pensionsmyndighetens vägledning (2010:4) *Efterlevandepension och efterlevandestöd*. Om en förälder efter en sådan prövning bedöms vara avliden har

barnet rätt till barnpension/efterlevandestöd. Om förhållandet däremot inte har gjorts sannolikt avslår Pensionsmyndigheten ansökan. Då kan barnet i stället ha rätt till underhållsstöd.

6.6.3 Metodstöd – handläggning när barnet kan ha rätt till barnpension/efterlevandestöd

I Pensionsmyndighetens vägledning (2010:4) *Efterlevandepension och efterlevandestöd* beskrivs handläggningen av ärenden om barnpension eller efterlevandestöd till barn. Barnpension och efterlevandestöd är olika typer av efterlevandepension.

När det kommer in en ansökan om underhållsstöd eller om du får impuls i ett pågående ärende och det är oklart om den bidragsskyldiga föräldern lever, ska du som handläggare kontrollera om det finns en ansökan eller ett beslut om efterlevandepension hos Pensionsmyndigheten.

Om det inte finns något ärende hos Pensionsmyndigheten ska du informera den studerande eller föräldern om möjligheten till efterlevandepension. Detta eftersom underhållsstöd inte lämnas om barnet har rätt till efterlevandepension efter en bidragsskyldig förälder (18 kap. 11 § SFB). I vissa fall behövs ingen ansökan, hänvisa därför föräldern till att ta kontakt med Pensionsmyndigheten.

I fall då efterlevandepension inte kan beviljas eftersom dödsfallet inte gjorts sannolikt kan det finnas rätt till underhållsstöd.

I din bedömning av rätten till underhållsstöd bör du ta ledning av den bedömning som Pensionsmyndigheten har gjort i ärendet. Om efterlevandepension inte har beviljats på grund av att den sökande inte har medverkat i utredningen så behöver du ta hänsyn till det. I den situationen har den sökande inte rätt till underhållsstöd heller.

När en ansökan kommer in till Försäkringskassan är det därför nödvändigt att avvakta med beslut till dess Pensionsmyndigheten handlagt sitt ärende. På så sätt blir det möjligt för sökande att få underhållsstöd retroaktivt för den tid Pensionsmyndighetens utredning pågått.

I ett pågående ärende innebär det att du behöver bedöma om det finns sannolika skäl för att för att fatta ett interimistiskt beslut om att innehålla förmånen enligt 112 kap. 3 § SFB.

6.7 Förlängt underhållsstöd

De undantag som gäller rätten till underhållsstöd som anges i 18 kap. 8–11 §§ gäller även för rätten till förlängt underhållsstöd. Det som gäller för medverkan till att få föräldraskap fastställt och medverkan till åtgärder för att få ett underhållsbidrag, gäller då barnet (18 kap. 12 § SFB).

7 Förmånstiden

I detta kapitel behandlas under vilka olika tidsperioder underhållsstöd kan betalas ut.

7.1 Rätten inträder

Underhållsstöd lämnas från och med månaden efter den månad som föräldrarna flyttat isär eller rätt till stöd annars uppkommit (18 kap. 13 § SFB).

Rätt till underhållsstöd finns från och med månaden efter det att förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB är uppfyllda. I vissa situationer kan underhållsstöd inte lämnas trots att förutsättningarna enligt ovan nämnda lagrum finns. Se även i kapitel 4 i denna vägledning om undantag från rätten till underhållsstöd.

Exempel
Ansökan om underhållsstöd lämnas till Försäkringskassan den 15 maj. Föräldrarna flyttade isär den 28 april och pappan bor och är folkbokförd på en ny bostad. Barnet är folkbokfört hos mamman i den tidigare gemensamma bostaden. Underhållsstöd kan lämnas från och med maj månad.

Exempel
Barnet har bott växelvis hos båda föräldrar. Den 15 mars ansöker boföräldern om fullt underhållsstöd på grund av att barnet bor varaktigt endast hos denna sedan den 25 februari. Den bidragsskyldiga föräldern har inget att invända mot ansökan. Fullt stöd kan lämnas från och med mars månad.

7.1.1 Retroaktiv tid

Även om förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB är uppfyllda kan underhållsstöd beviljas retroaktivt längst en månad tillbaka före ansökningsmånaden. Det framgår av 18 kap. 13 § SFB.

Exempel
Ansökan om underhållsstöd kommer in till Försäkringskassan den 31 maj. Föräldrarna flyttade isär den 20 februari. Barnet och mamman har varit folkbokförda på samma adress hela tiden. Underhållsstöd kan lämnas från och med april månad.

Exempel
Föräldrarna flyttade isär för mer än ett år sedan. Förutsättningarna i 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § SFB har därför varit uppfyllda sedan lång tid tillbaka. Den bidragsskyldiga pappan har betalat underhållsbidrag direkt till vårdnadshavaren. Han betalade sista gången för barnet den 25 februari avseendet mars månad. Den 5 maj ansöker vårdnadshavaren om underhållsstöd eftersom hon inte fått något underhållsbidrag för april och maj. Underhållsstöd kan beviljas från och med april månad.

Exempel
Underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag betalas ut. I juni månad ansöker boföräldern om fullt underhållsstöd från och med april månad. Den bidragsskyldiga föräldern har inte betalat sedan sista februari. Fullt underhållsstöd beviljas från och med maj månad, det vill säga inte längre tillbaka än från och med månaden före ansökningsmånaden. Om ansökan lämnats under maj månad hade fullt underhållsstöd kunnat betalas ut från och med april månad.

7.1.2 Barnet flyttar mellan föräldrarna

Rätten till underhållsstöd tillkommer barnet. Det innebär att barnet endast har rätt till ett underhållsstöd per månad. Om det finns en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan rätt till underhållsstöd finnas i förhållande till båda föräldrarna.

Exempel
Ansökan om underhållsstöd kommer in i maj månad. Barnet flyttade den 1 maj från mamman till pappan och folkbokfördes på hans adress den 7 maj. Vårdnaden om barnet är gemensam. Underhållsstöd kan betalas ut till pappan från och med juni eftersom rätten till stöd uppkommit i maj. Eftersom barnet flyttade den 1 maj har mamman rätt till underhållsstöd för maj månad.

Exempel
Ansökan om underhållsstöd kommer in i maj. Barnet flyttade den 20 april från mamman till pappan och folkbokfördes på hans adress. Vårdnaden om barnet är gemensam. Utbetalning av underhållsstödet för maj har gjorts till mamman den 20 april. Pappan har rätt till underhållsstöd från och med maj månad. Frågan om återkrav mot mamman för utbetalningen den 20 april prövas.

Exempel
Barnet flyttar till pappan den 31 maj. Mamman är ensam vårdnadshavare för barnet. Underhållsstödet dras in från och med juni. Pappan får vårdnad om barnet gemensamt med mamman i juli månad och ansöker om underhållsstöd. Barnet folkbokförs hos honom i juli. Underhållsstöd kan beviljas till pappan från och med augusti månad.

7.2 Rätten upphör

Underhållsstöd lämnas till och med den månad under vilken barnet fyller 18 år eller till och med den månad under vilken rätten annars upphört (18 kap. 13 § SFB).

Exempel
Den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med barnet och boföräldern den 31 juli. Rätten till underhållsstöd upphör vid utgången av juli månad.

Exempel
Den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med barnet och boföräldern den 1 augusti. Rätten till underhållsstöd upphör vid utgången av augusti månad.

Exempel
Underhållsstöd betalas ut. Barnet fyller 18 år den 3 april. Rätten till underhållsstöd upphör vid utgången av april månad.

7.3 Förlängt underhållsstöd

Förlängt underhållsstöd kan lämnas från och med månaden efter det att den studerande har fyllt 18 år eller återupptagit studierna. Stödet lämnas tidigast från och med månaden efter den månad när föräldrarna flyttat isär eller rätt till stöd annars uppkommit. Dock inte för längre tid än en månad före ansökningsmånaden. Stödet betalas ut längst till och med juni månad det år barnet fyller 20 år (18 kap. 6 och 14 §§ SFB). Se även i kapitel 8 särskilt om förlängt underhållsstöd.

7.4 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad

106 kap. 8 § SFB
Underhållsstöd lämnas inte för sådan kalendermånad då barnet under hela månaden

1. på statens bekostnad får vård på institution eller annars kost och logi,
2. bor i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller
3. vårdas i familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten.

När ett barn vårdas eller bor på det allmännas bekostnad, har staten eller kommunen tagit över det direkta ansvaret för att barnet lever under såväl socialt som ekonomiskt tillfredsställande förhållanden. Eftersom boföräldern i dessa situationer inte längre har det fulla ekonomiska ansvaret för barnet ska hen inte få underhållsstöd. (Prop. 1995/96:208 s. 87.)

Vård eller boende på statens bekostnad
Den första punkten i bestämmelsen handlar om skolor, institutioner eller vårdinrättningar där barnet får sin dagliga omvårdnad och staten svarar för kostnaden. Det kan också handla om barn som avtjänar ett fängelsestraff, vistas i häkte eller avtjänar ett straff med elektronisk övervakning i kontrollerat boende eller säkerhetsförvaring.

Det beror på att ett barn i den situationen anses få sådan vård på institution som avses i 106 kap. 8 p. 1 § SFB. (Jfr. prop. 1995/96:208, Bilaga 2, s. 121, prop. 2024/25:202 s. 39 och prop. 2025/26:95. Se även prop. 2025/26:252, s. 13 och 16).

Sedan den 1 juli 2026 döms barn till fängelse i stället för sluten ungdomsvård. Lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård kommer att upphävas först den 1 juli 2030. Det innebär att barn som sedan tidigare får sluten ungdomsvård fortfarande omfattas av 106 kap. 8 p. 1 § SFB. (Se prop. 2025/26:132 s. 99 och 271).

Vård eller boende enligt den första punkten kan även handla om vistelse på statlig specialskola. Läs mer om specialskolan på specialpedagogiska skolmyndighetens hemsida www.spsm.se.

Vård eller boende på kommunens bekostnad
Den andra punkten gäller barn som bor i familjehem eller bostad med särskild service enligt LSS.

Den tredje punkten avser med familjehem ett enskilt hem, där barnet alltså bor i en vanlig familjemiljö.

För att placera ett barn i ett familjehem ska det finnas ett beslut från socialnämnden eller domstol. Socialnämndens beslut kan inte delegeras till en tjänsteman, eftersom nämnden också måste godkänna att hemmet tar emot ett barn.

Ett stödboende kan vara ett fristående placeringsalternativ eller fungera som utslussning efter att barnet fått annan vård utanför det egna hemmet. I första hand är alternativet avsett för unga i åldern 18–20 år, men i vissa fall kan ett barn i åldern 16–17 placeras i ett stödboende. Placeringen kan innebära att barnet bor i en egen lägenhet, men då har socialnämnden fortsatt ett övergripande ansvar på samma sätt som vid en placering i familjehem eller hem för vård och boende (HVB). (Prop. 2015/16:43 s. 36, 38 och 44)

Att barnet bor i ett jourhem, akuthem, nätverkshem eller liknande är i detta fall detsamma som att det ”vårdas i familjehem inom socialtjänsten”.

Med hem för vård och boende menas ett så kallat HVB-hem. I fråga om placering i ett HVB-hem räcker det med att socialtjänstens beslut är ett tjänstemannabeslut, eftersom ett HVB-hem redan tidigare har ett generellt godkännande om att ta emot barn. Om placeringen sker med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) så är det domstolen som har beslutat om vården. Ofta används HVB-hem i akuta situationer när ett barn måste omhändertas omedelbart.

Placeringen pågår till dess det finns ett beslut om att den inte längre ska pågå.

Socialnämnden kan även placera ett barn och en förälder tillsammans. Om det exempelvis framgår att kommunen tagit över det övergripande ekonomiska ansvaret för barnet ska barnet anses vara placerad enligt 106 kap. 8 § SFB. Då ska underhållsstöd inte betalas ut.

I skyddat boende tillsammans med en vårdnadshavare
Om en vårdnadshavare och barn har beviljats insatsen skyddat boende enligt 9 kap. 1 och 5 §§ socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, ska barnet få underhållsstöd som vanligt. Det gäller även när barnet har beviljats skyddat boende enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. I dessa situationer ska underhållsstöd betalas ut under förutsättning att de övriga försäkringsvillkoren är uppfyllda.

Ett skyddat boende skiljer sig från ett HVB-hem, stödboende och familjehem. Syftet och utformningen är annorlunda, liksom insatsens innehåll. En skillnad är också att ett barn endast kan placeras i ett skyddat boende tillsammans med en vuxen vårdnadshavare. Ett skyddat boende har dessutom oftast självhushåll.

Självhushåll innebär att vårdnadshavaren ansvarar för sin och sitt barns försörjning och de behov och kostnader som uppstår under vistelsetiden, till exempel för mat och hygienartiklar. Vårdnadshavarens kostnader för barnet finns alltså kvar under placeringstiden, vilket innebär att barnet behåller rätten till underhållsstöd. (Prop. 2023/24:31 s. 242 ff.)

7.4.1 Barn som placeras och vistas i det egna hemmet

Ett barn som är placerat i det egna hemmet kan ha rätt att få underhållsstöd utbetalt, trots att det finns ett beslut om vård eller boende.

Rättsfall

Kammarrätten i Jönköping har behandlat frågan om boföräldern till ett barn som var LVU-placerad i det egna hemmet kunde ha rätt till underhållsstöd. Kammarrätten bedömde att begreppet familjehem enligt 106 kap. 8 § SFB fick anses innebära ett annat hem än barnets eget hem. En sådan bedömning menade domstolen är i linje med syftet med den aktuella bestämmelsen om underhållstöd, vilket är att barnets förälder inte ska kompenseras för en utgift som hen inte har. Kammarrätten fastställde att det inte fanns något hinder mot att betala underhållsstöd till barnet. (KRNJ mål nr 1147-13, se även KRNS mål nr 8883-12)

Om det finns ett beslut om placering i familjehem och barnet bor kvar hos boföräldern, kan barnet ha fortsatt rätt att få underhållsstöd utbetalt. Det kan till exempel handla om att barnet själv väljer att flytta hem till boföräldern. Då har boföräldern fortfarande det fulla ekonomiska ansvaret för barnet, varför underhållsstöd kan betalas ut (jfr prop. 1995/96:208 s. 87).

Barnet har också rätt att få underhållsstöd utbetalt om hen bor hos boföräldern som en del av en utslussning och därmed inte bor eller vårdas på det allmännas bekostnad hela månaden.

Det gäller även om ett barn ska avtjäna ett fängelsestraff med elektronisk övervakning i hemmet. I den situationen bor barnet i den egna bostaden, vilket innebär att 106 kap. 8 § SFB inte ska tillämpas och att underhållsstöd får betalas ut (jfr. prop. 2024/25:202 s. 27 ff. och s. 60 ff.).

Om barnet däremot bor kvar hemma och undanhåller sig verkställighet av ett straff eller häktning har hen inte rätt att få underhållsstöd utbetalt, läs mer i avsnitt 7.4.4.

7.4.2 Begreppen familjehemsförälder och särskilt förordnade vårdnadshavare

En familjehemsförälder är en person som tar emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i sitt eget hem. Ett familjehem kan enligt definitionen i 2 kap. 16 § SFB inte tillhöra barnets föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om barnet.

Om barnet har bott i familjehemmet under en längre tid och rotat sig där, kan vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. De blir då särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 8 § FB). Överflyttningen av vårdnaden innebär att barnet inte längre får vård på statens eller socialtjänstens bekostnad såsom det avses i 106 kap. 8 § SFB.

Den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna är inte försörjningsskyldiga för barnet, utan får ersättning av kommunen med stöd av 22 kap. 15 § SoL. De biologiska föräldrarna ska bidra till underhållet, men om de inte gör det kan barnet få underhållsstöd. I den här situationen kan alltså både underhållsstöd och viss ersättning från kommunen betalas ut för samma tid (prop. 2012/13:10 s. 89).

7.4.3 In- och utskrivningsmånaden

Ett barn har rätt till att få underhållsstöd utbetalt för den månad när hen skrivs in eller ut från en institution. Det följer av 106 kap. 8 § SFB. Barnet har också rätt till underhållsstöd för den månad hen tas om hand om eller när insatsen upphör.

Det gäller under förutsättning att barnet har rätt till underhållsstöd i övrigt. Barnet kan till exempel ha förlorat rätten till underhållsstöd genom att flytta till den bidragsskyldiga föräldern medan vården formellt pågår, vilket alltså innebär att barnet inte längre bor varaktigt hos boföräldern.

7.4.4 Om barnet undanhåller sig verkställighet av häktning eller frihetsberövande påföljd

Om ett barn undanhåller sig verkställighet av ett straff eller häktning ska Försäkringskassan inte betala ut underhållsstöd (106 kap. 3 a–b § SFB och 106 kap. 8 § SFB). Det beror på att barnet räknas som intagen vid inrättningen (prop. 2024/25:111 s. 11 och 29).

7.4.5 När underhållsstöd ska lämnas trots sådana pågående insatser som anges i 106 kap. 8 § SFB

Det finns situationer när underhållsstöd ska betalas ut trots pågående insatser enligt 106 kap. 8 § SFB. Försäkringskassan har klargjort i ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2025:01) att det gäller om barnet vistas utanför insatsen under minst 10 sammanhängande dygn och övriga förutsättningar för underhållsstöd är uppfyllda.

Om vistelsen löper över ett månadsskifte får insatsen först anses ha upphört tillfälligt under den andra månaden och underhållstöd lämnas därför för den månaden.

Exempel

Ett barn är hemma hos boföräldern i 11 dygn från den 23 april till den 4 maj. Underhållsstöd betalas ut för maj månad.

Exempel

Ett barn är hemma hos boföräldern de sista 9 dygnen i juni, hela juli och de första tre dygnen i augusti. Underhållsstöd betalas ut för juli månad.

Eftersom underhållsstöd betalas ut för juli månad kan dessa dagar inte räknas ihop med dygnen för juni eller augusti månad. Dagarna för juli månad anses vara förbrukade i och med att underhållsstöd betalats ut. Boföräldern har i denna situation inte haft sådana kostnader för barnet under juni och augusti månad eftersom vistelsen understigit tio sammanhängande dygn.

Läs mer

I Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2025:01) *När underhållsstöd ska lämnas trots sådana pågående insatser som anges i 106 kap. 8 § socialförsäkringsbalken.*

7.4.6 Underrättelse till Försäkringskassan

En kommunal nämnd som ansvarar för att ett barn får en insats enligt 106 kap. 8 § 2 eller 3 SFB ska så snart som möjligt lämna uppgifter till Försäkringskassan om den beslutade insatsen (110 kap. 37 a § SFB).

En statlig inrättning som antingen ansvarar för att ett barn får vård eller står för barnets kost och logi enligt 106 kap. 8 § 1 SFB ska så snart som möjligt underrätta Försäkringskassan om när barnet skrivs in eller ut. Kriminalvården ska lämna uppgifter om barn vid intagning i fängelse och även när ett barn undanhåller sig verkställighet av fängelsestraff eller säkerhetsförvaring. (Se 2 § USF och 1 § 2 förordning [2018:1747] om viss underrättelseskyldighet för Kriminalvården.)

Information ifall barnet kommer vistas i hemmet trots pågående insatser enligt 106 kap. 8 § SFB kan lämnas till Försäkringskassan med stöd av 110 kap. 31 § SFB.

Det finns inget formkrav för hur informationen ska lämnas till Försäkringskassan. Det innebär att informationen kan lämnas både muntligt och skriftligt.

7.4.7 Utbetalningen innehålls

När Försäkringskassan får information om att ett barn skrivits in för vård eller boende på det allmännas bekostnad ska underhållsstöd inte betalas ut från och med månaden efter den månad då barnet skrevs in (106 kap. 8 § SFB). Detta gäller även när Försäkringskassan får information om att ett barn undanhåller sig verkställighet av häktning eller frihetsberövande påföljd.

7.4.8 Underhållsstöd för barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad

Om en ansökan om underhållsstöd görs under tid som ett barn vårdas eller bor på det allmännas bekostnad, ska Försäkringskassan utreda rätten till ersättning. Underhållsstöd kan beviljas, men det ska inte göras någon utbetalning för den perioden. Den som är bidragsskyldig ska informeras om att underhållsstöd inte betalas ut och att hen tills vidare inte ska betala till Försäkringskassan.

Enligt bestämmelserna i SoL kan boföräldern och den bidragsskyldiga föräldern bli skyldiga att bidra till kommunens kostnader för barnet i skälig utsträckning. Socialnämnden får alltså ta emot underhållsbidrag för barnet (32 kap. 3 § SoL). I praktiken innebär det att kommunen beräknar vardera förälderns förmåga att bidra som om föräldern var betalningsskyldig enligt 19 kap. SFB (17 kap. 3 § socialtjänst-förordningen [2025:468]).

7.4.9 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad när underhållsbidrag är fastställt och den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands eller får lön från utlandet

Om den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands eller får lön från utlandet, kan Försäkringskassan ta över barnets rätt att få underhållsbidrag – men bara för del som motsvarar det underhållsstöd som redan har betalats ut (19 kap. 29 § SFB). När ett barn vårdas eller bor på det allmännas bekostnad har hen inte rätt till utbetalning av underhållsstöd (106 kap. 8 § SFB). Därför ska Försäkringskassan inte driva in underhållsbidrag för en period när ett barn vårdas eller bor på det allmännas bekostnad.

Däremot kan inte kommunen träda in i barnets rätt till underhållsbidrag och underhållsbidraget ska inte heller betalas till kommunen för att täcka den avgift som de kan ta ut för ett barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad.

8 Särskilt om förlängt underhållsstöd

Kapitlet behandlar kortfattat vad som gäller för rätten till underhållsstöd när barnet fyllt 18 år och fortfarande går i skolan.

8.1 Rätt till förlängt underhållsstöd

Ett barn som har fyllt 18 år och inte är eller har varit gift har rätt till förlängt underhållsstöd under den tid hen bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen. Underhållsstöd betalas ut längst till och med juni månad det år barnet fyller 20 år.

Anledningen till att barnet inte kan få förlängt underhållsstöd om hen ingått äktenskap är att makar är underhållsskyldiga gentemot varandra (6 kap. 1 § ÄktB). Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör därmed.

De regler som begränsar rätten till underhållsstöd och som beskrivs i kapitel 5 gäller också för det förlängda underhållsstödet. Det som gäller boföräldern gäller då i stället barnet. Det är barnet som ska medverka när föräldraskapet inte är fastställt eller när underhållsbidrag ska fastställas (18 kap.12 § SFB).

Studier som omfattar kortare tid än åtta veckor eller deltidsstudier ger inte rätt till förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB).

Studiehjälp kan bestå av studiebidrag, extra tillägg och inackorderingstillägg. Så länge barnet bedriver studier som ger rätt till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen har barnet rätt till förlängt underhållsstöd under vissa förutsättningar, men det finns inget krav att studiehjälp faktiskt betalas ut. I stället räcker det att barnet studerar på ett sätt som i och för sig berättigar till studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (KRNG mål nr 5438-09).

8.1.1 Metodstöd – när CSN inte betalar ut studiehjälp

När Försäkringskassan tar emot en ansökan kan beslut i normalfallet fattas baserat på informationen om studiehjälp som tas emot per fil från CSN. Men i vissa fall när CSN har nekat barnet studiehjälp ska Försäkringskassan utreda genom att

- kontakta CSN eller det myndiga barnet för att få ta del av beslutet om studiehjälp eftersom orsaken till avslaget framgår av motiveringen
- kontakta skolan där barnet är inskriven för att kontrollera tidsperioder och omfattning av studierna.

Ett exempel på en situation där barnet kan ha rätt till förlängt underhållsstöd trots att studiehjälp inte betalas ut är när CSN avslagit begäran om studiehjälp på den grunden att barnet endast har tillfälligt och inte permanent uppehållstillstånd. Om bedömningen är att barnet är försäkrat för bosättningsbaserade förmåner enligt SFB, bedriver studier som berättigar till studiestöd och att barnet har rätt till underhållsstöd, ska handläggaren bevaka ärendet eftersom eventuella impulser om avbrott i skolgången inte tas emot maskinellt i dessa fall. Det är även lämpligt att i kontakt med barnet informera om möjligheten att ansöka om studiehjälp från CSN när hen får permanent uppehållstillstånd.

8.2 När rätten inträder

Förlängt underhållsstöd lämnas tidigast från och med månaden efter det att barnet fyllt 18 år eller har återupptagit studierna (18 kap. 14 § SFB).

Barnet kan själv ansöka om förlängt underhållsstöd, även om hen ännu inte fyllt 18 år. Det framgår av 110 kap. 5 § SFB.

Även om ansökan har gjorts innan barnet fyller 18 år får beslut om underhållsstöd inte fattas innan barnet har fyllt 18 år, eller förutsättningarna annars är uppfyllda (jfr 18 kap. 2 och 6 §§ SFB). Enligt föräldrabalken har den bidragsskyldiga föräldern till och med sista dagen i 18-årsmånaden på sig att betala underhållsbidrag för kommande månad (7 kap. 7 § FB). Det är därför viktigt att beslutet om förlängt underhållsstöd i regel fattas månaden efter att barnet fyllt 18 år. Så länge underhållet inte förfallit till betalning finns det grundad anledning att tro att föräldern kommer att betala i rätt ordning.

Bedömningen blir annorlunda om föräldern till exempel i samband med svar på kommunicering om ansökan säger att hen inte kommer att betala underhåll till barnet. I en sådan situation finns det ingen anledning att avvakta 18-årsmånadens utgång. Men barnet måste fortfarande ha fyllt 18 år för att beslut om förlängt underhållsstöd ska kunna fattas. Har föräldern däremot inte hört av sig med anledning av kommuniceringen avvaktas 18-årsmånadens utgång (7 kap. 7 § FB, jfr 18 kap. 9 § SFB).

Om barnet har ansökt om utfyllnadsbidrag finns det inte anledning att vänta med beslutet till 18-årsmånadens utgång.

8.3 Vad räknas som ett studieavbrott?

Ett barn kan ha rätt till studiehjälp både när hen studerar under hel eller del av kalendermånad, medan underhållsstöd endast kan betalas ut för hela kalendermånader. Skillnaden innebär att barnet kan ha rätt till förlängt underhållsstöd trots att hen gör ett avbrott i studierna under terminen. Det förutsätter att avbrottet inte pågår en hel kalendermånad eller längre.

Exempel
Ett barn bedriver studier som ger rätt till studiehjälp och underhållsstöd betalas ut för barnet.

Studier avbryts och återupptas under en och samma månad
Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 10 och den 29 oktober. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober. Eftersom studiehjälpen inte har dragits in för en hel kalendermånad eller längre påverkas inte rätten till underhållsstöd.

Studier avbryts en månad och återupptas månaden därpå
Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 29 oktober och den 3 november. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober och del av november. Eftersom studiehjälpen inte har dragits in för en hel kalendermånad eller längre påverkas inte rätten till underhållsstöd

Studier avbryts en månad och återupptas senare än månaden därpå
Barnet har olovlig frånvaro den 6 oktober och mellan den 29 oktober och den 3 december. CSN beslutar därför om att rätt till studiehjälp endast finns för del av oktober, att ingen rätt till studiehjälp finns för november månad och att rätt till studiehjälp finns för del av december. Eftersom studiehjälpen har dragits in för en hel kalendermånad eller längre, påverkas rätten till underhållsstöd. Det finns rätt till underhållsstöd för barnet till och med oktober månad och sedan efter ansökan på nytt från och med januari månad om övriga förutsättningar är uppfyllda.

Skolgången anses pågå under skolbyten, ferier såsom sommar- och jullov eller om barnet inte kan delta i utbildningen på grund av sjukdom. Underhållsskyldigheten har då inte upphört (prop. 2000/01:134 s. 10 och 13).

Exempel
Ett 18-årigt barn studerar med rätt till studiehjälp, och förlängt underhållsstöd betalas ut för barnet. Barnet går ut gymnasiet och meddelar då att hen kommer att fortsätta att studera med rätt till studiehjälp även efter sommarlovet. Eftersom skolgången anses pågå även under sommarlovet, har hen rätt till förlängt underhållsstöd.

Om det däremot har varit ett studieavbrott anses skolgången återupptagen när barnet faktiskt har påbörjat skolgången igen, eller skulle ha gjort det om inte omständigheter som hen inte kunnat råda över kommit emellan, till exempel sjukdom. Det är först när barnet börjat skolan och inte när barnet får antagningsbeskedet som behovet av underhåll uppstår (prop. 2000/01:134 s. 12). Får barnet till exempel antagningsbeskedet i juli och studierna börjar i augusti har hen rätt till förlängt underhållsstöd från och med september. Det här förutsätter att Försäkringskassan bedömer att studierna avbrutits. Om barnet har studerat med rätt till studiehjälp till och med juni, betraktas sommarlovet inte som avbrott om studierna antas fortsätta till hösten förutsatt att studierna ger rätt till studiehjälp.

Ett exempel på en situation där barnet kan ha rätt till förlängt underhållsstöd trots att studiehjälp inte betalas ut är när CSN inte betalas ut på grund av sommarlov. Om ansökan görs under denna tid finns det ingen information om studiehjälp. Utifrån vad

barnet anger om studier kan vi utgå ifrån att avsikten är att studera under höstterminen. Om det i efterhand visar sig att hen inte har rätt till studiehjälp behöver vi utreda anledningen till det.

Om avsikten var att fortsätta studera och barnet avbryter (hoppar av) sina studier, eller ändrar sin avsikt, har hen rätt till förmån till dess att studierna avbröts alternativt avsikten ändrades. Det gör även att den andra föräldern är underhållsskyldig fram till dess.

Det finns tillfällen när det redan under utredningen kan konstateras att barnet har börjat studera igen. Om Försäkringskassan inte har fattat något slutligt beslut om stoppad utbetalning krävs ingen ny ansökan. Då kan det förlängda underhållsstödet fortsätta betalas ut med stöd av den tidigare ansökan, men barnet har rätt till förlängt underhållsstöd igen från och med månaden efter det att rätten återuppstod.

Eftersom ett beslut om att rätten till förmånen finns, upphör eller återuppstår endast tar ställning till kommande utbetalningar, ska underhållsstöd som redan betalats ut felaktigt krävas tillbaka enligt bestämmelserna om återkrav.

Ett uppehåll i skolgången innebär inte att rätten till förlängt underhållsstöd upphör slutgiltigt. När ett slutligt beslut fattats om att förmånen inte längre betalas ut och barnet sedan återupptar studierna kan barnet åter lämna in en ansökan om förlängt underhållsstöd (18 kap. 6 § SFB).

9 Beräkning av underhållsstöd

I detta kapitel behandlas underhållsstödets storlek. Storleken påverkas bland annat av vilken form av stöd det gäller, men även av till exempel barnets ålder och inkomster.

9.1 Underhållsstödets belopp

En lagändring trädde i kraft den 1 juli 2022 och tillämpas första gången för underhållsstöd som avsåg augusti 2022. Lagändringen innebar att underhållsstödet höjdes med 150 kronor för barn som är 7–10 år.

Beloppen per månad:

- 1 673 kronor till och med den månad barnet fyller 7 år
- 1 823 kronor till och med den månad barnet fyller 15 år
- 2 223 kronor efter att barnet har fyllt 15 år.

Underhållsstödet utgick från början med samma belopp per månad och barn, oberoende av barnets ålder. Därefter har underhållstödet i omgångar åldersdifferentierats, se listan nedan. Bestämmelserna i 18 kap. 20 § SFB innebär numera att barnets ålder istället ska avgöra hur mycket underhållsstöd som kan betalas ut per månad. Det beror på att äldre barns normalbehov är större än yngre barns (se prop. 2016/17:216 s. 21, prop. 2017/18:173 s. 21 och prop. 2021/22:01, utgiftsområde 12, s. 132 ff.).

Tidsperiod:	Månadsbelopp:
Augusti 2022-	1 673 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 7 år
	1 823 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år
	2 223 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
Juli 2021–juli 2022	1 673 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 11 år
	1 823 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år
	2 223 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
Februari 2019-juni 2021	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 11 år
	1 723 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år
	2 073 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
September 2018-januari 2019	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år
	2 073 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
Februari 2018–augusti 2018	1 573 kronor t.o.m. månaden när barnet fyller 15 år
	1 723 kronor fr.o.m. månaden efter att barnet har fyllt 15 år
Oktober 2015–januari 2018	1 573 kronor
Februari 2006–september 2015	1 273 kronor
Februari 1997–januari 2006	1 173 kronor

9.2 Utfyllnadsbidrag efter avräkning för underhåll

Om det finns anledning att anta att en bidragsskyldig betalar ett underhåll för sitt barn som motsvarar minst det belopp som skulle ha fastställts som betalningsbelopp ska beloppet avräknas från underhållsstödet. Det kan då bli aktuellt att i stället för fullt underhållsstöd bevilja utfyllnadsbidrag (18 kap. 21 § SFB).

9.2.1 Framräknat belopp är lägre än underhållsstödet

Det är i allmänhet inte känt vilket belopp som ska betalas innan Försäkringskassan har beräknat detta. Om det beräknade beloppet blir lägre än underhållsstödet och det är sannolikt att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning kommer att betala beloppet, beviljas underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag. Det vill säga, med ett belopp som utgör mellanskillnaden.

Exempel

Försäkringskassan räknar fram att den bidragsskyldiga föräldern ska betala minst 690 kronor per barn direkt till boföräldern.

Hur stort utfyllnadsbidraget blir beror på barnets ålder.

Utfyllnadsbidraget för ett sexårigt barn blir 1 673 – 690 = 983 kronor per månad.

Utfyllnadsbidraget för ett 16-årigt barn blir 2 223 – 690 = 1 533 kronor per månad.

Skulle den bidragsskyldiga föräldern betala ett högre belopp till barnet än det belopp Försäkringskassan beräknat påverkar detta inte utfyllnadsbidraget som Försäkringskassan betalar ut till barnet (prop. 1995/96:208, s. 61–62 och 85). Det innebär bara att barnet får en bättre försörjningssituation.

Men om den bidragsskyldiga föräldern i stället betalar ett belopp som motsvarar det som Försäkringskassan skulle ha betalat ut i fullt underhållsstöd för barnet lämnas inte något underhållsstöd (prop. 1995/96:208, s. 83).

9.2.2 Framräknat belopp är större än underhållsstödet

Om det framräknade beloppet blir lika stort eller större än underhållsstödets belopp och det finns anledning att anta att den bidragsskyldiga föräldern i rätt ordning betalar detta belopp, avslår Försäkringskassan ansökan om underhållsstöd (18 kap. 9 § SFB).

9.2.3 Fördelarna med utfyllnadsbidrag

Det är ofta en fördel om den bidragsskyldiga föräldern betalar underhållsbidraget direkt till boföräldern eller vid förlängt underhållsstöd till den studerande. Kontakten mellan barnet och den bidragsskyldiga föräldern blir då på ett naturligt sätt mer direkt. Om underhållsbidrag betalas direkt till boföräldern minskar statens kostnader för underhållsstöd samt statens administrativa kostnader (prop. 1995/96:208 s. 61). Det är därför viktigt att Försäkringskassan aktivt verkar för att öka andelen utfyllnadsärenden genom att bland annat informera föräldrarna om fördelarna med detta.

9.2.4 Utfyllnadsbidrag övergår till fullt underhållsstöd

Om den bidragsskyldiga föräldern inte betalar ett underhållsbidrag som motsvarar det framräknade beloppet kan den andra föräldern ansöka om fullt underhållsstöd.

Reglerna om utfyllnadsbidrag gäller även om barnet bor hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Om fullt underhållsstöd betalas ut fastställs betalningsskyldighet för båda föräldrarna.

9.3 Särskilt förordnad vårdnadshavare

Om ett barn bor hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare kan barnet ha rätt till ett underhållsstöd per bidragsskyldig förälder. I vissa fall innebär det alltså att Försäkringskassan betalar ut dubbla underhållsstöd. Det gäller även studerande som får förlängt underhållsstöd, förutsatt att den studerande bor varaktigt hos någon som var särskilt förordnad vårdnadshavare när den studerande fyllde 18 år (18 kap. 26 § SFB).

9.4 Underhållsbidrag i form av engångsbelopp

Om underhållsbidraget har fastställts enligt FB i form av ett engångsbelopp ska underhållsstödet minskas med vad underhållsbidraget skäligen kan anses motsvara per månad (18 kap. 27 § SFB). Avtal om att betala underhållsbidrag för framtiden med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader ska vara godkänt av socialnämnden (7 kap. 7 § FB).

9.5 Avräkning mot barns inkomster

Om ett barn har egna inkomster ska hälften av den del som överstiger 60 000 kronor per år minska underhållsstödet (18 kap. 30 § SFB) .

Det är alltså inkomsten enligt det årliga beslutet om slutlig skatt som ligger till grund för beräkningen. Inkomsten beräknas på samma sätt som betalningsbeloppet för den bidragsskyldiga föräldern, se Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd.*

Vid beräkningar som avser underhållsstöd före februari 2018 ska inkomstgränsen vara 48 000 kronor per år. Det står i den äldre lydelsen av bestämmelsen.
(Prop. 2016/17:216 s. 5)

9.5.1 Inkomsttak för barnet

Bestämmelsen om att barnets inkomster minskar underhållsstödet innebär att underhållsstödet blir lägre ju mer barnet tjänar. Om ett barn som har fyllt 15 år har tjänat drygt 113 300 kronor enligt det senaste beslutet om slutlig skatt, så betalas inte något underhållsstöd ut. För barn som har fyllt 7 men inte 15 år är inkomstgränsen cirka 103 700 kronor per år.

Exempel

Maja har sökt förlängt underhållsstöd och har haft inkomster på 96 600 kronor.

Beloppet som avser hennes inkomst ska först minskas med 60 000 kronor. Då återstår 36 600 kronor som minskas med hälften. Kvar blir 18 300 kronor per år, eller 1 525 kronor per månad.

Maja kan därför få högst 698 kronor per månad i förlängt underhållsstöd (2 223 –1 525 = 698)

9.6 Behovsprövning mot boföräldern

SFB innehåller inga regler om behovsprövning av underhållsstödet i förhållande till boföräldern. Anledningen till detta är bland annat att det är en mycket liten grupp boföräldrar som har höga inkomster. Statens utgifter för samhällsstödet skulle minska endast marginellt vid en behovsprövning. Underhållsstödets belopp ska motsvara halva normalbehovet för ett barn utöver barnbidraget. En behovsprövning skulle kunna leda till höga marginaleffekter och också innebära administrativa merkostnader (prop. 1995/96:208 s. 41).

9.7 Utfyllnadsbidrag när den som är bidragsskyldig är bosatt utomlands

Om den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands och hen kan antas betala fastställt underhållsbidrag i rätt ordning ska det beloppet räknas av från underhållsstödet. Underhållsstödet betalas då ut som utfyllnadsbidrag (18 kap. 22 § SFB).

När det fastställda underhållsbidraget indexeras till ett högre belopp ska utfyllnadsbidraget minskas. Svenska underhållsbidrag indexeras enligt lag (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag. Utländska underhållsbidrag kan indexeras enligt respektive lands lagstiftning.

Något utfyllnadsbidrag kan inte betalas ut om underhållsbidraget bedöms vara uppenbart för lågt. Underhållsstöd kan då betalas ut med ett belopp som är lika stort som underhållsbidraget. Betalar den bidragsskyldiga föräldern underhållsbidraget i rätt ordning betalas inget underhållsstöd.

9.8 Fullmakt för att driva in underhållsbidrag som är högre än underhållsstödet

Om den bidragsskyldiga föräldern bor utomlands och om underhållsbidraget är högre än underhållsstödet bör Försäkringskassan ge boföräldern möjlighet att kräva in även den del som överstiger underhållsstödet (19 kap. 33 § SFB). Det görs lämpligen genom att boföräldern lämnar en fullmakt till Försäkringskassan.

Exempel

Underhållsbidraget för Pelle 12 år är fastställt till 2 300 kronor och den bidragsskyldiga föräldern Karl bor och arbetar i Danmark. Pelles mamma Mia lämnar in en fullmakt till Försäkringskassan så att beloppet, som är högre än underhållsstödet på 1 823 kronor, också kan drivas in. Om det kommer in pengar från Karl kan Försäkringskassan alltså förmedla mellanskillnaden på 477 kronor till Mia (2 300 – 1 823 = 477).

9.9 Nettoberäkning – avdrag för återkommande umgänge

När den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig minst 30 dygn per år och detta har fastställts i en dom som vunnit laga kraft eller i ett avtal som godkänts av socialnämnden, kan domen respektive avtalet läggas till grund vid beräkning av betalningsskyldighet och underhållsstödets storlek (18 kap. 29 § och 19 kap. 22 § SFB).

Om föräldern fått tillgodoräkna sig avdrag för barnets vistelse när betalningsbeloppet fastställdes ska underhållsstödet minskas med motsvarande belopp (18 kap. 29 § SFB).

Avdraget på utbetalningen till boföräldern verkställs månadsvis från och med kommande utbetalning. I en situation där rätt till avdrag på grund av återkommande umgänge

beslutas för retroaktiv tid ska avdrag för den tiden hanteras enligt bestämmelserna om återbetalning, läs mer i vägledning (2024:02) *Återbetalning*.

Se vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* för mer information om avdrag vid återkommande umgänge, så kallad nettoberäkning.

Avdrag för återkommande umgänge kan inte bli aktuellt i ett ärende om förlängt underhållsstöd. Det beror på att när barnet fyllt 18 år och är myndigt kan inte någon umgängesrätt längre fastställas.

9.10 Nettoavtal

När ett underhållsbidrag fastställs i en dom eller ett avtal kan hänsyn tas till att den bidragsskyldiga föräldern fullgör del av sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig, detta kallas nettoavtal (18 kap. 23 § SFB, prop. 2004/05:116 s. 69). Det blir i så fall aktuellt när Försäkringskassan träder in i barnet rätt till underhållsbidrag enligt 19 kap. 29 § SFB.

9.10.1 Underhållsstödets storlek vid nettoavtal

Om underhållsbidrag har fastställts med beaktande av att den bidragsskyldiga föräldern till någon del fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig ska underhållsstödet minskas med den summa som umgänget är beräknat till (18 kap. 23 § SFB).

Exempel
Underhållsbidraget är fastställt till 450 kronor per månad. Värdet av umgänget är beräknat till 200 kronor. Underhållsstödet ska minskas med 200 kronor.

Om värdet av umgänget är så stort att något underhållsbidrag inte fastställs ska underhållsstödet minskas med ett belopp som motsvarar det underhållsbidrag som skulle ha fastställts om barnet inte vistats hos den bidragsskyldiga föräldern, jämför med prop. 2004/05:116 s.70. Det finns inte rätt till underhållsstöd om värdet av umgänget beräknas motsvara underhållsstödets belopp.

Exempel
Norska myndigheter har beslutat om underhållsbidraget och värdet av umgänget. Underhållsbidraget är fastställt till noll norska kronor och värdet av umgänget till 565 norska kronor per månad. Utan umgänget skulle underhållsbidraget ha blivit fastställt till 450 norska kronor per månad. Underhållsstödet ska minskas med motsvarande 450 norska kronor.

Ibland framgår det inte av nettoavtalet vilket belopp som ska motsvara barnets vistelse hos den bidragsskyldiga föräldern. Avdraget på grund av barnets vistelse fastställs då efter en bedömning av hur stort underhållsbidraget skulle ha varit utan avdraget. Om antalet dygn som barnet vistas hos föräldern finns angivet i nettoavtalet kan Försäkringskassan beräkna hur mycket underhållsbidraget blir när även dessa dygn räknas med. Avdraget beräknas enligt reglerna i FB och underhållsstödet minskas med det beräknade beloppet för umgänget. Se följande exempel.

Exempel
Underhållsbidraget är fastställt till 1 000 norska kronor (NOK) per månad med avdrag för att barnet vistas hos den bidragsskyldiga föräldern fem dygn per månad. Utan hänsyn till barnets vistelse blir underhållsbidraget 1 000/25 x 30 dygn = 1 200 NOK. Värdet på umgänget blir då (1/40 x 1 200 NOK) x 5 dygn = 150 NOK. Underhållsstödet minskas med 150 NOK.

Avdraget på utbetalningen av underhållsstöd till boföräldern verkställs månadsvis från och med kommande utbetalning. I en situation när ett nettoavtal fastställt avdrag för tid då Försäkringskassan redan betalat ut underhållsstöd, ska avdrag för den tiden hanteras enligt bestämmelserna om återbetalning, läs mer i vägledning (2024:02) *Återbetalning*.

Nettoavtal kan även minska ett förlängt underhållsstöd.

10 Utbetalning av underhållsstöd

I kapitlet beskrivs hur underhållsstöd betalas ut och vem som kan vara betalningsmottagare för underhållsstödet. Mer om bestämmelserna för utbetalning finns i Försäkringskassans vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar.* Till exempel vad som gäller om Försäkringskassan tar emot en begäran från socialnämnden, om förmåner ska samordnas eller om boföräldern är minderårig.

10.1 Betalningsmottagare

Underhållsstödet betalas ut till boföräldern (18 kap. 15 § SFB).

Särskilt förordnade vårdnadshavare

Om det finns två särskilt förordnade vårdnadshavare som har vårdnaden gemensamt betalas underhållsstödet ut till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren. Är de särskilt förordnade vårdnadshavarna av samma kön betalas underhållsstödet ut till den äldre av dem eller, om vårdnadshavarna begär det, till den yngre (18 kap. 17 § SFB).

Den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna har ingen underhållsskyldighet gentemot barnet. HFD har bedömt att ett barn som bor varaktigt och växelvis hos två separerade särskilt förordnade vårdnadshavare, och är folkbokfört hos en av dem, inte ska gå miste om underhållsstöd om de biologiska föräldrarna inte bidrar till underhållet (HFD 2012 ref. 72). Försäkringskassan kan därför betala ut ett eller dubbla underhållsstöd till en särskilt förordnad vårdnadshavare som gör anspråk på underhållsstöd för barnet, oavsett om hen är folkbokförd med barnet. Detta eftersom barnet vid ett växelvist boende bor varaktigt hos båda, men kan enligt 7 a § FbL bara folkbokföras hos en av vårdnadshavarna. Vid utbetalningen av underhållsstödet gäller då huvudregeln i 18 kap. 17 § SFB, oavsett vem av de särskilt förordnade vårdnadshavarna barnet är folkbokförd hos.

Metodstöd vid ändring av betalningsmottagare enligt 18 kap. 17 § SFB

När särskilt förordnade vårdnadshavare begär ändring av betalningsmottagare ska du utreda det med båda två. Du kan informera de särskilt förordnade vårdnadshavarna om alternativet att upprätta en privat stående banköverföring mellan sig. Om de ändå begär att utbetalningarna ska göras till den andra särskilt förordnade vårdnadshavaren, ska du registrera ändring av betalningsmottagare i TP. Du ska däremot *inte* registrera ändring av konto i TP. Läs mer om registrering av ny betalningsmottagare i it-manualen.

Sökande förälder är omyndig

Personer som är under 18 år får inte ta emot betalningar från Försäkringskassan. Men det finns vissa undantag. En minderårig persons vårdnadshavare kan exempelvis begära att en ersättning som den minderårige är berättigad till ska betalas ut till den minderåriges konto. Läs mer i vägledning (2005:1).

Förlängt underhållsstöd

Förlängt underhållsstöd betalas ut till den studerande (18 kap. 18 § SFB).

10.1.1 Utbetalning till socialnämnd eller till annan lämplig person

Om det finns synnerliga skäl får underhållsstödet, på framställan av socialnämnden, betalas ut till någon annan lämplig person eller till nämnden för att användas för barnets

bästa (18 kap. 19 § SFB). Bestämmelsen gäller också när barnet är betalningsmottagare vid förlängt underhållsstöd.

Med synnerliga skäl avses till exempel att det är klarlagt att boföräldern använder bidraget till att finansiera sitt missbruk av alkohol eller narkotika, äventyrligt spel eller dylikt (prop. 1979/80:1, s. 635).

10.2 Utbetalningssätt

Försäkringskassan betalar ut underhållsstöd månadsvis i förskott (18 kap. 32 § SFB).

10.2.1 Utbetalningsdag

Stödet betalas ut den 25:e i utbetalningsmånaden. Om denna dag infaller på en söndag, en annan allmän helgdag, en lördag eller midsommarafton, ska stödet kunna lyftas närmast föregående vardag. I december ska stödet betalas ut den vardag som infaller närmast julafton och som inte är en lördag (4 § USF).

10.2.2 Minsta belopp som betalas ut

Om beloppet som ska betalas ut för ett barn är lägre än 50 kronor för en viss månad bortfaller beloppet (18 kap. 32 § SFB). Regeln tillämpas i praktiken främst på utfyllnadsärenden, men kan också komma i fråga när stödet ska minskas på grund av att barnet har inkomster.

När det i samband med en ansökan om underhållsstöd visar sig att utfyllnadsbidraget kommer att vara lägre än 50 kronor fattar Försäkringskassan beslut om att bevilja stödet, men meddelar att något bidrag inte kan betalas ut med hänvisning till regeln för minsta belopp som betalas ut. Handläggningen blir densamma om utfyllnadsbidraget i ett löpande ärende blir lägre än 50 kronor efter en omprövning.

Om det beräknade beloppet som bidragsskyldig förväntas betala efter en omprövning, blir lika stort som underhållsstödet finns ingen rätt till utfyllnadsbidrag. Försäkringskassan beslutar då att bidraget ska upphöra.

10.2.3 Öresavrundning

Belopp som slutar på örestal avrundas till närmast lägre krontal. Avrundningsregeln tillämpas till exempel, när minskning av underhållsstöd görs på grund av barnets inkomster (18 kap. 32 § SFB).

10.2.4 Minskning på grund av betalt underhåll

Om en bidragsskyldig förälder har betalat underhåll till barnet för en viss månad innan hen delgivits beslutet om betalningsskyldighet, minskas underhållsstödet med motsvarande belopp för den månaden (18 kap. 28 § SFB). Med andra ord ska barnets underhållsstöd minskas med ett belopp som motsvarar det betalda underhållet.

Det betalda underhållet ska även minska den bidragsskyldiga förälderns betalningsbelopp. (19 kap. 18 § SFB).

Exempel

I september tar Försäkringskassan emot en ansökan om underhållsstöd för en 5-åring. På ansökan står det att den bidragsskyldiga föräldern har betalat 450 kronor i underhållför september till boföräldern. Betalningen är gjord innan den bidragsskyldiga föräldern delgavs ett beslut om betalningsskyldighet på 0 kronor per månad.

Underhållsstödet som avser september månad sänks därför med 450 kronor (1 673 – 450 = 1 223 kronor). Barnet får 1 223 kronor från Försäkringskassan. Betalningsbeloppet för september månad sänks inte eftersom beloppet i detta fall redan är 0 kronor.

Exempel

I oktober 2021 tar Försäkringskassan emot en ansökan om underhållsstöd för en 16-åring. Den bidragsskyldiga föräldern meddelar då att hen har betalat 600 kronor i underhållsbidrag för oktober direkt till boföräldern. Betalningen gjordes innan föräldern delgavs beslutet om en betalningsskyldighet på 700 kronor per månad.

Underhållsstödet som gäller oktober månad ska sänkas med 600 kronor (2 223 – 600 = 1 623 kronor). Försäkringskassan betalar ut 1 623 kronor till den studerande.

Den bidragsskyldiga förälderns betalningsbelopp på 700 kronor för oktober månad ska sänkas med 600 kronor (700 – 600 = 100 kronor). Den bidragsskyldiga föräldern ska betala 100 kronor till Försäkringskassan för oktober månad.

Bestämmelsen i 19 kap. 18 § SFB gäller även när Försäkringskassan träder in i barnets rätt till underhållsbidrag (19 kap. 32 § SFB). I den situationen gäller också 18 kap. 28 § SFB.

10.2.5 När umgängesavdrag inte kan verkställas på underhållsstödet

Enligt nu upphävda bestämmelser i SFB kunde den bidragsskyldiga föräldern beviljas avdrag på betalningsbeloppet på grund av att barnet vistats hos hen och följaktligen skulle underhållsstödet minskas med motsvarande summa (18 kap. 29 § SFB). Men om underhållsstödet var indraget när avdraget skulle verkställas kunde avdraget inte göras. Avdrag skulle i stället ske om underhållsstöd senare beviljades för samma barn och bidragsskyldig. Ett sådant avdrag kan ske upp till tio år senare eftersom preskriptionstiden för Försäkringskassans fordran är tio år. Se Försäkringskassans vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*. Det gäller även efter lagändringen från den 1 april 2016, eftersom övergångsbestämmelserna säger att de äldre bestämmelserna i 18 kap. 29 § SFB fortfarande gäller vistelser som inletts innan lagen trädde i kraft (prop. 2014/15:145 s. 8).

10.3 Förverkat bidrag

Om boföräldern inte löst ut sin avi inom sju månader efter utgången av den månad då beloppet blev tillgängligt, är underhållsstödet förverkat (107 kap. 14 § SFB).

Exempel

Om en boförälder får underhållsstöd den 20 september 2017 som avser oktober 2017, men inte löser ut avin då, har hen rätt till stödet till och med april 2018. Från och med maj 2018 är bidraget förverkat.

Om en domstol efter överklagande av ett beslut om avslag bestämmer att underhållsstöd ska betalas ut, räknas sju månader från tidpunkten för domstolens beslut (prop. 1995/96:208, s. 89–90).

10.4 Samordning med barntillägg

En person som är anvisad till programmet etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare och har hemmavarande barn kan få barntillägg. Men om personen får

underhållsstöd så påverkar det rätten till barntillägg. Barntilläggets storlek påverkas bland annat av antalet barn och lämnas för högst tre barn. (3 kap. 11 och 12 §§ förordningen [2017:819] om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser).

Om barntillägg betalas ut innan underhållsstöd beviljas, kan det bli aktuellt med att göra avdrag på utbetalningen av underhållsstödet för retroaktiv tid med det barntillägg som har betalats ut för samma tid (107 kap. 2 § SFB).

Barntillägget trädde i kraft den 1 september 2026. Tidigare kunde man få en ersättning som kallades för etableringstillägg. I samband med införandet av barntillägget avskaffades etableringstillägget. Äldre bestämmelser gäller däremot fortfarande för de personer som beviljats etableringstillägg före ikraftträdandet (se tredje punkten i övergångsbestämmelserna till SFS 2026:244). Det innebär att även etableringstillägg ska samordnas med underhållsstöd och handläggas på samma sätt som barntillägg.

10.4.1 Metodstöd – samordning mellan underhållstöd och barntillägg

När du som handlägger underhållsstöd ska bevilja ersättning för retroaktiv tid och får reda på att barntillägg är beviljat och utbetalt för samma period, ska du utreda om en förfrågan ska skickas till Barntillägg. Förfrågan skickas så snart som möjligt via en konversation.

I förfrågan till Barntillägg ska du lämna följande information:

- underhållsstödsärendets ärende-id
- för hur många barn underhållsstödet kommer att beviljas
- från och med när underhållsstödet kommer att beviljas.

Ställ följande frågor:

- Hur mycket barntillägg har betalats ut under den period som underhållsstödet kommer att beviljas?
- Hur mycket barntillägg skulle Försäkringskassan ha betalat ut om underhållsstöd redan hade varit beviljat?

Du ska få svar från den som handlägger barntillägg inom två dygn.

För att ta reda på vilka månader som underhållsstöd ska dras av från det barntillägg som har betalats ut ska du kontrollera Konto- och utbetalningsinformation/Översikt verkställda utbetalningar/dagersättning i Serviceåtgärder. Klicka på raden med dagersättning så syns utbetalningarna om barntillägg i en ny tabell. Det underhållsstöd som ska lämnas för retroaktiv tid ska minskas med den summa som redan har betalats ut i barntillägg.

Läs mer

Läs mer om barntillägg i vägledning (2017:02) *Ersättningar till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.*

10.5 Begäran om ersättning för utbetalt försörjningsstöd

Reglerna som finns i 107 kap. 5 § SFB om ersättning för försörjningsstöd enligt SoL tillämpas på underhållsstödet. Det innebär att Försäkringskassan, på begäran av socialnämnden, under vissa förutsättningar ska betala ut det belopp som motsvarar vad

socialnämnden har betalat ut för barnets försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Se vidare Försäkringskassans vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar.*

10.6 Förbud att överlåta och utmäta underhållsstöd

Rätten till underhållsstöd får varken överlåtas eller utmätas. Bestämmelsen har betydelse för underhållsstöd som ännu inte är möjligt att lyfta. En boförälder kan till exempel inte lämna en fullmakt till Försäkringskassan där hen önskar att löpande bidrag betalas ut till socialnämnden som återbetalning av ett lån från socialnämnden (107 kap. 9 § SFB).

Under vissa förutsättningar kan dock underhållsstöd genom fullmakt betalas ut till någon annan för den förmånsberättigades räkning, läs mer om detta i Försäkringskassans vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*. Som framgår av nämnda vägledning är det viktigt att Försäkringskassan tar reda på ändamålet med fullmakten för att kunna göra en bedömning av om det strider mot överlåtelseförbudet i 107 kap. 9 § SFB. För att undvika gränsdragningsproblem i dessa situationer kan den bästa lösningen många gånger vara att den förmånsberättigade i stället skriver en fullmakt och lämnar till sin bank. Då kan fullmaktsinnehavaren ta ut socialförsäkrings-förmånen direkt från fullmaktsgivarens konto.

Med förmånsberättigad avses i detta sammanhang en boförälder som har rätt att få underhållsstöd utbetalt till sig.

11 Omprövning vid ändrade förhållanden

I kapitlet behandlas olika situationer där det kan bli aktuellt att ompröva barnets rätt till underhållsstöd när förhållandena ändras. Regelverket leder till att ett beslut kan behöva omprövas flera gånger under ett år. Förutom den årliga omräkningen av betalningsskyldigheten påverkar nya beslut om slutlig skatt och ändringar av den bidragsskyldigas antal barn både betalningsbelopp och underhållsstödsbelopp.

Hur man ändrar beslut om betalningsskyldighet beskrivs närmare i Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

11.1 Omprövning vid ändrade förhållanden

Försäkringskassan ska ompröva rätten till underhållsstödet om något har inträffat som leder till att underhållsstöd inte ska betalas eller betalas ut med ett lägre belopp (18 kap. 33 § SFB). Omprövning av beslut blir också aktuellt om föräldern som är bidragsskyldig begär nettoberäkning vid fastställande av betalningsbelopp eller om nettoberäkning ska upphöra.

11.2 Omprövning av utfyllnadsärenden vid nytt beslut om slutlig skatt

När underhållsstödet betalas ut som utfyllnadsbidrag och det finns ett nytt beslut om slutlig skatt för den bidragsskyldiga föräldern ska det fiktiva betalningsbeloppet räknas om och utfyllnadsbidraget omprövas. Om det nya beslutet om slutlig skatt leder till att utfyllnadsbidraget ändras ska ändringen gälla från och med februari året efter det år beslutet om slutlig skatt meddelades (18 kap. 34 § SFB).

11.2.1 Nytt beslut om slutlig skatt för barnet

Nedsättning av underhållsstödet med anledning av barns inkomst ska omprövas när det finns ett nytt beslut om slutlig skatt för barnet. Ändringen ska gälla från och med februari året efter det år beslut om slutlig skatt meddelats (18 kap. 35 § SFB). Däremot jämkas inte underhållsstödets belopp retroaktivt eller för framtiden om det beslut om slutlig skatt för barnet som legat till grund för Försäkringskassans bedömning av stödets storlek, har ändrats. Det är en skillnad jämfört med vad som gäller för en förälder som är bidragsskyldig (prop. 2004/05:116).

11.2.2 Omprövning av utfyllnadsbidrag vid ändrad procentsats

Om antalet barn som den bidragsskyldiga föräldern är underhållsskyldig för ändras räknas det fiktiva betalningsbeloppet om med ny procentsats. Utfyllnadsbidraget räknas om i förhållande till det nya belopp som hen förväntas betala direkt till boföräldern. Justeringen ska ske från och med månaden efter den månad Försäkringskassan fått kännedom om ändringen (18 kap. 34 § SFB).

11.3 Jämkning av underhållsstöd

Underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag jämkas om det beslut om slutlig skatt som ligger till grund för bidraget ändras väsentligt (18 kap. 36 § SFB).

Det tidigare beräknade fiktiva betalningsbeloppet räknas om och utfyllnadsbidraget jämkas. En ändring anses väsentlig om det fiktiva betalningsbeloppet innebär en sänkning eller höjning med 50 kronor jämfört med tidigare belopp (7 § RFFS 1996:18).

Jämkningen ska gälla från och med månaden efter den månad Försäkringskassan fick kännedom om ändringen (18 kap. 36 § SFB).

11.4 Förlängt underhållsstöd

Särskilt beslut om upphörande behövs inte när barnet fyller 18 år eftersom underhållsstöd betalas ut till och med den månad under vilken barnet fyller 18 år. Detta framgår av det ursprungliga beslutet.

Förlängt underhållsstöd beviljas lämpligen för den tid som överensstämmer med den planerade skolgången. Då behövs det inte heller något särskilt beslut om att stödet ska upphöra vid den angivna tidens utgång. Ny ansökan får göras av den som fortsätter skolgången efter angiven tid (jfr prop. 1984/85:39, s. 32).

Det krävs ett särskilt beslut om något har inträffat som gör att underhållsstöd inte ska betalas ut före den sluttid som angetts i beslutet om att bevilja underhållsstöd (18 kap. 33 § SFB).

11.5 Upphörande och minskning från och med nästa utbetalningstillfälle

Beslut om att inte betala ut eller att minska underhållsstödet kan inte göras i efterhand för förfluten tid. Om rätten till stödet har upphört eller om utbetalningen har minskat beslutar Försäkringskassan om ändringen från och med nästa utbetalningstillfälle. Det gäller även om det redan har betalats ut eller betalats ut med för högt belopp. De underhållsstöd som har betalts ut felaktigt kan i stället återkrävas enligt reglerna om återkrav, se kapitel 14.

11.5.1 Minskning av underhållsstödet

Exempel på när underhållsstödet ska minskas är när ett barn enligt det senaste årliga beslutet om slutlig skatt har inkomster som överstiger 60 000 kronor.

Ett annat exempel är när den bidragsskyldiga föräldern inte har någon skuld till Försäkringskassan och Försäkringskassan bedömer att hen i rätt ordning kommer att betala ett underhåll direkt till boföräldern eller den studerande och med ett belopp som lägst motsvarar betalningsskyldigheten. I det här fallet beslutar Försäkringskassan att i fortsättningen betala ut underhållsstödet som utfyllnadsbidrag. Om nivån på underhållet motsvarar underhållsstödet dras ärendet in (18 kap. 9 § SFB).

Försäkringskassan kan även minska underhållsstödet vid avdrag för återkommande umgänge.

11.5.2 Interimistiskt innehålla eller minska stödet

Om det finns sannolika skäl för att underhållsstöd ska upphöra eller minskas kan Försäkringskassan besluta att stödet ska bli lägre, eller inte betalas ut alls förrän ett slutligt beslut meddelas (112 kap. 3 § SFB). Läs mer om interimistiska beslut i avsnitt 12.5.

Reglerna i 33 § förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, om underrättelse vid beslut gäller även vid interimistiska beslut. Det innebär bland annat att även den bidragsskyldiga föräldern ska få ett interimistiskt beslut om att Försäkringskassan innehåller eller minskar underhållsstödet.

11.5.3 Inget krav på delgivning

Det finns inget krav på delgivning av beslut om att underhållsstödet ska upphöra eller minskas.

11.6 Beslut om nettoberäkning upphävs eller ändras

Om betalningsbeloppet är fastställt enligt nettoberäkningsmetoden och den bidragsskyldige inte längre följer domen eller det godkända avtalet ska Försäkringskassan upphäva beslutet om nettoberäkning. Mer om reglerna om nettoberäkning finns att läsa i Försäkringskassans vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*. När nettoberäkningen upphävs ska underhållsstödet inte längre reduceras. Har ett beslut om nettoberäkning upphävts måste det gå två år innan en ny begäran om nettoberäkning kan prövas.

12 Särskilda handläggningsbestämmelser

I det här kapitlet beskrivs ansökningsförfarandet med underrättelser och beslut. Eftersom ansökan och beslut om underhållsstöd oftast berör två parter, en boförälder och en bidragsskyldig, finns särskilda regler i SFB om hur den andra parten ska underrättas. Parallellt med dessa bestämmelser gäller förstås också förvaltningslagens regler.

12.1 Partsställning i ärenden om underhållsstöd

Försäkringskassan har klargjort i ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2021:05) vem som är part i ärenden om underhållsstöd. Där framgår bland annat följande.

I ärenden om fullt underhållstöd enligt 18 kap. 20 § SFB ska, förutom boföräldern eller den studerande, den bidragsskyldiga föräldern anses vara part. Detsamma gäller i de fall underhållsstödet har minskats med belopp som motsvarar avdrag för återkommande umgänge enligt 18 kap. 29 § SFB.

I ärenden om underhållsstöd i form av utfyllnadsbidrag enligt 18 kap. 21, 22 och 24 §§ SFB ska den bidragsskyldiga föräldern inte anses vara part.

I ärenden om avdrag för återkommande umgänge enligt 19 kap. 22–25 §§ SFB ska, förutom den bidragsskyldiga föräldern, även boföräldern anses vara part.

Om en förälder är part eller inte får betydelse för bland annat kommunicering och rätten till partsinsyn.

Läs mer

I Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2021:05) *Partsställning i ärenden om underhållsstöd*.

Läs mer om kommunicering i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

I vägledning (2001:3) *Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter* kan du läsa mer om partsinsyn.

12.2 Att ställa frågor om hot och våld

Försäkringskassan ska inte ställa frågor om erfarenheter av våld och våldsutsatthet på rutin i några ärenden. Men i ärenden där sådana erfarenheter kan ha relevans för vår bedömning av sakfrågan ska vi göra det, om svaren kan ha betydelse för bedömningen i ärendet. Detta följer av vårt utredningsansvar (JO dnr 6732-2023).

Inom underhållsstöd kan erfarenheter av våld och våldsutsatthet ha sådan relevans för bedömningen av sakfrågan att det kan bli aktuellt att ställa den typen av frågor. Det gäller vid bedömning enligt 18 kap. 8-9 a, 10 och 21-22 §§ SFB.

Läs mer
Läs mer om hur du kan gå tillväga i Bilaga 1 *Metodstöd: fråga om hot och våld.*

Lämna information om våld
Ibland kan det finnas indikationer på att en person har erfarenhet av våld, utan att det har relevans för utredningen i ärendet. Då kan du ändå informera om våld. Det kan du göra utifrån vår serviceskyldighet.

Läs mer
Du kan läsa mer i *Metodstöd: Lämna information om våld,* som finns på Försäkringskassans intranät.

12.3 Vem ansöker?

Underhållsstöd lämnas efter en skriftlig ansökan av boföräldern (110 kap. 4 § SFB). Ansökan om förlängt underhållsstöd görs av barnet. Även om barnet har fått underhållsstöd sedan tidigare, måste hen göra en ansökan om förlängt underhållsstöd (prop. 1995/96:208 s. 88). Ansökan om förlängt underhållsstöd ska göras av barnet och kan göras även om hen ännu inte har fyllt 18 år (110 kap. 5 § SFB) Med boförälder jämställs även särskilt förordnade vårdnadshavare (18 kap. 7 § SFB).

Om den sökande föräldern är omyndig måste dennes vårdnadshavare signera ansökan. Ansökan ska innehålla information om den sökande föräldern. Läs mer i vägledning Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

12.3.1 När behövs ny ansökan?

Om underhållsstöd önskas med ett högre belopp än tidigare, till exempel på grund av att den bidragsskyldiga föräldern inte längre betalar direkt till boföräldern eller den studerande, ska en ny ansökan lämnas in till Försäkringskassan (prop. 1995/96:208 s. 88).

Det behövs inte någon ny ansökan i ett utfyllnadsärende där höjningen av underhållsstödet beror på att beloppet som den bidragsskyldiga föräldern betalar direkt till boföräldern sänkts på grund av ändrad inkomst eller ändrat barnantal. Det behövs inte heller någon ansökan när ett utfyllnadsärende övergår till fullt underhållsstöd på grund av att det belopp som den bidragsskyldiga föräldern förväntas betala är lägre än 50 kronor per månad (jfr. 18 kap. 21 § och 19 kap. 16, 17 och 27 §§ SFB).

Detsamma gäller när höjningen av underhållsstödet beror på att barnet har fyllt 7 eller 15 år, att barnets inkomst sänkts eller att en beräkning av betalningsbelopp enligt nettoberäkningsmetoden upphör.

När underhållsstödet ska betalas ut med ett lägre belopp än tidigare, till exempel när fullt underhållsstöd ska övergå till utfyllnadsbidrag, behövs ingen ny ansökan (jfr prop. 1995/96:208, s. 88).

Det kan vara svårt för den sökande att förstå om hen bör ansöka om fullt underhållsstöd eller utfyllnadsbidrag. Det kan därför hända att den sökande exempelvis har uppgett att hen vill ansöka om utfyllnadsbidrag, trots att hen egentligen ville ansöka om fullt underhållsstöd. Det kan också hända att ansökan saknar uppgift om vilken typ av

ansökan som avses. Den sökande kan då behöva justera vad ansökan gäller. En justering av vad ansökan gäller kan hämtas in muntligen och dokumenteras i journalen.

Är det i stället fråga om en justering eller komplettering av uppgifter som har betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av SFB, ska uppgifterna lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar emot det. Det innebär att de som utgångspunkt ska lämnas skriftligen.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* kan du läsa mer om heder och samvete, uppgifter från den enskilde och komplettering om ansökan är ofullständig.

12.3.2 Ansökan av en särskild förordnad vårdnadshavare

Om ansökan görs av en särskilt förordnad vårdnadshavare och det framgår av ansökan att hen vill ansöka om dubbla underhållsstöd, så kan ansökan ligga till grund för prövning av rätten mot respektive förälder. Ansökan behöver dock kompletteras skriftligen. Om komplettering kommer in kan prövning av rätten till underhållsstöd göras för månaden innan den första ansökan kom in i båda ärendena.

Det innebär även att om det inte finns någon uppgift i ansökan om att hen vill söka dubbla underhållsstöd behöver hen göra en ny skriftlig ansökan.

12.3.3 Ansökan vid förändrat föräldraskap

Om ett föräldraskap ändras under tiden som underhållsstöd betalas ut behöver Försäkringskassan utreda rätten till underhållsstöd i förhållande till den nya föräldern.

Vid förändrat föräldraskap kan ärendet om underhållsstöd dras in med stöd av 17 kap. 2 och 5 §§ SFB. Det beror på att den tidigare föräldern inte längre är underhållsskyldig och bidragsskyldig för barnet (7 kap. 2 § FB och 17 kap. 2 och 5 §§ SFB). Detsamma gäller om en boförälder beviljats underhållsstöd föräldraskapslöst och en förälder senare fastställs. Detta eftersom det numera finns en förälder som boföräldern kan söka underhållsstöd gentemot och det är föräldrarna som i första hand är försörjningsskyldiga för sina barn (jfr. prop. 1995/96:208 s. 32 och prop. 2014/15:145 bl.a. s. 11 och 21).

Vid en sådan situation behöver boföräldern eller den studerande lämna in en ny ansökan om underhållstöd med uppgifter om den nya föräldern (jfr. 110 kap. 4 § SFB och se FKRS 2021:05).

Om en förälder lämnar in en ansökan om underhållsstöd och föräldraskapet ändras eller fastställs under handläggningen, behöver hen inte lämna in någon ny ansökan. Hen behöver däremot komplettera sin ansökan med uppgifter om den andra föräldern. Dessa kompletteringar behöver göras skriftligen. Läs mer om Försäkringskassans utredningsskyldighet och om ansökan är ofullständig i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

12.3.4 Metodstöd vid förändrat föräldraskap

Om föräldraskapet ändras behöver du hantera boförälderns underhållstöd och eventuell retroaktiv betalningsskyldighet för den nya föräldern.

Här följer några praktiska exempel för att illustrera hanteringen. Exemplen är inte uttömmande utan ska läsas som ett stöd.

Exempel

Eli är boförälder och ansöker om underhållstöd i maj 2025. Eli medverkar till att få barnets andra förälder fastställd. Underhållsstöd beviljas och betalas ut. År 2030 fastställs Noa som barnets andra förälder. Försäkringskassan drar in underhållstödet, som tidigare beviljats utan en fastställd andra förälder. Försäkringskassan informerar samtidigt Eli att hon behöver göra en ny ansökan om hon önskar få underhållsstöd gentemot Noa som bidragsskyldig förälder.

Försäkringskassan skickar ett omedelbart meddelande till Noa och informerar att hen kan komma att bli betalningsskyldig för underhållsstöd som redan har betalats ut (den retroaktiva tiden om max tre år). Därefter utreder Försäkringskassan om Eli och Noa har bott tillsammans under tiden som underhållsstödet har betalats ut. De visar sig att de inte har bott tillsammans. Försäkringskassan fastställer betalningsskyldighet för Noa för den retroaktiva tiden.

Eli och Noa kommer överens om barnets underhåll på egen hand. Efter några månader slutar dock Noa att betala och Eli lämnar därför in en ny ansökan om underhållsstöd med Noa som bidragsskyldig förälder.

Exempel

Alex är boförälder och ansöker om underhållstöd i maj 2025. Alex medverkar till att få barnets andra förälder fastställd. Underhållsstöd beviljas och betalas ut. I februari 2030 fastställs Sage som barnets andra förälder. Försäkringskassan drar in underhållstödet, som beviljats utan en fastställd andra förälder.

Försäkringskassan skickar ett omedelbart meddelande till Sage för tre av de fem åren som underhållsstöd redan har betalats ut (den retroaktiva tiden). Därefter utreder Försäkringskassan om Alex och Sage har bott tillsammans under tiden som underhållsstöd har betalats ut. Alex och Sage flyttade ihop i december 2026 och har bott tillsammans sedan dess. Försäkringskassan beslutar därför om återbetalning för Alex för tid som underhållsstöd har utgått felaktigt och skickar ett avskrivningsbeslut i Sages ärende om betalningsskyldighet eftersom det inte finns någon retroaktiv betalningsskyldighet att ta ställning till.

Vid internationellt underhållsstöd kan du bara kräva ersättning för retroaktiv tid om det finns ett fastställt underhållsbidrag med den nya föräldern som underhållsskyldig.

I en situation där ett föräldraskap ändras kan du även behöva ta ställning till om den person som friats från föräldraskap ska få tillbaka pengar som hen betalat in till Försäkringskassan.

Läs mer om föräldraskap i kapitel 5. Läs mer om omedelbart meddelande i kapitel 12.

Läs mer

Du kan läsa mer betalningsskyldighet för retroaktiv tid i vägledning (2001:02) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

12.3.5 Ansökan via blankett eller Mina Sidor

Ansökan görs på en blankett som Försäkringskassan fastställt (2 § RFFS 1996:18). Det innebär att ansökan ska göras på en blankett som gäller underhållsstöd.

Exempel
Barnet som har fyllt 18 år vill ansöka om förlängt underhållsstöd men skickar in en ansökan om underhållsstöd. Även om ansökan om förlängt underhållsstöd är gjord på fel blankett så innehåller ansökningsformulären snarlik information. Barnet behöver inte komma in med en ny ansökningsblankett utan handläggaren kan kontakta barnet och begära den information som saknas.

Ansökan ska vara egenhändigt undertecknad. Om en ansökan kommer in per fax ska Försäkringskassan begära in originalet. Regeringsrätten har i rättsfall konstaterat att en telefaxhandling som är undertecknad med ett namn inte utgör en egenhändig namnteckning (RÅ 1992 not. 571 och RÅ 1992 not. 572).

En ansökan om underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd kan även göras via Försäkringskassans självbetjäningstjänst och det innebär att den i stället kan undertecknas elektroniskt (4 § FKFS 2011:3).

12.3.6 Ansökans innehåll

Ansökan ska innehålla de upplysningar som behövs för bedömningen av barnets rätt till underhållsstöd. Den ska också innehålla en försäkran på heder och samvete att de lämnade uppgifterna är riktiga (110 kap. 4 § SFB). Om sökanden inte själv kan lämna en sådan försäkran, ska riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga personer som är förtrogna med förhållandena.

12.4 Underrättelse till den som är bidragsskyldig när Försäkringskassan tagit emot en ansökan

I SFB finns särskilda regler om hur den som är bidragsskyldig ska underrättas när det kommit in en ansökan om underhållsstöd.

12.4.1 Omedelbart meddelande

18 kap. 38 § SFB
När underhållsstöd enligt 20, 21, 22, eller 24 § har sökts ska Försäkringskassan omedelbart sända meddelande om ansökan till den bidragsskyldige, under förutsättning att hans eller hennes vistelseort är känd eller går att ta reda på.

Meddelandet ska innehålla en uppmaning till den bidragsskyldige att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han eller hon har något att invända mot ansökan eller har något att anföra i fråga om betalningsskyldighet för underhållsstöd enligt 19 kap. 2–5, 10–16 och 21–27 §§.

Bestämmelsen gäller ansökningar om underhållsstöd när det finns en bidragsskyldig förälder. Den bidragsskyldiga föräldern ska meddelas när underhållsstöd har sökts enligt någon av de angivna paragraferna. Meddelandet ska skickas senast inom tre dagar från det att en ansökan om underhållsstöd har kommit in (se JO dnr 10753-2024 och jfr. JO dnr 2042-2006).

Enligt andra stycket ska den bidragsskyldiga föräldern uppmanas att yttra sig inom viss tid. På så vis får hen möjlighet att motsätta sig att underhållsstöd beviljas, till exempel därför att barnet bor tillsammans med hen, eller till att hen ska bli betalningsskyldig därför att hen redan betalar underhåll till barnet i rätt ordning. Den bidragsskyldige kan också ha synpunkter på frågan om betalningsskyldighet enligt 19 kap. SFB. (Hessmark m.fl., Socialförsäkringsbalken [7 maj 2025, JUNO], kommentaren till 18 kap. 38 §). Genom att skicka meddelandet omedelbart ges den bidragsskyldiga föräldern möjlighet att planera sin ekonomiska situation (se JO dnr 10753-2024).

12.4.2 Meddelandets innehåll

Meddelandet ska innehålla en uppmaning till den bidragsskyldiga föräldern att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om hen har något att invända mot ansökan eller har något att anföra i fråga om betalningsskyldighet för underhållsstöd enligt 19 kap. 2–5, 10-16 och 21–27 §§ SFB. (18 kap. 38 § 2 st. SFB)

Försäkringskassan har bedömt att den viktigaste innebörden med bestämmelsen är att meddelandet skickas ut omedelbart. Därför kan det skickas utan uppgift om det preliminära beloppet. Det gäller trots att det enligt förarbetena står att det preliminära beloppet bör framgå i meddelandet (prop. 1995/96:208 s. 88).

Meddelandet ska därför innehålla följande information:

- datum när ansökan om underhållstöd kom in
- vem som har ansökt om underhållsstöd samt vilket/vilka barn ansökan gäller
- information om vad underhållsstöd respektive betalningsskyldighet är samt hur beloppet som föräldern ska betala beräknas
- en uppmaning till föräldern om att yttra sig inom en viss tid.

12.4.3 Tid för yttrande

Den bidragsskyldiga föräldern ska yttra sig, om inte särskilda skäl finns, inom 14 dagar från den dag då hen fick del av det omedelbara meddelandet om ansökan (3 § RFFS 1996:18).

12.4.4 Meddelande vid avdrag för återkommande umgänge

Om en bidragsskyldig har ansökt om avdrag för återkommande umgänge (så kallad nettoberäkning) ska boföräldern omedelbart meddelas om detta. Meddelandet ska innehålla en uppmaning att yttra sig inom 14 dagar om hen har något att invända. Boföräldern ska också upplysas om reglerna för avdrag för återkommande umgänge och att det innebär motsvarande sänkning av underhållsstödet (18 kap. 40 § SFB och 3 § RFFS 1996:18).

12.5 Underrättelse till boförälder

När Försäkringskassan har meddelat beslut i ett ärende om underhållsstöd, ska sökanden skriftligen underrättas om beslutet (18 kap. 41 § första stycket SFB). Om underhållsstöd har beviljats bör Försäkringskassan även underrätta sökanden om bestämmelserna om anmälningsskyldighet och återkrav. Se kapitel 13 och 14.

12.6 Delgivning av beslut

Vissa beslut inom underhållsstöd ska delges den bidragsskyldiga föräldern, boföräldern eller den studerande. Nedan kan du läsa om vid vilka situationer Försäkringskassan behöver delge meddelade beslut.

12.6.1 Delgivning av beslut till bidragsskyldig

Beslut om att bevilja underhållsstöd och beslut om att fastställa betalningsskyldighet ska delges den bidragsskyldiga föräldern (18 kap. 41 § SFB). Hen bör också underrättas om

- reglerna för betalning till Försäkringskassan
- indrivning
- att omprövning görs av betalningsbeloppet vid nytt beslut om slutlig skatt
- att en bidragsskyldig som är betalningsskyldig enligt FB anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet upp till det belopp som betalas ut i underhållsstöd
- skyldigheten att anmäla ändringar av barnets vistelse när betalningsbeloppet fastställts genom nettoberäkning.

Läs mer om delgivning i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* kapitel 5.

När Försäkringskassan beslutar att inte bevilja underhållsstöd ska den bidragsskyldiga föräldern underrättas om beslutet enligt förvaltningslagen. Det finns inte någon anledning att delge ett sådant beslut (prop. 1995/96:208 s. 88).

12.6.2 Delgivning vid beslut om utfyllnad

Vid beslut om utfyllnadsbidrag ska den bidragsskyldiga föräldern delges beslutet om att underhållsstöd är beviljat (18 kap. 41 § SFB).

12.6.3 Delgivning vid nettoberäkning

Beslut om att medge nettoberäkning och att minska underhållsstödet med anledning av det ska delges boföräldern (18 kap. 42 § SFB).

12.7 Interimistiskt beslut om underhållsstöd med skäligt belopp

Om Försäkringskassan inte utan dröjsmål kan avgöra om någon har rätt till underhållsstöd, men det finns sannolika skäl för att sådan rätt finns, ska underhållsstöd betalas ut med ett skäligt belopp fram till dess att Försäkringskassan fattar ett slutligt beslut. Underhållsstödet måste också vara av väsentlig betydelse för barnet (112 kap. 2 § SFB).

Ett interimistiskt beslut kan bli aktuellt när det inte är helt klarlagt om kriterierna eller förutsättningarna i 17 kap. 2 § och 18 kap. 2–4 §§ SFB är uppfyllda. Du kan läsa mer om interimistiska beslut i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

12.7.1 När boföräldern och barnet inte är folkbokförda på samma adress

När Skatteverket tar emot en anmälan om ändrad folkbokföringsadress för ett barn och föräldrarna har gemensam vårdnad, krävs samtycke av båda föräldrarna enligt 7 a § FbL för att ändra barnets folkbokföringsadress.

Den 1 januari 2014 infördes nya bestämmelser i folkbokföringslagen som innebär att Skatteverket, i de fall samtycke saknas, kan inleda en utredning och besluta att barnet är bosatt på den nya adressen från och med samma dag som boföräldern (35 § FbL). Tidigare har barnet registrerats som bosatt på den nya adressen från och med det datum som Skatteverket beslutat om folkbokföring, vilket innebar att rätten till under-

hållsstöd saknades under en period, om barnet och boföräldern var skrivna på olika adresser.

Detta kan bli aktuellt både vid en ny ansökan om underhållsstöd och när Försäkringskassan i ett pågående ärende får en impuls om att boföräldern inte är folkbokförd på samma adress som barnet. Försäkringskassan bör invänta utredningen hos Skatteverket innan ett beslut fattas i ärendet. Detta förutsatt att det inte finns underlag för att bedöma att barnet inte är bosatt tillsammans med boföräldern.

Om Försäkringskassan ännu inte fattat ett slutligt beslut i ett ansökningsärende, kan vi om förutsättningarna enligt 112 kap. 2 § SFB är uppfyllda fatta ett interimistiskt beslut om att betala ut underhållsstöd. Det interimistiska beslutet gäller då under den period när Skatteverket utreder barnets bosättning. De uppgifter som bidragsmottagaren då lämnar på heder och samvete kan användas som underlag för Försäkringskassans bedömning. Det är viktigt att du som handläggare dokumenterar detta, eftersom det kan få betydelse om det slutliga beslutet går bidragsmottagaren emot och vi ska bedöma om hen är återbetalningsskyldig.

Ett beslut om tillfällig betalningsskyldighet ska då även fattas (19 kap. 6 § SFB).

12.7.2 När betalningsskyldigheten inte ännu har kunnat fastställas

Den situationen att den bidragsskyldiga förälderns betalningsskyldighet ännu inte har kunnat fastställas är dock inget hinder för ett slutligt beslut om underhållsstöd (prop. 1995/96:208 s. 89).

Om det senare visar sig att underhållsstöd inte skulle ha betalats ut eller att det skulle ha betalats ut med ett lägre belopp än det som framgick av det interimistiska beslutet, är den som fått stödet återbetalningsskyldig endast om hen

- genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller på annat sätt har förorsakat en felaktig utbetalning, eller
- i annat fall skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Om det finns särskilda skäl kan återkrav efterges helt eller delvis. Allt detta framgår av 108 kap. 10 och 11 §§ SFB.

12.8 Särskilda handläggningsbestämmelser kopplade till 18 kap. 9 a § SFB

Det här kapitlet handlar om när Försäkringskassan konstaterat att den bidragsskyldiga föräldern har betalat i rätt ordning under minst tolv månader i följd och att vi därför ska pröva om barnet har fortsatt rätt till underhållsstöd (18 kap. 9 a § SFB).

12.8.1 Meddelande inför prövning

Innan Försäkringskassan ska ta ställning och fatta ett beslut om att barnet inte längre har rätt till underhållsstöd med stöd av 18 kap. 9 a § SFB, ska båda föräldrarna få tillfälle att yttra sig och visa på särskilda skäl. När Försäkringskassan betalar ut förlängt underhållsstöd ska både den studerande, bidragsskyldiga föräldern och boföräldern ges tillfälle (18 kap. 40 a § SFB).

Trots att barnet vid förlängt underhållsstöd är myndigt och det är till barnet som stödet betalas ut, påverkar en indragning av förlängt underhållsstöd även boförälderns

ekonomiska situation. Utöver att boföräldern kan ha relevant information i frågan om särskilda skäl, kan boföräldern komma att involveras i egenskap av försörjningsskyldig förälder när ett civilrättsligt underhållsbidrag ska fastställas. Därför ska boföräldern även få ett tillfälle att yttra sig (prop. 2014/15:145 s. 40).

Försäkringskassan ska skicka ett sådant meddelande även om vi redan har bedömt att det finns särskilda skäl för fortsatt rätt till underhållsstöd (prop. 2014/15:145 s. 61). Det kan alltså bli aktuellt både när vi ska pröva ärendet för första gången och när vi har uppgifter från en tidigare prövning enligt bestämmelsen (prop. 2014/15:145 s. 40).

12.8.2 Meddelandets innehåll

Meddelandet ska innehålla en uppmaning om att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid. De berörda personerna ska på det här viset få ett tillfälle att yttra sig. Dels i frågan om man anser att de grundläggande förutsättningarna som anges i 9 a § över huvud taget är uppfyllda, alltså om den bidragsskyldiga föräldern har betalat betalningsbeloppet i rätt ordning till Försäkringskassan under minst tolv månader i följd, dels i frågan om det finns särskilda skäl som medför att barnet fortsatt har rätt till underhållsstöd (prop. 2014/15:145 s. 61).

I vissa fall kan Försäkringskassan redan här informera om att den preliminära bedömningen är att underhållsstöd fortsättningsvis ska betalas ut på grund av särskilda skäl som myndigheten redan har kännedom om. Det kan till exempel vara baserat på uppgifter som kommit fram vid en tidigare prövning enligt samma bestämmelse. (Prop. 2014/15:145 s. 40).

12.8.3 Beslut efter prövning enligt 18 kap. 9 a § SFB

När Försäkringskassan fattar ett beslut med stöd av 18 kap. 9 a § SFB ska båda föräldrarna, och vid förlängt underhållsstöd även den studerande, skriftligen underrättas. Det här innebär att vi ska skicka beslut både i de fall vi beslutar om fortsatt rätt till underhållsstöd och i de fall vi drar in underhållsstödet (18 kap. 42 a § SFB). I de fall förlängt underhållsstöd dras in och utfyllnadsbidrag beviljas ska boföräldern endast få beslut utifrån prövningen enligt 18 kap. 9 a § SFB, inte om rätten till utfyllnadsbidrag för den studerande.

13 Anmälningsskyldighet

När det gäller anmälnings- och återbetalningsskyldighet finns också gemensamma regler för alla socialförsäkringsförmåner. Av dessa framgår hur Försäkringskassan bör gå tillväga för att få sina anspråk på återbetalning tillgodosedda samt frågor om polisanmälan och bedrägeri. Mer information om detta finns i Försäkringskassans vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan* och vägledning (2004:1) *Kontrollutredning.*

13.1 Anmälningsskyldig

Den som underhållsstödet betalas ut till är skyldig att anmäla de förhållanden, som kan påverka rätten till och storleken av stödet. Anmälningsskyldigheten kan gälla boförälder, den studerande eller särskilt förordnad vårdnadshavare. Även socialnämnden eller annan person som underhållsstöd betalas ut till är i förekommande fall anmälningsskyldiga (110 kap. 46 § SFB).

13.1.1 Tidpunkt för anmälan

Anmälan ska göras till Försäkringskassan så snart den som stödet betalas ut till får veta att förhållandena har ändrats eller kommer att ändras. Anmälan ska göras så snart som möjligt och senast 14 dagar efter att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen (110 kap 47 § SFB).

13.1.2 Exempel på förhållanden som medför anmälnings-skyldighet

Exempel på förhållanden som kan påverka rätten till och storleken av underhållsstöd.

Anmälan till Försäkringskassan ska alltid göras om

- den bidragsskyldiga föräldern flyttar ihop med boföräldern och barnet, varaktigt eller på prov
- barnet börjar bo i stor omfattning hos båda föräldrarna och fullt underhållsstöd betalas ut
- barnet flyttar för gott eller tillfälligt (på prov) till den bidragsskyldiga föräldern
- barnet flyttar från boföräldern
- barnet eller boföräldern reser utomlands för en tid som kan antas bli längre än sex månader
- underhållsbidrag till barnet har fastställts eller ändrats (gäller när föräldern som är bidragsskyldig bor utomlands)
- föräldraskapet för barnet har fastställts
- barnet vårdas på det allmännas bekostnad
- barnet avbryter studierna (vid förlängt underhållsstöd)
- barnet adopteras
- barnet gifter sig (vid förlängt underhållsstöd)
- barnet har avlidit
- den bidragsskyldiga föräldern har avlidit (gäller särskilt när hen bor utomlands).

13.1.3 Barn som vårdas eller bor på det allmännas bekostnad

När ett barn skrivs in eller ut för vård eller boende på det allmännas bekostnad ska den som ansvarar för vården/boendet eller förestår inrättningen så snart som möjligt

underrätta Försäkringskassan om den beslutade insatsen. (110 kap. 37 a SFB, 2 § USF samt 1 § 2 förordning [2018:1747] om viss underrättelseskyldighet för Kriminalvården). Se även kapitel 7.

14 Återbetalning

Om underhållsstöd har lämnats felaktigt eller med för högt belopp ska Försäkringskassan besluta att den som stödet har betalats ut till ska betala tillbaka beloppet (108 kap. 2 och 8 §§ SFB). Det är i regel boföräldern eller, vid förlängt underhållsstöd, den studerande (18 kap. 15–19 §§ SFB).

14.1 Strikt återbetalningsskyldighet

För underhållsstöd gäller strikt återbetalningsskyldighet (108 kap. 8 § SFB). Det innebär att den som fått underhållsstöd felaktigt alltid är återbetalningsskyldig. Här spelar det alltså ingen roll vem som orsakat den felaktiga utbetalningen eller vad den försäkrade har insett eller skäligen borde ha insett. Om det finns särskilda skäl får Försäkringskassan efterge kravet på återbetalningen helt eller delvis (108 kap. 11 § SFB). (Prop. 1995/96:208 s. 91).

14.2 Fel vid tidpunkten för utbetalning

En grundläggande förutsättning för att kunna besluta om återbetalning med stöd av 108 kap. 2 och 8 §§ SFB är att den utbetalning som har gjorts är felaktig, vilket innebär att den har lämnats felaktigt eller med för högt belopp

Ersättningen ska ha varit felaktig redan vid utbetalningstidpunkten (108 kap. 2 och 8 §§ SFB). Om den var korrekt då har den inte betalats ut felaktigt och återbetalning kan inte bli aktuellt. Detta gäller oaktat att underhållsstöd betalas ut i förskott (18 kap. 32 § SFB). Läs mer i vägledning (2024:02) *Återbetalning.*

14.2.1 Metodstöd – hantering när en utbetalning av underhållstöd kan anses vara felaktig

Om en omständighet som har förändrat rätten till underhållsstöd har inträffat **mellan den första dagen i månaden och dagen före utbetalningstidpunkten**, kan du konstatera att utbetalningen var felaktig. Det innebär att du kan återkräva ersättningen enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB.

Förändring som har skett efter utbetalningen

Om en omständighet som har förändrat rätten till underhållsstöd däremot har skett **mellan utbetalningstidpunkten och den sista dagen i månaden** behöver du utreda om utbetalningen kan anses vara felaktig. Då ska du i första hand utreda om boföräldern, eller vid förlängt underhållsstöd den studerande, kände till förändringen innan underhållsstödet betalades ut.

En sådan omständighet kan exempelvis vara att barnet flyttat från boföräldern till den betalningsskyldiga föräldern efter utbetalningstidpunkten. I dessa situationer är det lämpligt att utreda när föräldrarna kom överens om att barnet skulle flytta till den bidragsskyldiga föräldern. En sådan överenskommelse och avsikt ska anmälas utan dröjsmål till Försäkringskassan enligt 110 kap. 46–47 §§ SFB.

Du behöver alltså utreda om flytten mellan föräldrarna var bestämd eller planerad före utbetalningstidpunkten för att underhållsstödet till boföräldern ska anses ha betalats ut felaktigt. För ytterligare stöd läs mer i vägledning (2024:02) *Återbetalning*, bland annat avsnittet om Försäkringskassans utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav.

Om du kan konstatera att utbetalningen var felaktig kan ersättningen återkrävas enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB. I dessa fall kan du även reglera eventuell betalningsskyldighet för den bidragsskyldiga föräldern.

Om det efter utredning däremot inte går att visa **när** avsikten – till exempelvis barnets flytt – uppkom eller **om** den uppkommit först efter utbetalningstidpunkten, kan utbetalningen inte anses vara felaktig enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB. I dessa fall kan den aktuella utbetalningen inte återkrävas.

Den här hanteringen gäller oavsett vilken omständighet som har orsakat att rätten till underhållsstöd har upphört. Det kan exempelvis röra sig om situationer där ett barn bor eller vårdas på de allmännas bekostnad enligt 106 kap. 8 § SFB. Även i dessa situationer behöver du utreda om det går att ta fasta på **när** boföräldern fick vetskap om förändringen och att barnet och boföräldern därmed inte längre uppfyllde villkoren för att ha rätt till underhållsstöd för den månad som förskottsbetalningen avsåg.

14.3 Den bidragsskyldiges betalningsansvar när en utbetalning av underhållsstöd inte har bedömts vara felaktig

Försäkringskassan får bara vidta åtgärder som framgår av lag. Det finns bestämmelser som anger när Försäkringskassan får ändra eller ompröva den bidragsskyldiges betalningsskyldighet. Det kan till exempel vara när ett föräldraskap upphävs eller ett beslut om skatt ändras enligt 19 kap. 9 och 34 §§ SFB. Se 19 kap. 34–39 §§ SFB om omprövning och ändring av betalningsskyldighet. Läs även mer i vägledning (2001:02) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

Försäkringskassan får på eget initiativ efterge en fordran om betalningsskyldighet (19 kap. 45 § SFB). Detta kan göras om det finns synnerliga skäl på grund av den bidragsskyldiga förälderns personliga och ekonomiska förhållanden. Det kan bland annat föreligga om den bidragsskyldiga föräldern har en ansträngd ekonomi och det inte kan antas att den ekonomiska situationen kommer förbättras inom överskådlig tid. Läs mer om eftergift i vägledning (2001:02) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd*.

Om inte förutsättningarna för eftergift enligt 19 kap. 45 § SFB är uppfyllda eller någon av de övriga grunderna för att ändra eller ompröva den bidragsskyldiga förälderns betalningsskyldighet enligt 19 kap. SFB finns är det inte möjligt för Försäkringskassan att ändra betalningsskyldigheten.

Det innebär att det kan uppstå situationer där Försäkringskassan har betalat ut underhållsstöd till en förälder som exempelvis inte längre är boförälder enligt förmånsbestämmelserna och att utbetalningen inte är felaktig enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB. Utbetalningen kan i dessa situationer inte återkrävas från föräldern i fråga. Om det inte finns förutsättningar att ändra betalningsskyldigheten för den bidragsskyldige enligt 19 kap. SFB behöver Försäkringskassan alltså kräva in aktuellt betalningsbelopp från den bidragsskyldiga föräldern. Detta gäller även om exempelvis ett barn har flyttat från boföräldern till den bidragsskyldiga föräldern.

Den här hanteringen gäller oavsett vilken omständighet som ligger till grund för att rätten till underhållsstöd har upphört.

14.4 Anspråk om underhållsstöd från en ny boförälder som tidigare varit betalningsskyldig

När ett barn flyttar från en boförälder till den bidragsskyldiga föräldern och utbetalningen för aktuell månad till den första boföräldern inte är felaktig enligt 108 kap. 2 och 8 §§

SFB, kan den tidigare bidragsskyldiga föräldern, alltså den nya boföräldern, skicka in en ansökan om underhållsstöd för aktuell period. I dessa situationer kan Försäkringskassan endast bevilja och betala ut underhållsstöd en gång för samma barn och månad. Detta eftersom underhållsstöd är en förmån som ges till barnet enligt bland annat 18 kap. 2 och 20 §§ SFB.

Om en utbetalning av underhållsstöd redan har skett till den tidigare boföräldern och utbetalningen inte var felaktig enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB, anses underhållsstödet ha betalats ut korrekt och kommit barnet tillhanda. Den tidigare bidragsskyldiga föräldern kan alltså inte få underhållsstöd för den månad som förmånen redan är utbetald till den tidigare boföräldern.

14.5 Hantering av underhållsbidrag

För stöd i hanteringen av underhållsbidrag läs i vägledning (2001:2) *Betalningsskyldighet för underhållsstöd* bland annat metodstöd i avsnitt 3.2.4. Där anges exempelvis att om ett barn flyttar till den bidragsskyldiga föräldern, ska Försäkringskassan debitera underhållsbidrag till och med dagen innan barnet flyttar.

14.6 Metodstöd

Här följer några praktiska exempel för att illustrera ovanstående hantering. Exemplen är inte uttömmande utan ska läsas som ett stöd.

Exempel

Utbetalning av underhållsstöd är felaktig

Zara, som är 8 år, börjar efter sommarlovet bo mer varaktigt hos sin pappa Lucas som är bidragsskyldig för henne. Zara börjar bo varaktigt och folkbokförs hos Lucas från och med den 26 juli. Boföräldern Kim har den 25 juli fått underhållsstöd utbetalt för augusti månad och meddelar Försäkringskassan om förändringen den 28 juli. Du utreder ärendet och båda föräldrarna berättar att flytten var planerad sedan länge. Ett återkravsärende kan därmed skapas och betalningsbeloppet hanteras därefter.

Exempel

Det står klart att boföräldern inte kände till förändringen

Boföräldern Alrik får underhållsstöd utbetalt den 25 april för sitt barn Lilly, som är 16 år. Lilly blir omhändertagen av socialtjänsten den 30 april. Av informationen från socialtjänsten framgår att Alrik inte visste att Lilly skulle omhändertas. Då behöver du inte gå vidare och utreda om Alrik kände till förändringen.

Utbetalningen av underhållsstödet som skedde den 25 april kan inte anses vara felaktig enligt 108 kap. 2 och 8 §§ SFB. Utbetalningen skickas därmed inte till återbetalning. Eventuell betalningsskyldighet för aktuell månad krävs in som vanligt.

Exempel

Utbetalning av underhållsstöd är inte felaktig och den tidigare bidragsskyldiga föräldern ansöker om underhållsstöd

Liam, som är 10 år, börjar bo mer varaktigt hos den bidragsskyldiga föräldern Mika. Liam börjar bo varaktigt och folkbokförs hos Mika från och med den 27 oktober. Boföräldern Louie har den 25 oktober fått underhållsstöd utbetalt för november månad och meddelar Försäkringskassan om förändringen den 29 oktober. Mika ansöker om underhållsstöd från november månad.

Du utreder ärendet och får motstridiga uppgifter om huruvida flytten var planerad eller inte. Efter en samlad bedömning och värdering utifrån samtliga uppgifter i utredningen kommer du fram till att utbetalningen som skedde i oktober inte med hög grad av sannolikhet var felaktig. Aktuell månad kan därför inte återkrävas från Louie. Utbetalningen om underhållsstöd står därför fast. Det saknas skäl att se över Mikas beslut om betalningsskyldighet. Skäl för eftergift enligt 19 kap. 45 § SFB finns inte heller. Mika krävs på fastställt betalningsbelopp för november månad.

Du hanterar Mikas ansökan om underhållsstöd från november månad genom att avslå november månad med hänvisning till att underhållstöd redan har betalats ut en gång till barnet för aktuell månad. Därefter prövar du om det finns förutsättningar att bevilja underhållsstöd från och med december månad.

14.7 Särskilda skäl för eftergift

Bestämmelsen om eftergift ska tillämpas med återhållsamhet. Det ska finnas särskilda skäl. Sådana skäl kan exempelvis vara att den enskilde skäligen inte borde ha förstått att utbetalningen var felaktig och det dessutom med hänsyn till betalningsmottagarens ekonomiska och personliga förhållanden finns skäl att inte återkräva underhållsstödet helt eller delvis. Det kan också vara så att eftergiften kan fungera som ett led i social rehabilitering (prop. 1995/96:208 s. 91). Läs mer om eftergift i vägledning (2024:02) *Återbetalning*.

Rättsfall

Regeringsrätten har i en dom uttalat att de situationer som anges i förarbetena endast är exempel på situationer då eftergift av återkrav kan beviljas. En pappa hade fått underhållsstöd för sitt barn trots att han inte var vårdnadshavare för barnet. Pappan blev återbetalningsskyldig för det felaktigt utbetalda beloppet men beviljades eftergift. Han bedömdes ha varit i god tro.

Regeringsrätten framhöll att de omständigheter som i socialförsäkringsrättlig praxis kan leda till eftergift gäller två grupper – dels när man vill mildra konsekvenserna av det stränga betalningsansvaret dels när det finns omständigheter som har att göra med betalningsmottagarens ekonomiska situation. Förarbetena ger viss vägledning för tillämpning av regeln men möjligheten att bevilja eftergift är inte begränsad till de situationer som nämns i förarbetena.

Dessutom konstaterade Regeringsrätten att stödet visserligen betalats ut felaktigt men att det betalats ut i en situation som stödet var avsett för. Föräldern hade inte gjort någon ”obehörig vinst” med anledning av den felaktiga utbetalningen. Regeringsrätten fann att det inte funnits skäl att undersöka förälderns ekonomi eftersom underhållsstödet inte är behovsprövat. (RÅ 2007 ref. 26)

14.8 Kvittning

Kvittning innebär att Försäkringskassan vid en utbetalning av en socialförsäkringsförmån får hålla inne ett skäligt belopp som i stället avräknas på återkravet (108 kap. 22 § SFB).

Vad som är ”skäligt belopp” får bedömas från fall till fall med hänsyn till återkravets storlek och den enskildes personliga och ekonomiska förhållanden (prop. 1995/96:208 s. 91).

Kvittning kan göras i alla socialförsäkringsförmåner som betalas ut till den som ska betala tillbaka underhållsstöd (108 kap. 22 § SFB). Om det har kommit in en begäran från socialnämnden enligt 107 kap. 5 § SFB samtidigt som kvittning är aktuellt, har kvittning högre prioritet än en begäran från socialnämnden. Detta följer av Försäkringskassans avdragsordning (FKRS 2022:11).

Du kan läsa mer om kvittning i vägledning (2024:02) *Återbetalning*.

15 Övriga förfarandebestämmelser

Försäkringskassan tillämpar reglerna i SFB när det gäller ändring, omprövning och överklagande av beslut. Detsamma gäller frågor som avser uppgiftsskyldighet för statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar samt utredningsåtgärder.

15.1 Utredning och kontroll

De flesta bestämmelser som ger Försäkringskassan rätt att göra besök och att ställa frågor utgår från att dessa utredningsåtgärder tillämpas i förhållande till den försäkrade. I underhållsstödsärenden likställs den bidragsskyldiga föräldern med försäkrade och det är därför möjligt att tillämpa dessa utredningsåtgärder också i förhållande till hen (110 kap. 14 och 20 §§ SFB).

Läs mer
I vägledning (2004:1) *Kontrollutredning* kan du läsa mer om Försäkringskassans möjligheter att begära in uppgifter.

15.1.1 Uppgiftsskyldighet

Statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar är skyldiga att på begäran lämna uppgifter om namngivna personer till domstol och Försäkringskassan rörande förhållanden som har betydelse för tillämpningen av reglerna om underhållsstöd i SFB (110 kap. 31 § SFB).

Den som bedriver postverksamhet är skyldig att på begäran upplysa om barnets och föräldrarnas adress om Försäkringskassan behöver uppgiften för att bedöma rätten till underhållsstöd och adressen är av väsentlig betydelse för handläggningen av ett ärende (5 kap. 4 p. 4 § postlagen [2010:1054]).

Källförteckning

Internationella överenskommelser om social trygghet

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.

Rådets förordning (EG) nr 2019/1111 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn, Bryssel II-förordningen

Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, Bryssel II-förordningen.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1231/1010 om utvidgning av förordning (EG) 883/2004 och förordning (EG) nr 987/2009 till att gälla tredjelands-medborgare som enbart på grund av sitt medborgarskap inte omfattas av dessa förordningar.

1980 års konvention om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonventionen).

Lagar

Föräldrabalk (1949:381)

Socialförsäkringsbalk (2010:110)

Utsökningsbalk (1981:774)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Socialtjänstlagen (2025:400)

Mottagandelagen (2026:999)

Lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende

Lagen (2022:948) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen

Förvaltningslagen (2017:900)

Postlagen (2010:1054)

Lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Sambolagen (2003:376)

Studiestödslagen (1999:1395)

Folkbokföringslagen (1991:481)

Lagen (1995:479) om nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lagen (1989:1007) om överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om folkbokföring

Lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden

Lagen (1985:367) om föräldraskap i internationella situationer

Lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska föräldraskapsavgöranden

Lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz

Förordningar

Förordning (2018:1747) om viss underrättelseskyldighet för Kriminalvården
Förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Socialtjänstförordningen (2025:468)

Förordning (2026:163) om utlämnande av uppgifter från Skatteverkets folkbokföringsverksamhet

Förordningen (1996:1036) om underhållsstöd

Konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge av den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap (Förordningen [1931:429] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption, och förmyndarskap).

Förarbeten

Prop. 2025/26:252 En begränsning av rätten till socialförsäkrings förmåner för den som avtjänar fängelsestraff i kontrollerat boende eller som avtjänar säkerhets förvaring

Prop. 2025/26:132 Frihetsberövande påföljder för barn och unga

Prop. 2025/26:95 Säkerhetsförvaring – en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd

Prop. 2025/26:229 En ny mottagandelag

Prop. 2024/25:202 Utökade möjligheter att verkställa fängelsestraff med elektronisk övervakning
Prop. 2024/25:111 Indragna eller minskade socialförsäkringsförmåner för den som undanhåller sig verkställighet av häktning eller frihetsberövande påföljd
Prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter
Prop. 2023/24:31 Stärkta rättigheter för barn och vuxna i skyddat boende
Prop. 2021/22:189 Ökad rättssäkerhet och snabbare verkställighet i internationella familjemål
Prop. 2021/22:188 Jämlika regler om föräldraskap i internationella situationer
Prop. 2021/22:01 Budgetproposition för 2022, utgiftsområde 12

Prop. 2020/21:203 Justerad indragningsbestämmelse inom underhållsstödet
Prop. 2020/21:176 Modernare regler för bekräftelse av föräldraskap, faderskapsundersökningar och för att åstadkomma könsneutral föräldraskapspresumtion
Prop. 2017/18:173 Ny åldersdifferentiering inom underhållsstödet

Prop. 2017/18:6 Nytt särskilt bidrag inom bostadsbidraget för barn som bor växelvis
Prop. 2016/17:216 Åldersdifferentierat underhållsstöd och höjt grundavdrag för bidragsskyldiga föräldrar
Prop. 2015/16:43 Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga
Prop. 2014/15:145 Ökad reglering av barns underhåll utanför underhållsstödet

Prop. 2014/15:127 Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor

Prop. 2012/13:120 Folkbokföringen i framtiden

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2004/05:116 Ett reformerat underhållsstöd

Prop. 2003/04:96 Vissa socialförsäkringsfrågor

Prop. 2002/03:80 Ny sambolag

Prop. 2001/02:84 Anpassningar med anledning av övergången till reformerade regler för ålderspension

Prop. 2000/01:134 Underhåll till barn som fyllt 18 år

Prop. 1999/2000:118 Underhållsstöd vid växelvis boende

Prop. 1998/99:119 Socialförsäkringens personkrets

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge

Prop. 1995/96:208 Underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar, m.m.

Prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden

Prop. 1984/85:39 om utformningen av det utökade stödet till barnfamiljer

Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten

Prop. 1978/79:12 om underhåll till barn och frånskilda

Prop. 1975/76:116 Förslag om ändrad administration av bidragsförskott m.m.

Prop. 1964:70 Förslag till lag om bidragsförskott

Domar

HFD 2025 ref. 60

HFD 2024 ref. 17

HFD 2023 ref. 15 I-III

HFD 2018 ref. 70

HFD 3828-17 och 4104-17

HFD 2012 ref. 72

RÅ 2008 ref. 80

RÅ 2007 ref. 26

RÅ 2004 ref. 138

RÅ 2002 ref. 3

FÖD 1993:7

FÖD 1992:9

FÖD 1990:21

FÖD 1989:42

FÖD 1988:2

FÖD 1987:39

FÖD 1986:56

KRNSU 214-18

KRNG 4656-17

KRNS 4330-17

KRNS 4331-17

KRNJ 1147-13

KRNS 8883-12

KRNG 5438-09

NJA 2013:86

NJA 1998:43

NJA 1974 s. 629

NJA 1972 s. 350

Riksdagens ombudsmän (JO)

JO:s beslut dnr 10753-2024
JO:s beslut dnr 6732-2023
JO:s beslut dnr 2042-2006

Vägledningar

Vägledning (2024:2) Återbetalning

Vägledning (2017:1) Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal

Vägledning (2017:02) Ersättningar till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.

Vägledning (2016:1) Underhållsbidrag till barn

Vägledning (2010:4) Efterlevandepension och efterlevandestöd (Pensionsmyndighetens vägledning)

Vägledning (2006:1) Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden – Försäkringskassan som centralmyndighet

Vägledning (2005:2) Fordringshantering hos Försäkringskassan

Vägledning (2005:1) Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar

Vägledning (2004:7) Förvaltningsrätt i praktiken

Vägledning (2004:1) Kontrollutredning

Vägledning (2001:3) Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter

Vägledning (2001:2) Betalningsskyldighet för underhållsstöd

Föreskrifter

Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2011:3) om självbetjäningstjänster via internet

RFFS (1996:18) om underhållsstöd

Allmänna Råd

Försäkringskassans allmänna råd

RAR (2001:1) om underhållsstöd

Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden

FKRS 2025:01 När underhållsstöd ska lämnas trots sådana pågående insatser som anges i 106 kap. 8 § socialförsäkringsbalken

FKRS 2021:05 Partsställning i ärenden om underhållsstöd

FKRS 2017:04 Giltigt skäl enligt 18 kap. 10 § socialförsäkringsbalken (SFB) att trots föreläggande låta bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få ett underhållsbidrag fastställt

FKRS 2006:8 Underhållsstöd - rätten till underhållstöd när barn försvunnit eller förts bort

Upphävda källor avseende underhållsstöd

Lagen (1996:1030) om underhållsstöd

Lagen (1964:143) om bidragsförskott

Lagen (1962:381) om allmän försäkring

Bilaga 1 Metodstöd – fråga om hot och våld

Det här metodstödet vänder sig till dig som arbetar med nationellt eller internationellt underhållsstöd. Metodstödet beskriver bland annat

- situationer där erfarenheter om våld och våldsutsatthet kan ha betydelse för bedömningen av sakfrågan
- vad som är bra att tänka på vid kontakt med föräldrarna eller den studerande
- exempel på frågor du kan ställa och information som du kan lämna.

Metodstödet är ett komplement till andra stödjande dokument du har i din handläggning.

Där ingår bland annat Metodstöd: Lämna information om våld, som finns på Försäkringskassans intranät, och vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

Innehåll

1. Fråga om hot och våld i handläggningen av underhållsstöd……..118
Prövning utifrån 18 kap. 9, 21 och 22 §§ SFB……118
Prövning utifrån 18 kap. 8 § SFB……..118
Prövning utifrån 18 kap. 9 a § SFB……...119
Prövning utifrån 18 kap. 10 § SFB……119

2. **Att fråga om hot och våld**……...**119**
Varför ge information?.....119

3. Dokumentation och kommunikation när en person är utsatt för hot och våld……..**119**

4. Kontakt med studerande som är mottagare av förlängt underhållsstöd……..**120**

5. Kontakt med föräldern som anses ha utövat hot och våld……**120**

Bilaga 1.1 – Exempel på hur du kan ställa frågor om våld……..**121**
Säkerställ att den försäkrade kan prata enskilt……121
Lyssna aktivt……..121
Förklara varför du ställer frågor……..121
Exempel på hur du kan ställa frågor om våld……122
Information som du kan ge till en förälder som har erfarenheter av hot och våld……122

Bilaga 1.2 – Att prata med en förälder som utsätter andra för hot och våld……**123**

1. Fråga om hot och våld i handläggningen av underhållsstöd

Du ska bara ställa frågor om hot och våld i de ärenden där erfarenhet av våld och våldsutsatthet kan ha relevans för bedömningen av sakfrågan. Det betyder att det dels måste handla om en typ av ärende där erfarenheter av våld och våldsutsatthet kan ha betydelse för sakfrågan, se nedan, och dels att det finns anledning att anta att svaren har betydelse i det specifika ärendet. (JO beslut dnr 6732-2023).

Med anledning att anta menas att det finns någon konkret omständighet i det specifika ärendet som utgör anledning att anta att svaren på frågorna kommer ha betydelse. En sådan konkret omständighet kan, men behöver inte, vara att det finns en indikation på att någon har erfarenhet av våld i nära relation som påverkar bedömningen av sakfrågan.

De situationer inom underhållsstöd som hittills identifierats där erfarenheter om våld och våldsutsatthet kan ha betydelse för bedömningen av sakfrågan beskrivs nedan.

Prövning utifrån 18 kap. 9, 21 och 22 §§ SFB

Förekomst av **ekonomiskt** våld kan ha betydelse vid bedömningen om det finns anledning att anta att en bidragsskyldig förälder i rätt ordning betalar eller kommer att betala underhåll till barnet. Vid dessa bedömningar kan vi därför ställa frågor om **ekonomiskt** våld har förekommit i relationen om det finns anledning att anta att svaren kommer ha betydelse för bedömningen.

Vad är ekonomiskt våld?

Den bidragsskyldiga föräldern kan använda underhållsbidraget som ett uttryck för ekonomiskt våld. Vad som menas med ekonomiskt våld finns inte definierat i socialförsäkringsbalken men ledning kan hämtas från Riksrevisionens rapport: *Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer* (RiR 2025:06). Där anges bland annat att den bidragsskyldiga föräldern kan utöva ekonomiskt våld genom att exempelvis betala för lite underhållsbidrag eller betala oregelbundet (RiR 2025:6, s. 43). För generell information om ekonomiskt våld läs i Metodstöd: Lämna information om våld, som finns på Försäkringskassans intranät.

För att läsa mer om betalning av underhåll, se kapitel 2.

Prövning utifrån 18 kap. 8 § SFB

Förekomst av, eller risk för, hot och våld kan ha betydelse vid bedömningen av om barnets mor har giltiga skäl att inte medverka till att få föräldraskap fastställt enligt 18 kap. 8 § SFB.

Vid dessa bedömningar kan vi därför ställa frågor om det finns risk för hot eller våld om det finns anledning att anta att svaren kommer ha betydelse för bedömningen.

För att bedöma om det finns giltiga skäl för mamman att inte medverka till utredning om fastställelse av föräldraskap enligt 18 kap. 8 § SFB, se kapitel 6.

Prövning utifrån 18 kap. 9 a § SFB

Förekomst av hot och våld kan ha betydelse vid bedömningen av särskilda skäl att fortsätta lämna underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § andra stycket SFB. När förutsättningarna i 18 kap. 9 a § första stycket SFB är uppfyllda kan vi därför ställa frågor om våld har förekommit i relationen om det finns anledning att anta att svaren kommer ha betydelse för bedömningen.

För att bedöma rätten till fortsatt underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB utifrån det särskilda skälet hot och våld, se kapitel 6.

Prövning utifrån 18 kap. 10 § SFB

Förekomst av våld i relationen mellan föräldrarna kan ha betydelse för bedömningen om det föreligger giltiga skäl enligt 18 kap. 10 § SFB för boföräldern att inte medverka till åtgärder som Försäkringskassan förelagt denne att medverka till enligt 19 kap. 30 § SFB. Vid bedömningen av behov av åtgärder enligt 19 kap. 30 § SFB kan vi därför ställa frågor om våld har förekommit i relationen om det finns anledning att anta att svaren kommer ha betydelse för bedömningen.

För att bedöma om det finns giltiga skäl att den sökande inte ska medverka till att få underhållsbidrag fastställt enligt 18 kap. 10 § SFB, se kapitel 6 och Försäkringskassans ställningstagande FKRS 2017:04.

2. Att fråga om hot och våld

Tänk på att du som arbetar med underhållsstöd bara får ställa frågor om hot och våld i de situationer som nämns i avsnitt 1.

Frågor om erfarenhet av våld ska helst ställas när du talar enskilt med personen och det inte finns risk för att någon annan hör eller är med i samtalet. Fråga därför alltid personen om hen har möjlighet att prata ostört.

Det är viktigt att förklara varför vi ställer frågor om hot och våld och informera om vilken betydelse svaren har på handläggningen av ärendet. Det är också viktigt att vi förklarar att personen inte har en skyldighet att svara på frågor om våld eller våldsutsatthet.

I bilaga 1.1 finns exempel på hur du kan formulera dig när du frågar om hot och våld.

Varför ge information?

Personen har rätt att få information om sina och barnets rättigheter. Många personer har kanske själva inte insikt i att de befinner sig i eller riskerar att hamna i hot- och våldsutsatthet. Genom att informera om hot och våld i dessa situationer bidrar du till ökad medvetenhet om vad som påverkar utgången i ärendet. I många fall vet personen inte att risk för hot och våld kan vara viktig information som också påverkar ärendet.

Det ger också en möjlighet att förbereda sig på att ärendet kan komma upp för en ny prövning om den andra föräldern betalar till Försäkringskassan i rätt ordning i minst 12 månader i följd.

3. Dokumentation och kommunikation när en person är utsatt för hot och våld

När du får eller lämnar uppgifter över telefon eller vid personligt möte ska du dokumentera de uppgifter som kan ha betydelse för ärendet. I det generella

metodstödet: lämna information om våld kan du läsa mer om kommunikation med andra berörda myndigheter och vad du ska tänka på när du dokumenterar i ett ärende.

Observera att det inom underhållstöd kan uppstå situationer var en förälder själv lämnar uppgifter om hot och våld och att dessa kan ha betydelse för en framtida bedömning. En förälder kan exempelvis lämna uppgifter om andra typer av våld än ekonomiskt våld vid ett ansökningsskede. Då kan det vara lämpligt att dokumentera informationen inför en eventuellt kommande prövning av rätten till underhållsstöd enligt 18 kap. 9 a § SFB. I dessa situationer är inte uppgifterna avgörande för bedömningen av ansökan om underhållsstöd, men uppgifterna kan komma att bli av betydelse om det i framtiden blir aktuellt med en prövning enligt 18 kap. 9 a § SFB.

4. Kontakt med studerande som är mottagare av förlängt underhållstöd

Även i ärenden gällande förlängt underhållsstöd kan det bli aktuellt att utreda ifall det finns hot och våld i samma situationer som för underhållsstöd (se avsnitt 1).

Den studerande kan ha ett starkt band till föräldern och barn är ofta lojala mot sina föräldrar även om en förälder varit våldsam. Tänk på att föräldrar alltid har en maktposition gentemot barnet.

I bilaga 1.1 finns exempel på hur du kan formulera dig när du frågar om hot och våld.

5. Kontakt med föräldern som anses ha utövat hot och våld

Om du har utrett förekomst av hot och våld i någon av de situationer som nämnts i avsnitt 1 och det har framkommit att det funnits/finns hot och våld i relationen med den våldsutövande behöver du ändå kontakta hen. Beroende på vilken utredning du gör, personens situation och partsställning i ärendet behöver du avgöra vilken information du kan och ska lämna. Du bör lägga extra omsorg vid hur du uttrycker dig både i telefonsamtal och i brev om det rör känslig information eller känsliga situationer.

Har du fått kännedom om att det förekommer eller har förekommit hot och våld ska du till exempel vara restriktiv med att försöka påverka föräldrarna till direktbetalning eller att komma överens om ett underhållsbidrag (18 kap. 9, 9a, 10, 21 och 22 §§ SFB). Om vi inte är medvetna om eventuell våldsutsatthet och försöker få föräldrar att komma överens om ett underhållsbidrag finns en risk att den som varit våldsutsatt tidigare drivs tillbaka in i den relationen.

Om du behöver berätta för den andra föräldern att du har fått uppgifter om hot och våld men personen ger en annan version så räcker det att upplysa om att motstridiga uppgifter i sig tyder på en konflikt som inte är till barnets bästa och att Försäkringskassan anser att det är bättre att vi betalar ut underhållsstöd och den andra föräldern betalar till Försäkringskassan.

I bilaga 1.2 kan du läsa mer om vad du bör tänka på i samtalet med den våldsutövande.

Bilaga 1.1 – Exempel på hur du kan ställa frågor om våld

Här följer några generella råd när du ska ställa frågor om våld. Ha gärna dessa råd i bakhuvudet, men det är du själv som avgör hur du väljer att tillämpa dem i handläggningen.

Säkerställ att den försäkrade kan prata enskilt

I regel bör du bara fråga om våld när personen du pratar har möjlighet att prata enskilt. Att prata om våld är känsligt och kan personen inte prata enskilt kanske hen inte kan berätta allt hen önskar.

Lyssna aktivt

Tänk på att alla inte har förståelse för eller kan sätta ord på sina erfarenheter av våld. Det gäller såväl kvinnor som män. Lyssna aktivt och var uppmärksam på vad personen berättar för att upptäcka indikation på att det förekommer eller har förekommit våld.

Det är också viktigt att inte skynda utan låta samtalet ta tid. Det kan vara svårt för personen att prata om våld.

Förklara varför du ställer frågor

Förklara att du ställer frågor om våld eftersom det påverkar bedömningen av ärendet och på vilket sätt uppgifterna kan påverka utfallet. Att förklara varför du ställer frågor om våld kan bidra till att skapa ett tryggt samtalsklimat som underlättar för personen att berätta om sina egna erfarenheter.

Även om personen väljer att inte berätta så kan du, genom dina frågor, bidra till att hen vid ett senare tillfälle kan berätta för dig eller till exempel hälso- och sjukvården om sina erfarenheter av våld.

Informera personen om att hen inte har en skyldighet att svara

När du ställer frågor om våld måste du upplysa personen om att hen inte är skyldig att yttra sig om omständigheter vars yppande skulle röja att personen själv eller någon närstående till denne begått en brottslig eller vanärande handling. Du ska alltså noggrant förklara varför frågorna ställs och att frågorna inte behöver besvaras. På så sätt kan personen själv avgöra vilken information hen vill lämna.

Ställ öppna frågor

När du frågar bör du använda öppna frågor. En öppen fråga ger utrymme för den försäkrade att med egna ord berätta om sina upplevelser. Slutna frågor kan sedan vara användbara som uppföljande frågor när en person väl börjar berätta om sina erfarenheter. Tänk på att många av de som har erfarenheter av våld kanske inte tänker på våldet som de varit med om som misshandel eller övergrepp. Det gäller både den som utsatts och den som utsätter någon för våld.

Undvik att värdera

Det är viktigt att inte ifrågasätta personens berättelse och att inte heller värdera den, vare sig positivt eller negativt. Undvik värderande omdömen om såväl våldsutövaren som den våldsutsatta, eftersom det ofta handlar om personer som står varandra nära.

Anlita tolk vid behov
Tänk på att alltid anlita en tolk om språkstöd behövs för att genomföra samtalet. Generellt sett är det olämpligt att använda någon nära anhörig eller nära vän som tolk, eftersom det kan vara svårt för personen att tala obehindrat med en anhörig i närheten.

Läs mer om ombud, fullmakt och tolk i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Exempel på hur du kan ställa frågor om våld

- Det låter som att den andra föräldern inte sköter betalningen av underhållsbidrag. Har det varit såhär länge? Vet du anledningen till att hen inte betalar underhållsbidraget i rätt ordning till dig?
- När jag lyssnar på dig så uppfattar jag det som att du verkar orolig över relationen till den andra föräldern. Vill du berätta lite om det?
- Känner du dig ibland övervakad eller misstänkliggjord av den andra föräldern?
- Är du rädd för den andra föräldern i dagsläget?
- Du berättar att den andra föräldern ofta är irriterad. Hur är det när ni är oense eller bråkar? Händer det att du blir rädd för hen?
- Har den andra föräldern hotat att skada dig eller sig själv?
- Är den andra föräldern svartsjuk, blir du misstänkliggjord eller visar hen missnöje att du träffar andra.
- Får du leva ditt liv som du vill eller händer det att den andra föräldern försöker hindra dig eller begränsa dig på något sätt?

Information som du kan ge till en förälder som har erfarenhet av hot och våld

- I vissa situationer när Försäkringskassan bedömer rätten till underhållsstöd så kan uppgifter om att någon är eller har varit utsatt för våld påverka vår bedömning.
- En person kan vara utsatt för våld på många olika sätt, det finns inte bara fysiskt våld, utan även psykiskt, sexuellt, ekonomiskt, materiellt, latent våld eller försummelse.
- Det är bra att dokumentera skador för en eventuell framtida polisanmälan.
- Uppsök läkarvård för att dokumentera och få behandling för eventuella akuta skador.
- Våldsutsatthet ger inte bara synliga fysiska skador. Att vara eller ha varit utsatt för våld kan påverka hälsan på en mängd olika sätt, både fysiskt och psykiskt.
- Du kan vända dig till (ange stödverksamhet som är lämplig) för att få mer stöd och hjälp.

Bilaga 1.2 – Att prata med en förälder som utsätter andra för hot och våld

Att prata med en våldsutövande förälder om våld kan väcka känslor av upprördhet och aggression, vilket i sin tur kan leda till eskalering och ökad risk för våld. Om du överväger att prata med den våldsutövande föräldern om situationen är det viktigt att du gör en riskanalys. Det är även viktigt att du i samtalet uttrycker dig respektfullt och med försiktighet. Den som utövar våld upplever ofta själv att hen befinner sig i en utsatt situation.

I kontakten med en person som utövar våld eller som du misstänker utövar våld är det särskilt viktigt att du som handläggare inte är dömande och att du visar respekt gentemot båda personerna. Vi är inte domare och ska inte döma någon av föräldrarna i deras konflikt.

Var medveten om att det kan vara första gången våldsutövaren blir konfronterad med sitt agerande. Det kan leda till olika reaktioner, allt ifrån sorg till aggression. Planera så att du har tid att hantera eventuella reaktioner. Försökt därför planera så att du inte behöver ringa den andra föräldern precis innan du ska gå hem eller ska gå på ett viktigt möte.

Att prata om själva våldet med personer som utsätts för hot och våld eller med personer som är våldsutövare kan ibland skapa starka reaktioner. Det kan exempelvis handla om att personen uttrycker suicidtankar eller uttrycker sig hotfullt mot dig eller andra. Vid hantering av reaktioner använd de rutiner vi har vid till exempel hot och våld mot dig som medarbetare på Försäkringskassan.

Bilaga 2 Konventionsländer

Länder som har tillträtt konventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt återställande av vård av barn (Europarådskonventionen)

Belgien
Cypern
Danmark
Estland
Finland
Frankrike
Grekland
Irland
Island
Italien
Lettland
Liechtenstein
Litauen
Luxemburg
Makedonien
Malta
Nederländerna
Norge
Polen
Portugal
Schweiz
Serbien och Montenegro
Slovakien
Spanien
Storbritannien och Nordirland
Sverige
Tjeckien
Turkiet
Tyskland
Österrike

Bilaga 3 Tidigare bestämmelser om underhållsstöd vid växelvist boende

I det här kapitlet beskrivs de tidigare bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende samt de övergångsbestämmelser som gällde till dess att underhållstöd vid växelvist boende upphörde helt.

Barn som bor varaktigt hos båda föräldrarna, så kallat växelvis boende, kan inte få fullt underhållsstöd.

För dessa barn infördes därför år 2001 underhållsstöd vid växelvist boende, en bidragsform som var inkomstprövad och som kunde betalas ut till båda föräldrarna. Barnet behövde vara folkbokfört hos den ena föräldern, och minst en av dem skulle vara vårdnadshavare för barnet.

Bestämmelserna om underhållsstöd och förlängt underhållsstöd vid växelvist boende upphörde att gälla den 1 mars 2018. Därefter betalade Försäkringskassan bara ut underhållsstöd för barn som omfattades av övergångsbestämmelserna till SFB (SFS 2017:1123).

Beloppet fasades successivt ut under en fyraårsperiod. Sedan januari 2021 betalas underhållsstöd vid växelvist boende inte längre ut.

Belopp för underhållsstöd vid växelvis boende

Vid växelvist boende kunde högst ett halvt underhållsstöd betalas ut till var och en av föräldrarna. Från beloppet räknades hälften av det belopp som skulle ha fastställts som betalningsbelopp om föräldern hade varit betalningsskyldig. Detta framgick av 18 kap. 25 § SFB. Enligt övergångsbestämmelserna till SFB (SFS 2017:1123) gällde bestämmelsen till och med januari 2021.

Det innebar att till och med januari 2018 kunde beloppet per förälder vara högst 786 kronor per månad och barn. Om barnet hade fyllt 15 år kunde underhållsstödet för februari och mars 2018 vara högst 861 kronor per månad. Ett barn som var yngre hade därefter bara rätt till högst 786 kronor för samma månader. De här beloppsgränserna gällde bara utbetalningar för februari och mars 2018.

Nedtrappning av beloppet

Från och med april 2018 trappades maxbeloppet ner stegvis till och med januari 2021. I stället skulle underhållsstöd betalas ut till var och en av föräldrarna enligt följande:

Tidsperiod:	Månadsbelopp före halvering:	Maxbelopp per förälder:
April 2018–januari 2019	1 173 kr	586 kr
Februari 2019–januari 2020	773 kr	386 kr
Februari 2020–januari 2021	373 kr	186 kr

Från och med månaden efter den då barnet fyllt 15 år skulle respektive belopp före halveringen höjas med 150 kronor:

Tidsperiod:	Månadsbelopp före halvering:	Maxbelopp per förälder:
April 2018–januari 2019	1 323 kr	661 kr
Februari 2019–januari 2020	923 kr	461 kr
Februari 2020–januari 2021	523 kr	261 kr

Om underhållsstödet blev noll kronor vid en omräkning enligt 18 kap. 37 § SFB, innebar det att rätten upphörde. Det gällde även om barnet kom att fylla 15 år senare under året.

I februari 2021 upphörde rätten till underhållsstöd eller förlängt underhållsstöd vid växelvist boende för samtliga som omfattades av övergångsbestämmelserna. (Prop. 2017/18:6 s. 11)

Bestämmelserna i 18. kap 20 § SFB som trädde i kraft den 1 augusti 2018 och 1 januari 2019 gällde inte underhållsstöd vid växelvist boende.

Hur barns inkomst påverkade underhållsstödsbeloppet

Vid växelvist boende minskades underhållsstödet för var och en av föräldrarna med hälften av det belopp som underhållsstödet skulle minskas med på grund av barnets inkomst (18 kap. 31 § SFB).

Exempel

Det 14-åriga barnets inkomster beräknades till 72 000 kronor. Beloppet minskades med 60 000 kronor. Skillnaden blev 12 000 kronor. Hälften av 12 000 kronor är 6 000 kronor eller 500 kronor per månad. Underhållsstödet på 786 kronor minskades med hälften av 500 kr, det vill säga 250 kronor. Var och en av föräldrarna kunde då få högst 536 kronor i underhållsstöd.

Betalningsmottagare

Vid växelvist boende betalades underhållsstöd ut till den förälder som beviljats underhållsstöd. Det kunde vara båda eller en av dem (18 kap.16 § SFB).

Jämkning vid växelvist boende

Vid växelvist boende var det ändringar i beslutet om slutlig skatt eller det totala antalet barn för den förälder som fick underhållsstödet, som påverkade beloppet på underhållsstöd. Justeringar av utfyllnadsbidraget skulle ske månaden efter den månad Försäkringskassan fick kännedom om ändringen (18 kap. 37 § SFB).

Bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende hävdes den 1 mars 2018, men för den som omfattades av övergångsbestämmelserna skulle Försäkringskassan fortsätta att jämka underhållsstödet enligt ovan. Det sista underhållsstödet som betalas ut var för januari 2021. (Prop. 2017/18:16 s. 11)

Vem ansökte

Om det gällde underhållsstöd vid växelvist boende kunde föräldern ansöka för egen del och det gällde även om föräldern inte var vårdnadshavare. Det myndiga barnet kunde välja att ansöka i förhållande till en eller båda föräldrarna. Den 1 mars 2018 trädde nya bestämmelser i kraft och det fanns övergångsbestämmelserna som skulle tillämpas längst till och med januari 2021. (Prop. 2017/18:6, s.11)

När behövdes ny ansökan

När ett fullt underhållsstöd direkt skulle övergå till underhållsstöd vid växelvist boende behövdes inte någon ny ansökan från den förälder som redan fick fullt underhållsstöd (prop. 1999/2000:118, s. 33 och KRNS mål 4751-05). Den här övergången från fullt underhållsstöd kunde bara bli aktuell om föräldern hade rätt till underhållsstöd vid

växelvist boende för mars månad 2018. Då omfattades barnet av övergångsbestämmelserna som gällde längst till och med januari 2021.

Meddelande och beslut vid växelvist boende

Bestämmelserna om underhållsstöd vid växelvist boende är upphävda. Enligt övergångsbestämmelserna skulle dock 18 kap. 39 § SFB tillämpas för underhållsstöd som avsåg tid före april månad 2018.

När en förälder ansökt om underhållsstöd vid växelvist boende skulle Försäkringskassan, enligt de upphävda bestämmelserna i SFB, omedelbart skicka meddelande till den andra föräldern, under förutsättning att hens vistelseort var känd eller gick att ta reda på (18 kap. 39 § SFB). Det här innebar att om barnet hade rätt till underhållsstöd vid växelvist boende för tid före april 2018, skulle meddelande omedelbart skickas enligt ovan. Förälderns yttrande skulle lämnas, om det inte fanns särskilda skäl, inom 14 dagar från den dag då hen fick del av ansökan (3 § RFFS 1996:18). Vid växelvist boende underrättades också den andra föräldern om beslutet att underhållsstöd beviljats. Om ansökan gällde förlängt underhållsstöd, skickades meddelande och beslut endast till den förälder som barnet sökt i förhållande till. (Prop. 2017/18:6 s. 11).

Vilka barn omfattades av övergångsbestämmelserna?

I övergångsbestämmelserna står det att de äldre bestämmelserna ska fortsatt gälla för underhållsstöd som avser tid före april 2018. Det står även att när Försäkringskassan har lämnat underhållsstöd för mars månad 2018 kan det barnet fortsättningsvis ha rätt till förmånen. (Prop. 2017/18:6 s. 11)

I praktiken betyder det att sedan den 1 maj 2018 är det för sent att göra ett anspråk, eftersom underhållsstöd kan lämnas tidigast från och med månaden innan ansökan (18 kap. 13 § FSB). Det som avgjorde om barnet omfattades av övergångsbestämmelserna är rätten för mars månad, oavsett om Försäkringskassans beslut fattades före eller efter att lagen trädde i kraft den 1 mars 2018.

Om barnets rätt till underhållsstöd vid växelvist boende upphört under övergångsperioden april 2018–januari 2021, kan sådant underhållsstöd därefter inte lämnas (prop. 2017/18:6 s. 63). Till exempel kan rätten till förlängt underhållsstöd upphöra slutgiltigt om barnet gör ett avbrott i skolgången. Om barnet börjar gå i skolan igen kan underhållsstödet inte längre betalas ut, trots att barnet fick underhållsstöd för mars månad 2018. Ett annat exempel är när ett barn blir myndigt. Att barnet hade rätt till underhållsstöd vid växelvist boende för mars 2018 innebär inte att barnet har rätt till förlängt underhållsstöd efteråt.

Om Försäkringskassan har betalat ut fullt underhållsstöd och får en impuls om att barnet började bo växelvis före mars 2018, kan Försäkringskassan utan ansökan pröva om barnet i stället hade rätt till underhållsstöd vid växelvist boende. Det gäller däremot bara gentemot den förälder som fick fullt underhållsstöd, inte föräldern som var bidragsskyldig.